

अध्याय एक शोध परिचय

१.१ अध्ययनको पृष्ठभूमि

भाषा मानव जीवनका लागि अपरिहार्य तत्त्व हो । यो विचार विनिमयको सर्वश्रेष्ठ तथा प्रभावकारी माध्यम हो । खासगरी बोलेर भाषा व्यक्त गरिन्छ । साक्षरहरूले लेखेर पनि विचार व्यक्त गर्दछन् तर पनि अभिव्यक्तको आधार र प्रारम्भिक माध्यम बोलाइलाई लिन सकिन्छ । कुनै खास ध्वनि समूहको उच्चारणले एउटा अर्थ प्रकट गर्दछ भने अर्को ध्वनि समूहको उच्चारणले अर्को अर्थ प्रतिपादन गर्दछ । त्यसैगरी एउटा ध्वनिको उच्चारणमा देखिने विविधताले पनि भाषिक सम्प्रेषण व्यवस्थालाई प्रभाव परिरहेको हुन्छ । सामान्यतया हामी के भन्न सक्छौं भने मानवीय उच्चारण अवयवद्वारा उच्चरित सार्थक अभिव्यक्ति नै भाषा हो र भाषाको जीवन्त स्वरूप उच्चार्य भाषामा निहित रहने भएकाले शुद्ध र स्पष्ट भाषिक उच्चारण व्यवस्थामा समान धारणा र प्रयोगगत एकरूपता ल्याउन उच्चारण व्यवस्था र त्यसमा देखिने सम्भाव्य त्रुटिहरूको अध्ययन आवश्यक देखिन्छ ।

नेपाल एक बहु जातीय, बहु भाषिक र बहु सांस्कृतिक राष्ट्र भएकाले यहाँ विभिन्न किसिमका भाषाहरू बोलिन्छ । वि.सं. २०५८ सालको जन गणना अनुसार ९२ भाषाहरू प्रचलनमा थिए भने २०६८ सालको जन गणना अनुसार १२३ वटा भाषा बोलिने तथ्याङ्क छ । विश्वमा सबैभन्दा बढी वक्ता भएको भारोपेली भाषा परिवारभित्र पर्ने थारू भाषा पनि एक हो । यो भाषा नेपालमा बोलिने भाषामध्ये चौथो ठुलो भाषा हो । थारू भाषा नेपालको पूर्वदेखि पश्चिमका तराईका विभिन्न जिल्लाहरू (मोरङ, सुनसरी, बारा, चिवतन, कपिल वस्तु, दाङ, बाँके, बर्दिया, कैलाली, कञ्चनपुर आदि) मा बोलिने गरिन्छ । थारू भाषा नेपालको कुल जनसङ्ख्याको ५.७७ प्रतिशत जनसङ्ख्याले मातृभाषाको रूपमा प्रयोग गर्ने गरेको पाइन्छ । उनीहरूको आफ्नै भाषा, लिपि र

सांस्कृतिक व्यवस्था रहेको छ । पारिवारिक रूपमा पूर्णतःथारू भाषा बोल्ने थारूसमुदायका बाल बालिकालाई नेपाली भाषा सिक्नु समस्याको रूपमा रहेको पाइन्छ ।

एउटा भाषामा बानी परेको व्यक्तिले अर्को भाषा बोल्दा कुनै न कुनै त्रुटिहरू स्वाभाविक रूपमा हुने गर्दछ । उच्चारणको अशुद्धिले बोलाइमा अस्पष्टता हुने कार्यले अर्थको अनर्थ लाग्ने, अभिव्यक्ति दुर्बल अप्रभावकारी बन्न जाने र त्यसको असर पढाइ र लेखाइमा पर्न जाने भएकाले त्यसको फल स्वरूप सिकाइका सम्पूर्ण पक्षहरू प्रभावित हुने गर्दछन् । तसर्थ स्तरीय भाषाका वक्ताका लागि गलत उच्चारण अशोभनीय मानिन्छ । त्यसका लागि दोस्रो भाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली भाषा सिक्दा त्रुटिका क्षेत्रहरू पहिचान गरी उच्चारणमा सचेतता अपनाई स्तरीय र मानक नेपाली सिक्नतर्फ अग्रसर हुनु राम्रो मानिन्छ ।

नेपालको वर्तमान परिप्रेक्ष्यमा शिक्षाको माध्यम भाषाका रूपमा नेपाली भाषाको प्रयोग भइ रहेको छ । थारू मातृभाषी विद्यार्थीहरू विद्यालय प्रवेश गर्दा आफ्नो मातृभाषाको प्रभाव उच्चारण व्यवस्थामा पर्दछ किनकि उनीहरू आफ्नो प्रथम भाषामा अभ्यस्त भइ सकेका हुन्छन् । त्यसैले उनीहरूलाई विद्यालय वातावरणमा घुलमिल हुन तथा विषय वस्तुको ज्ञान र सिकाइमा जटिलता हुने गर्दछ । यसै पक्षलाई ख्याल गरेर शिक्षामा विकेन्द्रीकरणको नीति लिएर मातृभाषामा शिक्षा प्राप्त गर्ने धारणा अनुसार थारू समुदायको भाषा संस्कृतिको प्रभावले नेपाली भाषाको स्वरूपमा परिवर्तन आउन नपरोस् र उनीहरूको पनि नेपाली मातृभाषीले जस्तै शुद्ध नेपाली भाषाको प्रयोग गर्न सकून् भन्ने उद्देश्यले नेपाली भाषाको शिक्षणको व्यवस्था गरिएको छ ।

यसरी उल्लिखित तथ्यहरूको आधारमा हेर्दा नेपाली भाषीको उच्चारण गर्ने कार्य, शैली, स्वरूप र संरचना, अर्थ, एक खालको हुन्छ भने थारूभाषीहरूले प्रयोग गर्ने भाषाको उच्चारण कार्य, शैली स्वरूप, संरचना र अर्थ अर्को खालको हुन जान्छ । यसै सन्दर्भमा प्रस्तुत अध्ययन दाङ जिल्लाका कक्षा पाँचमा अध्ययनरत थारूभाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन गरिएको छ ।

१.२ समस्या कथन

भाषा विचार विनिमयको सर्वश्रेष्ठ माध्यमका रूपमा लिइन्छ । यसको प्रयोग गर्ने माध्यम विभिन्न भए तापनि प्रभावकारी माध्यम बोलाइलाई नै लिइन्छ । जसको महत्त्व पूर्ण पक्ष अन्तर्गत उच्चारणलाई लिइन्छ । नेपाल एक बहु जातीय र बहु भाषिक मुलुक भएकाले यहाँ बस्ने प्रत्येक जात जातिको भाषा पनि फरक फरक रहेको पाइन्छ । एउटा भाषा बोलि रहेको व्यक्तिले अर्को भाषा बोल्दा कतै न कतै त्रुटिहरु स्वाभाविक रूपमा हुने गर्दछ । उच्चारणगत अशुद्धिले बोलाइमा अस्पष्टता हुने अभिव्यक्तिमा दुर्बलता हुने र सम्प्रेषण अप्रभावकारी हुनुका साथै अर्थ अनर्थ समेत लाग्दछ ।

नेपालमा विभिन्न भाषा बोलिने भए तापनि सरकारी काम काजको सम्पर्कको भाषाका रूपमा नेपाली भाषालाई प्रयोग गरिन्छ । त्यसैले दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली भाषा सिक्ने जरुरी हुन्छ । भाषा सिकाइका हरेक कार्यकलापमा सरिक बनाउन तथा ज्ञान सिप हासिल गर्न नेपाली भाषा सिक्नु आवश्यक भएकाले दास्रो भाषाका रूपमा नेपाली सिक्दा विभिन्न त्रुटिहरु हुने गर्छन् । उक्त त्रुटि पनि भाषिक परिवेश अनुसार विद्यार्थीहरुका उच्चारणगत त्रुटिहरु पनि फरक फरक हुन्छन् । ती मध्ये दाङ जिल्लामा बसोबास गर्ने थारू जातिको भाषा पनि आफ्नै प्रकृतिको रहको हुनाले स्तरीय नेपाली सिक्दा गर्ने त्रुटि पनि विशेष किसिमको नै पाइन्छ । एउटा भाषामा अभ्यस्त भएको व्यक्तिले दोस्रो भाषामा पर्छ । मातृभाषी वा प्रथम भाषा भाषिक वातावरण, प्रथम भाषाको भाषिक पृष्ठभूमि, उमेर, शारीरिक, मानसिक पक्ष, उत्प्रेरणा, अभिरुचि आदि विविध कारणले गर्दा दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली सिक्दा उच्चारणगत त्रुटिहरु प्रशस्त मात्रामा हुने गरेको पाइन्छ । त्यसैले प्रस्तुत अध्ययन दाङ जिल्लाका कक्षा पाँचमा अध्ययनरत थारूभाषी विद्यार्थीहरुले स्तरीय नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरुको अध्ययनमा केन्द्रित रहेको छ । यस विषयसँग सम्बन्धित निम्न समस्याहरुमा केन्द्रित भई अनुसन्धान कार्य गरिएको छ :

- (क) दाङ कक्षा पाँचमा अध्ययनरत थारूभाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली भाषाको उच्चारणमा के कस्ता त्रुटि गर्दछन्?
- (ख) दाङ जिल्लाका कक्षा पाँचमा अध्ययनरत सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका थारूभाषी विद्यार्थीले स्तरीय नेपाली उच्चारणमा के कस्ता त्रुटि गर्दछन् ?
- (ग) ती त्रुटिहरू हुनाका कारणहरू के के हुन् ?

१.३ अध्ययनको उद्देश्य

प्रस्तुत शोध अध्ययनलाई पूर्णता दिनका लागि निम्नानुसार उद्देश्यहरू तय गरिएको छ :

- (क) दाङ जिल्लाका कक्षा पाँचमा अध्ययनरत थारूभाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरू पहिल्याउनु
- (ख) उक्त जिल्लाका सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका कक्षा पाँचमा अध्ययनरत थारूभाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटिको तुलनात्मक अध्ययन गर्नु र
- (ग) उक्त त्रुटिहरू हुनाका कारणहरू पत्ता लगाउनु ।

१.४ अध्ययनको सान्दर्भिकता र उपादेयता

जुनसुकै विषय क्षेत्रमा गरिने अध्ययन तथा अनुसन्धानले खास महत्त्व राख्दछ । कुनै पनि कार्यको थालनी गर्दा सान्दर्भिकता भए मात्र त्यस कार्यले निश्चित उपलब्धि प्राप्त गर्न सक्दछ । कुनै पनि शोधकार्यको गहनता र गम्भीरतालाई त्यहाँ उल्लेखित शोधको सान्दर्भिकताले प्रस्ट पार्ने गर्दछ, अर्थात् शोधको सान्दर्भिकता र उपादेयताले अध्ययन गर्ने विषयको यथार्थ तथ्यको पुष्टि गर्ने गर्दछ ।

प्रत्येक समुदायका बाल बालिकालाई प्राथमिक तहसम्म आफ्नो मातृभाषामा शिक्षा दिने गरी विद्यालय सञ्चालन गर्न पाउने व्यवस्था संविधानमा उल्लेख गरेको छ । बृहत्सङ्ख्यक जनजाति भएको मुलुक नेपालमा बहु जाति र बहु भाषी समुदायका

मानिसहरु बस्दछन् । सबैका लागि शिक्षा हाम्रो प्रतिबद्धताको नारा अनुसार नेपालमा भएको २०६३ को जन आन्दोलन पछि समावेशी शिक्षा लागू गरिनु पर्छ भन्ने आवाज अनुरूप समावेशी शिक्षा दिन थालिएको छ । सबैलाई समेटेर आधारभूत शिक्षा दिने भएकाले आदिवासी जनजातिहरु मातृभाषाको आफ्नो भाषा र दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली सिक्छन् । यसरी लक्ष्य तथा दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली भाषा सिक्दा उनीहरुको भाषिक पृष्ठभूमिको प्रभाव दोस्रो भाषा (नेपाली भाषा) सिकाइमा पर्दछ । जसले गर्दा विभिन्न भाषागत त्रुटिहरु देखा पर्दछन् ।

यसरी लक्ष्य भाषा सिक्दा त्रुटिहरु देखा नपरोस् र भाषाको प्रयोगमा शुद्धतातर्फ अग्रसर गराउनु आजको आवश्यकता हो । त्यसका लागि भाषाको शुद्धता तथा त्रुटिविहिन भाषिक प्रयोगका लागि भाषा शिक्षणका समयमा विशेष ध्यान पुऱ्याउनु पर्दछ । यसै सिलसिलामा विद्यार्थीले गर्ने उच्चारणगत त्रुटि पहिचान गरी तिनको निराकरण गर्न विविध उपाय अवलम्बन गर्नु पर्दछ । यसरी नेपाली भाषा शिक्षण गर्दा त्रुटिहरुमा कमी ल्याउन सकिन्छ र उच्चारणगत भाषिक शुद्धता प्रदान गर्न सकिन्छ भन्ने जानकारीका लागि सर्वप्रथम विद्यार्थीले गर्ने उच्चारणगत त्रुटिको अध्ययन हुनु आवश्यक छ ।

दोस्रो भाषा सिक्दा सिकारुमा विभिन्न भाषिक उच्चारण त्रुटिहरु देखिनु स्वभाविक नै हो । तर त्यस्ता त्रुटिलाई बेवास्ता गरेमा त्रुटि निराकरण गर्न सकिँदैन । फलस्वरूप त्रुटिहरु दीर्घकालसम्म हुने गर्दछ । नेपाली भाषालाई स्तरीय र मानक स्वरूपमा स्थापित गर्न चुनौतीका रूपमा देखा पर्ने हुन्छ । तसर्थ नेपाली भाषामा एकरूपता ल्याउने आधारभूत तहदेखि नै थारूभाषी विद्यार्थीहरुलाई पनि नेपाली भाषा सिकाइमा देखा परेका त्रुटिहरु पहिचान गरी भाषा प्रयोगमा सुधार गर्दै शिक्षण गरिनु पर्दछ ।

अध्ययनको मुख्य उद्देश्य दाङ जिल्लाका थारूभाषी विद्यार्थीहरुले नेपाली भाषा प्रयोगका क्रममा उच्चारण गर्दा देखा पर्ने त्रुटिको पहिचान नै यसको मुख्य उद्देश्य हो र त्यस्ता त्रुटिहरुको खोजी गर्नुका साथै विद्यार्थीहरुले गर्ने त्रुटिहरुलाई समयमै निराकरण गरी शुद्ध उच्चारणतर्फ उन्मुख गराउनु महत्त्वपूर्ण ठानिएको छ ।

यस अध्ययन खासगरी दाङ जिल्लाका कक्षा पाँचमा अध्ययनरत थारूभाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली उच्चारणमा गर्ने विभिन्न त्रुटिहरू, जस्तै शब्दोच्चारण, संवाद, कविता र अनुच्छेद उच्चारणमा देखा पर्ने त्रुटिमा केन्द्रित रहेर गरिएको छ । नेपाली भाषा उच्चारणमा देखा पर्ने त्रुटिहरूको पहिचान, विद्यालय प्रकृतिका आधारमा त्रुटिहरूको तुलनात्मक अध्ययन, त्रुटिका कारणहरूको पहिचान जस्ता कुरामा निहित रहेर अध्ययन गरेकाले नेपाली भाषाको प्रयोगमा एकरूपता तथा थारूभाषी विद्यार्थीहरूले गर्ने त्रुटिको पहिचान गरी समस्याको समाधान गर्न सहयोग पुऱ्याउने भएकाले यो अध्ययन सान्दर्भिक हुने कुरामा आशा गरिएको छ ।

१.५ शोधको सीमाङ्कन

प्रस्तुत शोधकार्यका सीमाहरू निम्नानुसार रहेका छन् :

- (क) प्रस्तुत अध्ययन दाङ जिल्लाका कक्षा पाँचमा अध्ययनरत थारू विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली भाषा उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययनमा सीमित रहेको छ ।
- (ख) अध्ययनका क्रममा दाङ जिल्लाका पाँचवटा सामुदायिक र पाँचवटा संस्थागत विद्यालय गरी दसवटा विद्यालयका १०/१० जनाका दरले विद्यार्थी समावेश गरी जम्मा १०० जना थारूभाषी विद्यार्थी समावेश गरिएको छ ।
- (ग) थारूभाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय उच्चारणमा गर्ने त्रुटिको कारण पत्ता लगाई समाधानका उपाय पत्ता लगाउनमा मात्र यो अध्ययन सीमित रहेको छ ।
- (घ) उक्त विद्यालयका कक्षा पाँचमा अध्ययनरत थारूभाषी विद्यार्थीहरूको स्तरीय नेपाली उच्चारणमा त्रुटिहरूको परीक्षणबाट प्राप्त तथ्याङ्कका आधारमा गरिने विश्लेषणमा मात्र यो केन्द्रित रहेको छ ।
- (ङ) प्रत्येक विद्यार्थीका उच्चारणलाई टेपबद्ध गरी सुरक्षित गरेर पछि तिनलाई खोली श्रवण गर्दै त्रुटिहरूको निक्कौल र वर्णन गरिएको छ ।

- (च) थारूभाषी विद्यार्थीले गर्ने शब्दोच्चारण, वाक्यात्मक उच्चारण, कविता उच्चारण र संवाद उच्चारण र स्वतन्त्र उच्चारण सम्बन्धी हुने त्रुटिमा मात्र सीमित गरिएको छ ।
- (छ) थारूभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाका वर्ण, शब्दोच्चारण र संवाद, कविता र अनुच्छेदका लागि आघात, स्वर प्रसारण, लय, भाव, गति यति, लेख्य चिह्न, भाषेतर पक्ष, आवाजको स्तर जस्ता त्रुटिका क्षेत्रहरू सम्बन्धित गराएर अध्ययन गरिएको छ ।

अध्याय दुई

पूर्वकार्यको समीक्षा र सैद्धान्तिक परिचय

२.१ पूर्वकार्यको समीक्षा

अनुसन्धानका सिलसिलामा सम्बन्धित विषयमा त्यसपछि सम्पन्न गरिएका कार्यहरू (पुस्तक, पत्र पत्रिका, लेख, शोध प्रबन्ध, प्रतिवेदन) आदिको व्यवस्थित रूपमा अध्ययन गरी ती सबै कार्यको क्रमबद्ध समीक्षा गर्नु नै पूर्वकार्यको समीक्षा हो (बन्धु, २०७० : २८) ।

प्रस्तुत शोध अध्ययनको विषयसँग सम्बन्धित थारूभाषी विद्यार्थीले गर्ने उच्चारणका बारेमा छुट्टै पुस्तक प्रकाशन नभए तापनि विभिन्न लेखकहरूका उच्चारणसँग सम्बन्धित पुस्तकहरूको अध्ययन र नेपाली दोस्रो भाषी विद्यार्थीले नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटिका बारेमा गरिएका शोधकार्यको अध्ययन गरी ती सामग्रीलाई प्रस्तुत शोधकार्यको आधार सामग्री बनाई पुस्तक समीक्षा र शोध समीक्षा गरी दुइ छुट्टा छुट्टै उपशीर्षकमा पूर्वकार्यको समीक्षा गरी प्रस्तुत अनुसन्धानलाई पूर्णता दिइएको छ । पुस्तक समीक्षा र शोध पत्रको समीक्षालाई निम्नानुसार छुट्टा छुट्टै प्रस्तुत गरिएको छ :

२.१.१ पुस्तक समीक्षा

उच्चारणगत त्रुटि लागि नै भनेर छुट्टै पुस्तकहरू लेखन तथा प्रकाशन नभए तापनि प्रस्तुत शोधकार्यका लागि आवश्यक पर्ने विभिन्न वरिष्ठ लेखकहरूका पुस्तकलाई अध्ययनको आधारशीलाका रूपमा लिइएको छ । ती पुस्तकहरूलाई निम्नानुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

अधिकारी (२०६७) द्वारा भाषा शिक्षणका केही परिप्रेक्ष्य र पद्धति नामक पुस्तकमा नेपाली भाषाको प्रयोगमा देखा पर्ने केही त्रुटिहरू शीर्षकमा भाषा सिकाइका क्रममा शिक्षार्थीहरूले विभिन्न प्रकृतिका त्रुटिहरू गर्दछन् । यस्ता त्रुटिहरूलाई विभिन्न आधारमा हेर्न सकिने । ती त्रुटिलाई भाषिक एकाइमा देखाउँदै त्रुटिलाई सिकाइ प्रक्रिया,

त्रुटिगत प्रकृति एवम् प्रवृत्तिका आधारमा पनि औल्याउन सकिने कुरा उल्लेख गर्दै उक्त पुस्तकमा त्रुटिको अध्ययनलाई केवल शिक्षक र विद्यार्थी तथा पाठ्यपुस्तक निर्माणका लागि मात्र नभएर उच्चारणगत त्रुटि प्रति सचेतता अपनाई भाषाको मानक रूपको प्रयोगका लागि पनि उत्तिकै महत्त्वपूर्ण रहेको कुरा उल्लेख गरिएको छ । र भाषिक एकाइगत त्रुटिको परिचय, उच्चारणगत त्रुटिका विविध क्षेत्रहरूका बारेमा पनि विस्तृत रूपमा चर्चा गरिएको पाइन्छ ।

भण्डारी र अन्य (२०६८) द्वारा *नेपाली भाषा शिक्षण* नामक पुस्तकमा उच्चारणको परिचय दिँदै उच्चारण बोलाइसँग सम्बन्धित रहेको, कुनै पनि भाषामा उच्चारणको महत्त्वपूर्ण स्थान रहेको हुन्छ । उच्चारणमा हुने अशुद्धिले गर्दा बोलाइमा अस्पष्टता आउने र अर्थको अनर्थ हुने सम्भावना रहन्छ । स्तरीय भाषाका लागि शब्दको गलत उच्चारण अशोभनीय हुने हुँदा भाषाको प्रभावकारी सम्प्रेषण हुँदैन । उच्चारणगत शुद्धता भाषिक अभिव्यक्तिको महत्त्वपूर्ण पक्ष हो । भाषिक सिप विकासका लागि उच्चारणलाई आधारशीलाका रूपमा लिनुपर्ने कुरा उल्लेख गरिएको छ र उच्चारण शिक्षणको महत्त्व, उच्चारण र वर्णविन्यासको सम्बन्ध, उच्चारणमा हुने त्रुटिका विभिन्न क्षेत्रहरू अनि ती त्रुटि हुनका कारणहरू र त्रुटि निराकरणका उपायहरूका बारेमा पनि चर्चा गरिएको पाइन्छ ।

शर्मा र पौडेल (२०६८) द्वारा *नेपाली भाषा शिक्षणका सन्दर्भहरू* पुस्तकको अध्याय दसमा उच्चारण शिक्षणको परिचय दिने क्रममा नेपाली भाषिक बोली र व्यवहारको परिष्कार नै उच्चारण शिक्षणको मुख्य ध्येय हो । तसर्थ नेपाली भाषाको जीवन्त बोली र व्यवहार परिष्कारका गरेर त्यस मार्फत सुनाइ, पढाइ, लेखाइ र अभि बोलाइ समेतको उन्नयनका र विकासमा मद्दत पुर्याउन उच्चारण शिक्षणको आवश्यकता दर्साउँदै उच्चारण र वर्ण विन्यासको सम्बन्ध प्रस्तुत गरिएको छ । र उच्चारणमा देखिने विभिन्न त्रुटि, शारीरिक मनस्थिति, वातावरण, भाषिक पृष्ठभूमि, संवेगात्मक अवस्था, उमेर, अभ्यास, अवसर जस्ता कारणहरू अनि निराकरणका उपायका बारेमा पनि चर्चा गरिएको छ ।

अधिकारी (२०६९) द्वारा *नेपाली भाषा शिक्षण* पुस्तकमा नेपाली भाषाको उच्चारणमा विभिन्न त्रुटिहरू देखा पर्ने गर्छन् भनी उल्लेख गर्दै ती त्रुटिहरू भाषाको स्थानीय तथा भौगोलिक विविधताबाट प्रभावित हुन सक्छन् र केही मनोवैज्ञानिक, शारीरिक, अस्तरीय वातावरणको सम्पर्कबाट हुने अनुकरण तथा बानीसँग सम्बन्धि कारणहरूबाट पनि त्रुटिहरू हुन्छन् भनी प्रस्तुत गरेको पाइन्छ । र दास्रो भाषाका रूपमा नेपाली सिक्ने सिकारूले उच्चारणगत अशुद्धि वा त्रुटिहरू उपर्युक्त कारणहरू बाहेक आफ्नै भातृभाषीको विशेषताबाट प्रभावित पनि हुन सक्छन् । त्यस्तै शब्द संरक्षण गर्ने प्रवृत्ति तथा प्रयत्न लाघव प्रकृतिले गर्दा पनि वक्ताका उच्चारणमा कतिपय त्रुटिहरू देखा पर्ने कुरा उल्लेख गरेका छन् । साथै उच्चारणगत त्रुटिका क्षेत्र, उच्चारण र वर्णविन्यासको सम्बन्ध अनि उच्चारण शिक्षणका कतिपय तरिकाहरूका पनि विवेचना गरेको पाइन्छ ।

पौडेल (२०७०) द्वारा *नेपाली भाषा शिक्षण* पुस्तकमा उच्चारणको परिचय दिने क्रममा उच्चारण बोलीसँग सम्बन्धित कुरा हो । उच्चारणको सम्बन्ध मौखिक अभिव्यक्तिसित हुन्छ । भाषैपिच्छे ध्वनि उच्चारणहरू फरक फरक हुन सक्ने, भाषिक एकाइहरू नै उच्चारणका आधारभूत एवम् महत्त्वपूर्ण पक्ष रहेको, उच्चारणसित हलन्त, अजन्त, गति यति, लय, सुर, अनुतान, आघात आदि अभिव्यक्तिका अन्य विविध भाषिक पक्षहरूको पनि उत्तिकै महत्त्वपूर्ण भूमिका हुने तथा भाषेतर पक्षहरूको पनि उत्तिकै महत्त्व हुने र सही र शुद्ध उच्चारण भए मात्र भाषाको सही अभिव्यक्ति तयार हुने र सबैका निम्ति ग्राह्य र सम्प्रष्य बन्ने कुरा उल्लेख गरेको पाइन्छ । उक्त पुस्तकमा उच्चारण शिक्षणका तरिका र शिक्षण क्रम पनि उल्लेख गरेको पाइन्छ ।

माथि उल्लिखित विभिन्न विद्वान् तथा लेखकहरूका पुस्तकहरूको अध्ययनबाट उच्चारणगत त्रुटिसँग सम्बन्धित विभिन्न पक्षहरूमा जानकारी प्राप्त गरी प्रस्तुत अध्ययनलाई पूर्णता दिन सहयोग पुऱ्याएको छ ।

२.१.२ शोधपत्र समीक्षा

प्रस्तुत शोध शीर्षकलाई पूर्णता दिनको लागि पुस्तक समीक्षा मात्र पर्याप्त नहुने भएकाले त्यसका लागि यो भन्दा पहिला भएका शोधकार्यको पनि अध्ययन विश्लेषण गर्न आवश्यक हुन्छ । प्रस्तुत शोधका लागि विभिन्न मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली दोस्रो भाषका रूपमा उच्चारण गर्दा गर्ने त्रुटिका बारेमा पहिले भएका शोधकार्यको पनि समीक्षा गरिएको छ । ती शोधकार्यलाई निम्नानुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

तिम्सिना (२०६९) द्वारा तनहुँ जिल्लाका कक्षा नौमा अध्ययनरत मगर भाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन शीर्षकमा शोधपत्र प्रस्तुत गरिएको छ । कक्षा नौमा अध्ययनरत मगर भाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषा उच्चारण गर्दा गर्ने त्रुटिहरू पत्ता लगाउनु, त्रुटिहरूको वर्गीकरण गर्नु, तिनको कारण पत्ता लगाउनु र न्यूनीकरणका लागि आवश्यक सुझाव प्रस्तुत गर्नु जस्ता उद्देश्यहरू उक्त अध्ययनका रहेका छन् । क्षेत्रीय अध्ययन विधिको प्रयोग गरिएको छ । नमुना जनसङ्ख्याका रूपमा ६० जना विद्यार्थीहरूलाई लिई गरिएको त्यस अध्ययनमा मगर भाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली उच्चारणमा विद्यार्थीको असचेतता, नेपाली भाषाप्रतिको नकारात्मक दृष्टिकोण, डर र अभ्यासको कमीको कारण मगर भाषी विद्यार्थीले नेपाली भाषाको शब्द उच्चारणमा त्रुटि गरेको निष्कर्ष निकालिएको छ । समग्रमा यस अध्ययनलाई हेर्दा सरकारी विद्यालयलाई मात्र नमुनाका रूपमा लिएको छ ।

ओझा (२०७०) द्वारा कञ्चनपुर जिल्लाका विद्यार्थीहरूले मानक नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन शीर्षकमा शोध तयार पारिएको छ । उक्त शोधको मुख्य उद्देश्य कञ्चनपुर जिल्लाका विद्यार्थीहरूले मानक नेपाली उच्चारणमा देखिएका समस्याहरूको अध्ययन गर्नु रहेको छ । उक्त अध्ययनमा विद्यार्थीहरूले एक आपसमा कुराकानी गर्दा मानक नेपाली प्रयोग गर्छन् वा गर्दैनन् ? विद्यार्थीहरूमा देखिएका उच्चारणगत त्रुटिहरू के कारणले भएको छ ? त्यसका कारणहरू पत्ता लगाउनु र मानक नेपाली उच्चारणमा देखिने समस्याहरू समाधान गर्ने उपायहरूका बारेमा सुझाव दिनु

रहेको छ । यसमा क्षेत्रीय नमुना छनोट विधि र तथ्याङ्क सङ्कलन विधि प्रयोग गरी कञ्चनपुर जिल्लाको भीमदत्त नगर पालिका अन्तर्गत पूर्व पश्चिम राजमार्गको उत्तरी भेगका सामुदायिक र संस्थागत विद्यालय गरी छवटा विद्यालयलाई आधार मानी नौ कक्षाका विद्यार्थीहरूलाई अध्ययनको आधार क्षेत्र बनाइएको छ । यस अध्ययनले मा.वि. तहका विद्यार्थीहरूले मानक नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको पहिचान र समाधानका उपायहरू पत्ता लगाउन सहयोग पुऱ्याएको निष्कर्ष निकालिए तापनि त्रुटिका सम्पूर्ण पक्षहरूलाई समेट्न सकेको देखिदैन ।

शर्मा (२०७१) द्वारा *बर्दिया जिल्लाकाकक्षा आठमा अध्ययनरत थारूभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषा उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन* शर्क्षिकको शोध प्रस्तुत गरिएको छ । उक्त शोधको मुख्य उद्देश्य कक्षाआठमा अध्ययनरत थारूभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको उच्चारणमा के कस्ता त्रुटि गर्दछन् र ती त्रुटिहरू के कारणले हुने गर्दछन् ? ती त्रुटि निराकरणका उपायहरू पत्ता लगाउनु रहेका छन् । यस शोधकार्यमा सर्वेक्षण तथ्याङ्क सङ्कलन विधिको प्रयोग गरी वर्ग उच्चारण, शुद्ध उच्चारण हुने उच्चारणगत त्रुटिहरूको अध्ययनमा केन्द्रित रहेको छ । नेपाली भाषाको उच्चारणमा थारू मातृभाषी विद्यार्थीले अत्यधिक त्रुटि गर्ने गरेको निष्कर्ष निकालिएको छ । प्रस्तुत शोधकार्यमा थारूभाषी विद्यार्थीले नेपाली भाषाको उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरू बाहेक थारू भाषाका बारेमा विस्तृत जानकारी प्रदान गर्ने गरेको देखिन्छ ।

निडलेकु (२०७२) द्वारा *लिम्बू भाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषा प्रयोगमा गर्ने उच्चारणगत त्रुटिहरूको अध्ययन* शीर्षकमा शोधकार्य सम्पन्न गरिएको छ । उक्त शोधपत्रको उद्देश्य माध्यमिक तहमा अध्ययनरत लिम्बू मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषा प्रयोगमा गर्ने उच्चारणगत त्रुटिहरू, छात्र र छात्राले गर्ने उच्चारणगत त्रुटिको विश्लेषण गर्नु, कक्षाका आधारमा विद्यार्थीहरूले गर्ने उच्चारणगत त्रुटिको तुलना गर्नु र ती त्रुटि हुनाका कारणहरू पत्ता लगाउनु रहेको देखिन्छ । यसमा वर्गगत, सङ्गतिसम्बन्धी शब्दगत उच्चारणमा देखा पर्ने त्रुटिहरूको वर्णन तथा विश्लेषण गरिएको छ । यस शोधमा नमुना छनोट, सामग्री सङ्कलन र व्याख्या विधि अपनाइएको पाइन्छ । यस शोधमा मोरङ

जिल्लाका माध्यमिक तहमा अध्ययनरत लिम्बू भाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषा प्रयोगमा गर्ने उच्चारणगत त्रुटिहरू अध्ययन गरिएको छ र यसमा मोरङ जिल्लाका विभिन्न छवटा सरकारी विद्यालयलाई अध्ययनको आधार क्षेत्र मानिएको छ । यसमा संस्थागत विद्यालय छानिएको पाइँदैन । त्यसैले यस शोधपत्रले सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयमा अध्ययनरत लिम्बू भाषी विद्यार्थीहरूको तुलनात्मक रूपमा नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटि पहिल्याउन सकेको देखिँदैन ।

चौधरी (२०७२) द्वारा दाङ जिल्लाका कक्षा आठमा अध्ययनरत थारूभाषी विद्यार्थीहरूले उच्चारणका क्रममा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन शीर्षकमा शोधपत्र तयार गरिएको छ । उक्त शोधकार्यमा थारूभाषी विद्यार्थीहरूले उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरू, विद्यालय प्रकृतिका आधारमा थारूभाषी विद्यार्थीहरूले उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको तुलना गर्नु र त्रुटि निराकरणका उपायहरू पत्ता लगाउनु रहेका छन् । यसमा पुस्तकालय र क्षेत्रीय अध्ययन विधिको प्रयोग गरिएको छ । नमुना छनोटका रूपमा दाङका पश्चिमी भेगका चार गा.वि.स.का पाँच सामुदायिक र पाँच संस्थागत विद्यालयलाई प्रतिनिधि नमुनाका रूपमा छनोट गरिएको छ । यस अध्ययनमा वर्णगत, शब्दगत, पदयोग र वियोग सम्बन्धी उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको वर्णन, विश्लेषण र गल्तिका समाधानका उपायहरू प्रस्तुत गरिएको छ तर यसमा सङ्गति सम्बन्धी, वाक्य गठन सम्बन्धी उच्चारणमा हुने त्रुटिहरूका बारेमा मौन रहेको देखिन्छ ।

पौडेल (२०७३) द्वारा चितवन जिल्लाका कक्षा आठमा अध्ययनरत थारूभाषी विद्यार्थीले नेपाली भाषाको उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन शीर्षकको शोधपत्र तयार भएको छ । उक्त शोधपत्रमा थारूभाषी विद्यार्थीले नेपाली भाषाको उच्चारण गर्दा गर्ने त्रुटिहरूको पहिचान गर्नु, थारूभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषामा गर्ने त्रुटिहरूको प्रकृति र प्रवृत्तिको वर्गीकरण गर्नु र थारूभाषी विद्यार्थीले गर्ने उच्चारणगत त्रुटिहरूको वर्णन र विश्लेषण गर्नु जस्ता उद्देश्य लिएर तयार गरिएको छ । यसमा सर्वेक्षण विधिको प्रयोग गरी उक्त शोधपत्रमा चितवन जिल्लाका भरतपुर उप महा नगर पालिका र रत्न नगर नगर पालिकाका छवटा सामुदायिक विद्यालयका कक्षा आठमा अध्ययनरत दस/दस

जना गरी जम्मा साठी जना विद्यार्थीहरूलाई अध्ययनको जनसङ्ख्याका रूपमा लिइएको छ भने थारूभाषी विद्यार्थीले नेपाली भाषाका वर्ण उच्चारण र आघात, स्वर प्रसारण तथा भाषेतर कार्य कलापलाई उच्चारण त्रुटिहरू निर्धारण गरिएको छ र त्यसमा स्वतन्त्र वर्णन र संवादात्मक पाठहरूलाई पनि उपयोग गरी पदावलीगत र वाक्यात्मक तहको उच्चारण प्रक्रियाको त्रुटिहरू सङ्कलन गरिएको पाइन्छ । नेपाली भाषाको उच्चारणमा थारू मातृभाषी विद्यार्थीले अत्यधिक त्रुटि गर्ने गरेको निष्कर्ष निकालिएको छ । प्रस्तुत शोधकार्यमा थारूभाषी विद्यार्थीले नेपाली भाषाको उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरू बाहेक थारू भाषाका बारेमा विस्तृत जानकारी प्रदान गर्ने गरेको देखिन्छ ।

पौडेल (२०७३) द्वारा तामाङ मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन शीर्षकमा रहेर शोधकार्य गरिएको पाइन्छ । उक्त शोधकार्यमा कक्षा पाँचमा अध्ययनरत तामाङ मातृभाषी विद्यार्थीहरूको नेपाली भाषा उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरू पत्ता लगाउनु, विद्यार्थीहरूले नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटिका कारणहरू पत्ता लगाउनु र उच्चारणगत त्रुटिहरूको निराकरणका उपायहरू सुझाउनु जस्ता उद्देश्य रहेको पाइन्छ । उक्त अध्ययनमा क्षेत्रीय अध्ययन विधिको केन्द्रीयतामा रहेर नमुना छनोटका रूपमा काभ्रे जिल्लाका कक्षा पाँचमा अध्ययनरत १० वटा सामुदायिक विद्यालयका १०० जना तामाङ मातृभाषी विद्यार्थीहरूलाई लिइएको छ । त्यसको व्याख्या एवम् विश्लेषण र वर्णनात्मक जस्ता प्रक्रियाहरूमा आधारित गराई अध्ययन गरेको पाइन्छ । उक्त शोधमा तामाङ मातृभाषी विद्यार्थीहरूले अनुनासिक वर्णमा, संयुक्त व्यञ्जन वर्ण, प्राणत्व, घोषत्व वर्ण उच्चारण जस्ता पक्षमा बढी त्रुटि गर्ने गरेको निष्कर्ष निकालिएको छ । समग्र शोध अध्ययनबाट के स्पष्ट हुन्छ भने अन्य शोधपत्र जस्तै यसमा पनि उच्चारणका क्षेत्रहरू पहिचान कारण र निराकरणका उपायहरूमा मात्र सीमित रहेर अध्ययन गरिएको पाइन्छ ।

चौधरी (२०७३) द्वारा बर्दिया जिल्लाका कक्षा दशमा अध्ययनरत थारूभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको उच्चारणगत त्रुटिहरूको अध्ययन शीर्षकको शोधकार्य भएको छ । यस अध्ययनमा कक्षा दसमा अध्ययनरत थारूभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली

भाषाको उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरू पत्ता लगाउनु, विद्यार्थीहरूले उच्चारण गर्ने उक्त त्रुटिहरूको आवश्यक वर्णन र विश्लेषण गर्नु र त्रुटिका निराकरणका उपाय पत्ता लगाउनु जस्ता उद्देश्यहरू रहेका छन् । यसमा क्षेत्रीय अध्ययन विधि छनोट गरी प्रतिनिधि नमुनाका रूपमा बर्दिया जिल्लाका चार वटा विद्यालय छानिएको छ र प्रत्येक विद्यालयहरूबाट दस/दस गरी चालिस जना विद्यार्थीहरू छनोट गरिएको छ । यस अध्ययनमा छात्रा, छात्र विच पदयोग र पद वियोग, चन्द्रबिन्दु र शिरबिन्दु, हलन्त र अजन्त, ब र व, ए र य, श, ष र स, त र ट को प्रयोग सम्बन्धी त्रुटिहरूको प्रतिशतका आधारमा निष्कर्ष निकालिएको छ । समग्रमा यस अध्ययन ठीकै रहेको छ ।

भण्डारी (२०७३) द्वारा रोल्पा जिल्लाका कक्षा पाँचमा अध्ययनरत मगर भाषी विद्यार्थीहरूले उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन शीर्षकमा शोधपत्र प्रस्तुत गरेको पाइन्छ । जसमा रोल्पा जिल्लाका कक्षा पाँचमा अध्ययनरत मगर भाषी विद्यार्थीहरूले उच्चारणमा गर्ने त्रुटिको प्रकृति ठम्याउनु, उक्त त्रुटिका कारणहरू पत्ता लगाउनु र त्रुटिहरूबारे निराकरणका उपायहरूको खोजी गर्नु जस्ता प्रमुख उद्देश्य राखिएको छ । उक्त अध्ययन कार्य सम्पन्न गर्न पुस्तकालयीय, क्षेत्रीय अध्ययन विधि तथा नमुना सर्वेक्षण विधिको प्रयोग गरिएको छ । नमुना छनोटका रूपमा रोल्पा जिल्लाका तिन वटा सरकारी विद्यालयका मगर मातृभाषी विद्यार्थीहरूलाई लिइएको छ । उक्त शोधकार्यमा रोल्पा जिल्लाका कक्षा पाँचमा अध्ययनरत मगरभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको उच्चारणमा अधिकतम त्रुटि गरेको पाइन्छ । त्रुटि न्यूनीकरणका लागि समयमै सुधार गर्नु आवश्यक रहेको निष्कर्ष निकालिएको पाइन्छ । समग्रमा यस शोधमा सरकारी विद्यालयका मगर मातृभाषी विद्यार्थीहरूलाई मात्र नमुना छनोटका रूपमा लिइएको पाइन्छ ।

राई (२०७३) द्वारा छिन्ताडे राई भाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन शीर्षकमा शोधपत्र प्रस्तुत गरिएको छ । उक्त शोधमा कक्षा तिनमा अध्ययनरत छिन्ताडे राई भाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटि क्षेत्र पत्ता लगाउनु, उक्त त्रुटि हुने कारणहरूको खोजी गर्नु र ती त्रुटिहरूका निराकरणका

लागि उपायहरु सुझाउनु जस्ता उद्देश्यहरु राखेको पाइन्छ । यसै शोधपत्रमा विशेष गरी क्षेत्रीय सामग्री सङ्कलन विधि र आंशिक रूपमा वर्णनात्मक तथा विश्लेषणात्मक विधिको प्रयोग गरिएको छ भने धनकुटा जिल्लाका छिन्ताङ गा.वि.स. का तिन वटा सरकारी विद्यालयका कक्षा तिनमा अध्ययनरत ४५ जना छिन्ताङे राई भाषी विद्यार्थीलाई नमुना छनोटका रूपमा छनोट गरिएको छ भने छिन्ताङे राई भाषा विद्यार्थीहरुले उच्चारणमा अत्यधिक त्रुटि गरेको ती त्रुटिहरु विद्यार्थी सङ्ख्याको प्रतिशत भन्दा बढी नै गरेको देखाइएको छ र त्रुटि हुनुमा मातृभाषाको प्रभाव, लक्ष्य भाषाको जटिलता, शिक्षण क्रियाकलापका कमी र विद्यार्थीहरुको व्यक्तिगत कारण जस्ता निष्कर्ष निकालिएको छ । समग्रमा सो अध्ययनले आगामी अध्ययनका लागि सम्भाव्य शीर्षकहरु पनि प्रस्तुत गरेकाले प्रभावकारी नै देखिन्छ ।

यसरी विभिन्न मातृभाषी विद्यार्थीले स्तरीय नेपाली भाषाको उच्चारणमा गर्ने त्रुटिका बारेमा विभिन्न शोधपत्र तयार गरेको देखिन्छ । प्रस्तुत शोधकार्यका लागि आवश्यक मार्गनिर्देशन गर्न उच्चारणगत त्रुटिका बारेमा भएका केही शोधपत्रलाई पूर्वकार्यको समीक्षाको रूपमा छानिएको छ ।

२.२ पूर्व अध्ययनको महत्त्व

पूर्वकार्यको अध्ययनले अनुसन्धानकर्तालाई आफूले अनुसन्धान गर्न लागेको विषयमा पहिले भइ सकेका विषय वस्तुको बारेमा जानकारी प्रदान गर्दछ । अनुसन्धानलाई नवीन, वैध, विश्वसनीय बनाउन पूर्वकार्यको अध्ययन महत्त्वपूर्ण रहेको हुन्छ । खासगरी पूर्व अध्ययनले अनुसन्धानको समस्यालाई राम्रोसँग बुझ्न, विश्लेषण गर्न र अनुसन्धान पद्धति निकर्षित गर्न, ढाँचा निर्धारण गर्न, उपयुक्त र अनुकूल उपकरणको छनोट गर्न, अध्ययनलाई उपलब्धिमूलक बनाउने नवीन धारणा पहिल्याउन र नयाँ सिद्धान्तको खोजी गर्न पूर्वकार्यको अध्ययनले मद्दत गर्दछ ।

प्रस्तुत अध्ययन दाङ जिल्लाका कक्षा पाँचमा अध्ययनरत थारूभाषी विद्यार्थीले नेपाली भाषाको उच्चारणमा गर्ने त्रुटिको अध्ययनमा केन्द्रित रहेको छ । यसभन्दा अगाडि

गरिएको अनुसन्धान नवल परासी, बर्दिया, चितवन जिल्लाका थारूभाषी विद्यार्थीहरूको बारेमा भए पनि दाङ जिल्लाका थारूभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली उच्चारण सम्बन्धी गर्ने त्रुटिको बारेमा अध्ययन नभएकाले दाङका थारूभाषी विद्यार्थीले नेपाली भाषा उच्चारणमा गर्ने त्रुटि निराकरणको लागि यो अध्ययन महत्त्वपूर्ण हुनुका साथै पूर्व अध्ययनले केही सहयोग गर्ने हुँदा पूर्व अध्ययन महत्त्वपूर्ण हुन जान्छ ।

२.३ सैद्धान्तिक परिचय

प्रायोगिक भाषा विज्ञानको एउटा शाखाका रूपमा परिचित त्रुटि विश्लेषणले सिकारुले भाषा सिकाइका क्रममा गर्ने त्रुटिलाई जोड दिन्छ । भाषा शिक्षणका सन्दर्भमा त्रुटि विश्लेषणको प्रारम्भ सन् १९७० को दशकपछि भएको हो । भाषा सिकने सिकारुले भाषा सिकाइका क्रममा के कस्ता त्रुटिहरू गर्दछन् र ती त्रुटिहरू के कसरी हुन्छन् भनी अध्ययन गर्ने विषयलाई त्रुटि विश्लेषण भनिन्छ । त्रुटिले भाषा सिकाइको प्रकृति, प्रवृत्तिलाई सङ्केत गरेको हुन्छ । यसबाट के प्रस्ट हुन्छ भने त्रुटि भाषा सिकाइको एउटा तह हो । यसका माध्यमबाट विद्यार्थीहरूको भाषिक सिकाइ अवस्थाको बारेमा जानकारी प्राप्त हुन्छ, जसले गर्दा भाषा सिकाइलाई थप प्रभावकारी बनाउन सकिन्छ । अतः भाषा सिकाइका सन्दर्भमा त्रुटि विश्लेषण निकै महत्त्वपूर्ण मानिन्छ ।

सिकारुले लक्ष्य भाषा सिकाइका क्रममा के के कुरा सिकेको छ, बाँकी के सिकन छ ? भन्ने पत्ता लगाउन त्रुटि विश्लेषण महत्त्वपूर्ण भूमिका खेल्दछ । साथै सिकारुले गर्ने त्रुटिहरूलाई भाषा वैज्ञानिक ढङ्गले वर्णन र वर्गीकरण गरी एउटा क्षेत्र वा वैज्ञानिक ढङ्गले वर्णन र वर्गीकरण गरी एउटा क्षेत्र वा पक्षहरूको स्पष्ट जानकारी दिएर ती समस्या समाधान गर्न पनि त्रुटि विश्लेषण मार्ग प्रशस्त गर्छ (पौडेल, २०६९ : २००) । त्यस्तै डेभिड क्रिस्टलले पनि त्रुटि विश्लेषणका बारेमा चर्चा गर्दै भनेका छन् : भाषा शिक्षण र सिकाइकाक्रममा लक्ष्य भाषा सिकिरहेका व्यक्तिले गर्ने भूलहरूको पहिचान, वर्गीकरण तथा व्यवस्थित गर्ने प्रविधि हो (लामिछाने, २०७० : १०४) । यसरी यी परिभाषा र भनाइबाट के स्पष्ट हुन्छ भने विद्यार्थीहरूको भाषा सिकाइका क्रममा

देखिएका त्रुटिहरूको पहिचान, वर्गीकरण र विश्लेषण गर्ने कार्यलाई त्रुटि विश्लेषण भनिन्छ । त्रुटि विश्लेषण गर्ने क्रममा सर्व प्रथम त्रुटिको पहिचान गरिनुपर्छ । त्यसपछि उक्त त्रुटिका स्वरूप निर्धारण गरिन्छ र अन्तिम चरणमा विश्लेषण गरी सुधारात्मक उपायहरूको खोजी गरिन्छ ।

त्रुटि विश्लेषणले कुनै पनि भाषा सिकारुले गर्ने त्रुटिहरू मातृभाषाको अनुभव वा आदतको स्थानान्तरणका कारणले भएका हुन्छन् भन्ने कुरामा सहमति जनाउँदैन । यसले पहिलो र दोस्रो भाषा सिकाइ प्रक्रिया एउटै मान्छे र बौद्धिक स्तर शिक्षण विधि, सामग्री, समय, रुचि, आवश्यकता जस्ता विभिन्न पक्षले प्रभावको भूमिका खेल्ने कुरामा जोड दिन्छ । यसरी के प्रस्ट हुन्छ भने कुनै किसारुले दोस्रो भाषा सिकाइका क्रममा के कस्ता त्रुटिहरू के कति कारणले गर्दछन् भनी अध्ययन विश्लेषण गरी ती त्रुटिहरू निराकरण गर्न महत्त्वपूर्ण सहयोग पुऱ्याउँछ साथै यसले सिकारुको भाषिक स्थिति गति र सिकाइका रूपमा देखा पर्ने कठिनाइ वा समस्याको बारेमा जानकारी प्रदान गर्दछ । त्यसैले भाषा शिक्षण र त्रुटि विश्लेषणलाई परिपूरकका रूपमा लिइन्छ, जसले भाषा शिक्षणलाई व्यवस्थित र प्रभावकारी बनाउन सहयोग गर्दछ ।

त्रुटि विश्लेषण कुनै पनि भाषा सिकारुको सिकाइ प्रक्रियाको अध्ययन गर्ने एउटा महत्त्वपूर्ण पद्धति हो । प्रायोगिक भाषा विज्ञानको एउटा महत्त्वपूर्ण शाखाका रूपमा सन् १९६० को अन्त्यतिर देखा परेको थियो भने पछि सन् १९७० को दशकपछि द्रुत गतिमा विकास भएको हो । अहिले पनि यो भाषाको त्रुटिपरक दृष्टिले प्रायोगिक र सैद्धान्तिक दुवै कोणबाट महत्त्वपूर्ण र स्वतन्त्र विधाका रूपमा गतिशील रहेको छ । त्रुटि विश्लेषणात्मक अध्ययनबाट प्रत्यक्ष भाषा सिकाइका क्रममा सिकारुले गर्ने त्रुटिको यथार्थ ज्ञान हुन्छ भने सिकारुको प्रवृत्ति र सिकाइ क्रमको पनि तथ्यपूर्ण जानकारी प्राप्त हुन्छ । यसले सिकारुले भाषा सिकाइमा प्रयोग गर्ने रणनीतिहरू पत्ता लगाउन, सिकारुका प्रकृति र प्रकारहरूको लेखा जोखा गर्न, भाषा प्रयोगमा गर्ने त्रुटिका कारणहरू पत्ता लगाउन र त्रुटि निराकरणका उपाय तथा प्रविधि र सामग्रीहरू विकासमा महत्त्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्दछ ।

२.३.१ धारणात्मक रूपरेखा

प्रथम चरण – त्रुटि/सामग्रीको सङ्कलन एवम् पहिचान

दोस्रो चरण – त्रुटिका वर्गीकरण/विभाजन

तेस्रो चरण – त्रुटिको व्याख्या र विश्लेषण

अन्त्यमा – त्रुटिको निराकरण

त्रुटि विश्लेषण गर्दा सर्वप्रथमतः सिकारुको मौखिक वा लिखित अभिव्यक्तिका आधारमा त्रुटि गरे/नगरेका राम्ररी आँकलन गरेर त्रुटि सङ्कलन, पहिचान, छनोट र वर्गीकरण गरेर त्रुटि विश्लेषण प्रक्रियालाई अगाडि बढाइन्छ ।

२.३.१.१ त्रुटिको पहिचान

जुनसुकै भाषा सिकाइको त्रुटि विश्लेषण गर्दा सिकारुको मौखिक वा लिखित अभिव्यक्तिको अध्ययन गरेर मात्र त्रुटिको विश्लेषण कार्य अगाडि बढाउनु पर्छ । त्रुटिको सङ्कलन गर्नु अगाडि वास्तविक त्रुटि हो/होइन भन्ने कुरालाई सुनिश्चित गर्ने कार्य नै सामग्री सङ्कलन गर्ने कार्य हो । यस चरणमा विभिन्न आधारमा त्रुटिको पहिचान गरी त्रुटिको पहिचानका लागि टेपबद्ध वा लिखित सामग्रीलाई पटक पटक सुनेर, हेरेर आवश्यकता अनुसार त्रुटिको सुनिश्चित गरी ती त्रुटिहरूलाई अलग अलग गरिने कार्य गरिन्छ ।

२.३.१.२ त्रुटिको वर्गीकरण/विभाजन

त्रुटि पहिचान र सङ्कलन गरी सकेपछि ती त्रुटिहरू कुन कुन प्रकृतिका र प्रकारका हुन् भनी राम्रोसँग नियालेर विभिन्न प्रकृति अनुसार, भाषिक पक्ष अनुसार, व्याकरणात्मक कोटि उपकोटि जस्ता पक्ष अनुसार वर्गीकरण गरी व्यवस्थित गर्ने कार्य गर्नु पर्दछ । यसरी त्रुटिको वर्गीकरण र व्यवस्थित गर्दा लक्ष्य भाषाको मानक स्वरूपलाई ख्याल गर्नु पर्छ ।

२.३.१.३ त्रुटिको व्याख्या विश्लेषण

त्रुटिको व्याख्या र विश्लेषण कार्य वर्गीकरण पछिको कार्य हो । यस क्रममा वर्गीकरण गरिएका त्रुटिहरूको प्रकृति, त्रुटिहरू हुनुका कारण, आधार के हो आदि बारेमा वास्तविक रूपमा व्याख्या, विश्लेषण गर्नु पर्दछ । सिकारुले गर्ने त्रुटिहरूको प्रकृति र कारणका बारेमा पहिचान गरी सकेपछि ती त्रुटिहरू के कारणले भएका हुन्, स्रोत, भाषिक पक्ष, वातावरण, शिक्षण सिकाइ प्रक्रिया, अभ्यास आदि पाठ्यक्रम, पाठ्य सामग्री पुस्तक, सिकारु स्वयम् सम्बन्धित छन् भन्ने जस्ता पक्षका साथै त्यस्ता विधि पक्षसँग सूक्ष्म र व्यवस्थित वर्णन तथा विश्वलेषण गर्ने कार्य यस चरणमा गरिन्छ, भने त्रुटि विश्लेषणको उपलब्धिको लेखा जोखा गर्ने कार्य पनि यस चरणमै गरिन्छ ।

२.३.१.४ त्रुटि निराकरण

यस चरणमा खासगरी सिकारुको लक्ष्य भाषा सिकाइमा त्रुटिहरूको निराकरणका लागि विभिन्न पक्षमा सुधार गर्दै लैजानु पर्दछ । कारणहरू पत्ता लगाइ सकेपछि ती कारणहरूलाई आत्मसाथ गरी त्रुटि न्यूनीकरण र निराकरण गर्नतर्फ लाग्नु पर्ने सुझाव यस चरणमा प्रस्तुत गरिन्छ ।

२.४ त्रुटिका स्रोत

शिक्षण सिकाइका क्रममा विद्यार्थीले विभिन्न क्षेत्रमा त्रुटि गर्न सक्छन् । कसैले शब्द प्रयोग, कसैले शब्द उच्चारणमा विभिन्न किसिमका त्रुटिहरू गर्दछन् । भाषाका त्रुटि क्षेत्र भनेको उच्चारण, वर्ण विन्यास, रूप विन्यास, शब्द गठन, पदावली गठन, वाक्य गठन, प्रयोग, प्रयुक्ति, अर्थ, शैली आदि भाषाका विभिन्न तह र पक्षहरूमा देखिने विचलनहरू नै हुन् । यिनलाई ध्वन्यात्मक/वर्णात्मक, व्याकरणात्मक र शब्द भण्डारगत त्रुटि क्षेत्र भनेर पनि चिन्न सकिन्छ ।

भाषिक त्रुटिका क्षेत्रहरु

विकासशीलताका आधारमा	भाषाकोटिका आधारमा	स्रोतका आधारमा	गम्भीरताका आधारमा	व्यापकताका आधारमा	स्वरूपका आधारमा	औचित्य र अनौचित्यका आधारमा
अव्यवस्थित व्यवस्थित वा नियमित उत्तर व्यवस्थित / असावधानीगत	उच्चारणगत व्याकरणगत अर्थगत शब्दभण्डारगत शैलीगत	अन्तर्भाषिक भाषान्तरिक	अर्थ घातक अर्थ अघातक	व्यापक आंशिक	लोप छनोट थपोट	औचित्यपूर्ण अनौचित्यपूर्ण

यी सम्पूर्ण त्रुटिहरुको सङ्क्षिप्त परिचय यस प्रकार प्रस्तुत गरिएको छ :

२.४.१ विकासशीलताका आधारमा त्रुटि

त्रुटिहरुमा हुने फेर बदल वा अख्तियारको अवस्था नै विकासशीलता हो । एस.पि.कर्डरका अनुसार यस आधारमा अव्यवस्थित, व्यवस्थित र उत्तर व्यवस्थित गरी तिन खाले त्रुटिहरु हुन्छन् (लामिछाने, २०७० : ११०) ।

(क) अव्यवस्थित त्रुटि

सिकारुलाई सावधान गराउँदा गराउँदै पनि हुने त्रुटिलाई अव्यवस्थित त्रुटि भनिन्छ । भाषिक प्रयोगका क्रममा सिकारुले कतै शुद्ध, कतै अशुद्ध अर्थात् एक ठाउँमा एक किसिमको अर्को ठाउँमा अर्को किसिमको प्रयोग गर्दा हुने त्रुटिलाई यसमा राख्ने गरेको पाइन्छ । यसलाई प्रारम्भिक र अनियमित त्रुटि नामले पनि चिनिन्छ । यसलाई निश्चित नियममा बाँध्न नसकिने विविध खालका त्रुटिहरु मान्न सकिन्छ ।

(ख) व्यवस्थित त्रुटि

व्यवस्थित त्रुटिहरु खास किसिमका नियममा बाँध्न र अनुमान गर्न सकिने खालका हुन्छन् । यिनलाई नियमित त्रुटि पनि भन्न सकिन्छ, र यी वैयक्तिक भन्दा समूहगत प्रकृतिका बढी हुने गर्दछन् । यस्ता त्रुटिहरुलाई मूलतः अन्तर्भाषिक त्रुटि भन्न सकिन्छ (पौडेल, २०६९ : २०६) । अर्थात् सिकारु स्वयम् सचेत हुँदा हुँदै पनि व्यवस्थित त्रुटि

निराकरण गर्न कठिन हुन्छ । यस्ता त्रुटि निराकरणका लागि शिक्षक तथा विशेषज्ञकै आवश्यकता पर्दछ । जस्तै : खायो, गयो, पढ्यो, लेख्यो आदि बुझेर जायो, हुयो साथै दुई वटा मान्छे आए, एक जना बाँदर आयो जस्ता त्रुटिपूर्ण प्रयोग गर्नु व्यवस्थित त्रुटिका रूपमा लिन सकिन्छ ।

(ग) उत्तर व्यवस्थित त्रुटि

उत्तर व्यवस्थित त्रुटिहरूले सिकाइको विकसित अवस्थालाई देखाउँछन् । यसको कारण के हो भने सिकारुले नियम नजानेर नभई आफ्नो असावधानी, हेलचेक्र्याइँ, बेवास्ता, असचेतता, लापर्वाही गर्नाले यस्ता त्रुटिहरू देखिन्छन् । यस्ता त्रुटिलाई असावधानीगत त्रुटि पनि भन्न सकिन्छ । सिकारु सचेत भएर भाषा प्रयोग गरेमा यस्ता त्रुटि नहुन सक्छन् (पौडेल, २०६९ : २०६) ।

२.४.२ स्रोतगत त्रुटि

कुनै पनि भाषा सिक्दा सिकारुको भाषिक पृष्ठभूमिका कारणले उत्पन्न हुने त्रुटिलाई स्रोतगत त्रुटि भन्ने गरिन्छ । यसमा भाषान्तरिक त्रुटि र अन्तर्भाषिक त्रुटि गरी दुई किसिमका त्रुटिहरूलाई समावेश गरिएको छ । भाषान्तरिक त्रुटि भन्नाले लक्ष्य भाषाकै आन्तरिक व्यवस्थित सम्बन्धित त्रुटि हो । यसमा सिकारुले सिक्रदै गर्दा लक्ष्य भाषाकै नियम र व्यवस्था सम्बन्धी विभिन्न त्रुटिहरू गर्न सक्छ । जस्तै : विनोद स्कुल गयो । अन्तर भाषिक भनेको सिकारुको मातृभाषा स्पष्ट छाप देखिने अथवा स्रोत भाषाको व्यवस्थाबाट प्रभावित वा स्रोत भाषाको आदत र अनुभवबाट स्थानान्तरित भएर देखिने त्रुटिलाई अन्तर्भाषिक त्रुटि मानिन्छ ।

२.४.३ गम्भीरतागत त्रुटि

अर्थ सम्प्रेषणमा गम्भीर बाधा पार्ने वा नपार्ने आधारमा वर्गीकृत त्रुटिहरू यस अन्तर्गत पर्दछन् । यस्ता त्रुटिहरू दुई प्रकारका छन् :

(क) अर्थ घातक त्रुटि

अर्थ सम्प्रेषणमा गम्भीरबाधा पार्ने अर्कै अर्थ सम्प्रेषण भई अर्थको अनर्थ हुन सक्ने खालका त्रुटिहरूलाई अर्थ घातक त्रुटि भनिन्छ । यस्ता त्रुटिहरू कथ्य भाषामा भन्दा लेख्य

भाषामा बढी देखा पर्दछन् । व्याकरणात्मक तथा शब्दभण्डारगत त्रुटिहरु यस अन्तर्गत पर्दछन् । जस्तै : म पो खरेल हुँ । म पोखरेल हुँ ।

(ख) अर्थ अघातक त्रुटि

अर्थ सम्प्रेषणमा खासै बाधा नपार्ने भाषाको आन्तरिक व्यवस्था भन्दा बाह्य व्यवस्थासित सम्बन्धित अथवा मानव नियमबाट विचलित त्रुटिलाई अर्थ अघातक त्रुटि मान्न सकिन्छ । यस्ता त्रुटिहरु सतही खालका र उच्चारण र वर्ण विन्यासगत अमानक प्रयोग युक्त हुन्छन् । जस्तै : शान्ती, पर्साद, योहरु, तँहरु, ऊ कहिले आन्छ/आन्च ? (पौडेल, २०६९ : २०८) ।

२.४.४ स्वरूपगत त्रुटि

भाषाको बाह्य बनोट, स्वरूप वा आकृतिका आधारमा पनि त्रुटिको वर्गीकरण र व्याख्या गर्न सकिन्छ । यस्ता त्रुटिहरु अर्थ सम्प्रेषणमा त्यति घातक नभए पनि मानव प्रयोगका दृष्टिले अशोभनीय मानिन्छन् । भाषाको बाह्य स्वरूपलाई धमिल्याउने यस्ता त्रुटिहरुमा लोप, थपोट र आदेश मुख्य देखिन्छन् । यसलाई दुई प्रकारमा विभाजन गरी अध्ययन गर्न सकिन्छ :

(क) लोपगत

लोपगत आधारमा देखिने त्रुटिलाई निम्नानुसार उदाहरणबाट प्रस्ट्याउन सकिन्छ :

इटहरि = इटरी, महामन्त्री = मामन्त्री, बुटवल = बुटल आदि ।

(ख) थपोटगत

थपोटगत त्रुटिलाई निम्नानुसार उदाहरणबाट देखाउन सकिन्छ । स्थायी = इस्थायी, अस्थायी = अअस्थायी, भनेछ = भनिहालेछ आदि ।

२.४.५ जटिलतागत त्रुटि

भाषिक एकाइहरू बिचको आपसी सम्बन्धका कारणले शब्द चयन अथवा वाक्य गठनमा देखा पर्ने जटिलतालाई आधार बनाएर त्रुटिलाई जटिलतागत वर्गमा छुट्याउन सकिन्छ । भ्रम र अनभिज्ञताका कारण जटिल स्थिति सिर्जना भई देखा पर्ने त्रुटि नै जटिलतागत त्रुटि हुन्, जस्तै :

१. 'लाई' विभक्ति लागेपछि क्रियाकलापसँग आदर वा वचनको सङ्गति अङ्ग हुने कुरा थाहा नपाउनु । – उनीहरूलाई भोलि बोलाइन्छन् । (बोलाइन्छ)
२. 'को' विभक्ति लागेपछि त्यस शब्दसँग क्रियापदको प्रत्यक्ष सङ्गति नहुने कुरा थाहा नपाउनु, विभिन्न मन्दिरहरूको दर्शन गरिए । (गरियो)
३. असमापिका उपवाक्य संयोजित भएका वाक्यमा सङ्गति स्थापित गर्न अल्मलिनु, यी कार्यक्रमहरू गर्न त्यति सजिला छैनन् (सजिलो छैन)
४. नामिक क्रियामा लिङ्ग, वचन, आदर र पुरुषको सङ्गति मिलाउन खोज्नु, मलाई उसका विचारहरू मन परे ।
५. स्त्रीलिङ्गी बहु वचनमा पनि लिङ्ग सङ्गति मिलाउन खोज्नु, मेला भर्न गएकी (गएका) केटीहरू घर फर्किन् ।
६. सचेतताको कमी अथवा अति सचेत प्रयोग गर्न खोज्नु । सक्रिय रहेका (रहेको) पाइन्छ ।

२.४.६ मात्राका आधारमा त्रुटि

सिकारुले गर्ने त्रुटिको मात्रा वा परिणाम हेरेर त्रुटिको वर्गीकरणलाई मात्रागत त्रुटि भनिन्छ । यसमा खासगरी त्रुटि दुई प्रकारका छन् :

(क) आंशिक त्रुटि

वाक्यको कुनै खास अंश वा शब्द/पदसँग मात्र सम्बन्धित त्रुटिलाई आंशिक वा सीमित त्रुटि भनिन्छ, जस्तै : आमा आयो, बाबा आयो ।

(ख) व्यापक त्रुटि/समग्रात्मक त्रुटि

वाक्यको समग्र अंश वा एकभन्दा बढी वाक्यहरूसँग गाँसिएर देखिने त्रुटिलाई व्यापक/समग्रात्मक त्रुटि भनिन्छ, जस्तै : माइत हिँडेका मइलाहरु डाँरोमा बास्यो र थप्डी बोजाउन थाल्यो ।

२.४.७ अनौचित्यका आधारमा

व्याकरणात्मक दृष्टिले ठिक भए पनि सन्दर्भ वा परिवेशका दृष्टिले अथवा प्रयोग प्रयुक्तका दृष्टिले अमिल्दो वा अनुचित देखिने त्रुटिलाई अनौचित्यपूर्ण त्रुटि भन्न सकिन्छ । यसलाई पनि दुई प्रकारमा वर्गीकरण हेर्न सकिन्छ ।

(क) औचित्यपूर्ण त्रुटि

व्याकरणिक दृष्टिले मात्र त्रुटिपूर्ण छ तर सन्दर्भ अनुरूप छैन भने त्यस्तो गल्तीलाई औचित्यपूर्ण त्रुटि भनिन्छ, जस्तै : बहिनी स्कुल पाएकी छ । सन्दर्भगत औचित्यता देखिने भएकाले यस्तो त्रुटिलाई स्वीकार गर्ने गरेको पाइन्छ ।

(ख) अनौचित्यपूर्ण त्रुटि

व्याकरण र सन्दर्भ दुवैले भएको त्रुटिलाई अनौचित्यपूर्ण त्रुटि भनिन्छ, जस्तै : मेरो बुबा आए । सर पढाएर गयो । पेटभरि थिच्नुहोस् ।

२.४.८ भाषिक एकाइगत त्रुटि

सिकारुका अभिव्यक्तिमा भाषाका विभिन्न तह, पक्ष वा कोटि, उपकोटिमा देखिने त्रुटिहरुलाई भाषिक एकाइगत त्रुटि मान्न सकिन्छ । ती त्रुटिहरुलाई निम्नानुसार क्रमशः पहिचान गर्न सकिन्छ :

(क) वर्ण विन्यासगत त्रुटि

लिप्यात्मक दृष्टिले लेख्य भाषाका क्षेत्रमा गर्ने वर्ण वा वर्ण संयोजनगत त्रुटिलाई वर्ण विन्यासगत त्रुटि मान्न सकिन्छ । यसलाई हिज्जे वा वर्तनी सम्बन्धी त्रुटि पनि भनिन्छ । जस्तै : ह्रस्व-दीर्घ सम्बन्धी, चन्द्रबिन्दु र शिरबिन्दु सम्बन्धी, ड, ज, ण, म को प्रयोग सम्बन्धीश,ष, स को प्रयोग, व र व को प्रयोग, य र ए को प्रयोग, छे र क्षे को प्रयोग, ऋ र रि को प्रयोग, पदयोग, पदयोग-पद वियोग सम्बन्धीप्रयोग, अजन्त र हलन्तको प्रयोग सम्बन्धी र डिको दिने र नदिने प्रयोग, मिश्र र संयुक्त वर्णको प्रयोग, गलत उच्चारण र अनुकरणको प्रभाव जस्ता त्रुटिहरु यस अन्तर्गत पर्दछन् ।

(ख) रूपगत त्रुटि

शब्दको सही ढङ्गले रूपायन वा व्युत्पादन गर्न नजान्दा हुने त्रुटिलाई यस अन्तर्गत राख्न सकिन्छ; जस्तै : उनीहरु-उनेरु, भन्दैनन् - भन्दैन्, यिनीहरु- योहरु जस्ता त्रुटिहरु यसका उदाहरण हुन् ।

(ग) शब्द भण्डारगत त्रुटि

सिकारुमा शब्द भण्डारको कमी वा न्यूनताका कारणले हुने त्रुटिलाई शब्द भण्डारगत त्रुटि भनिन्छ । यसमा सही शब्दको प्रयोग नगर्नु, शब्द वर्गको उपयुक्त प्रयोग हुन नसक्नु, अप्रचलित स्रोत भाषिक शब्दको प्रयोग गर्नु जस्ता थुप्रै त्रुटिहरु यस अन्तर्गत देखिन्छन्; जस्तै : सहर+इया = सहरिया बनाउन जानेको सिकारुले टोल+इया= टोलिया बनाउनु यस प्रकारको त्रुटि हो ।

(घ) पदावलीगत त्रुटि

शब्द वा पदभन्दा माथिल्लो भाषिक एकाइ अथवा विशेषण र विशेष्य, टुक्का, उखान, लोकाक्ति, समुच्चयात्मक शब्द समूह आदिका विचमा लिङ्ग, वचन, पुरुष, आदर आदिको सङ्गति नमिल्नु, सन्निधान नमिल्नु जस्ता कुराहरु पदावलीगत त्रुटिका रूपमा लिन सकिन्छ, जस्तै : त्यो नराम्रो केटीहरु, सानो बालकहरु ।

(ड) वाक्यगत त्रुटि

वाक्यात्मक दृष्टिले विभिन्न त्रुटिहरू देखा पर्न सक्छन् । पदक्रम नमिल्नु, उद्देश्य र विधेयका बिचमा सङ्गति नमिल्नु, विशेषण र विशेष्य र क्रियापदको सङ्गति नमिल्नु जस्ता त्रुटिहरू यसमा देखिन सक्छन् । मेरो गाईले धेरै दुध दिन्छन् ।

(च) अर्थगत त्रुटि

वाक्यात्मक प्रयोगका सन्दर्भमा शब्द/शब्दका बिचमा अन्विति नमिल्नु, सन्निधान नमिल्नु, अस्वाभाविक वा असान्दर्भिक शब्द वा पदावलीको प्रयोग हुनु अनुपयुक्त शब्दको प्रयोग हुनु, शब्द र अर्थमा तालमेल नमिल्नु जस्ता त्रुटिहरूलाई यस अन्तर्गत राखिन्छ, जस्तै : कार्यक्रममा आफ्नो विचार पोख्ने मौका मिल्यो । पाँच जना बिरालाहरू दगुरे ।

(छ) सङ्कथनगत त्रुटि

वाक्यात्मक तहभन्दा माथिल्ला अनुच्छेद वा त्यसभन्दा पनि माथिका अन्तर्वाक्यीय त्रुटिहरूलाई सङ्कथनात्मक त्रुटि भनिन्छ । यस्ता त्रुटिहरू वाक्य-वाक्यका बिच, आदर, सर्वनाम, काल, भाव, पक्ष, वचनमा सचेतता नअपनाइ हुने त्रुटिहरू पर्दछन्; जस्तै : मेरो बुबा पोहोर बित्तु भयो । उहाँ असी वर्षको हुँदा पनि उहाँको दाँत भरिएको छैन, कपाल फुलेको छैन (पौडेल, २०६९ : २०६) ।

(ज) उच्चारणगत त्रुटि

उच्चारणको अनुतान, आघात, आरोह, अवरोह, गति-यति आदि विभिन्न पक्ष तथा वर्णोच्चारण, चिह्न प्रयोगको ख्याल, पदयोग-पद वियोग, नासिक्य, हलन्त, अजन्त आदि ध्वन्यात्मक स्वरूपमा देखिने त्रुटिलाई उच्चारणगत त्रुटि अन्तर्गत राख्न सकिन्छ । वर्णगत दृष्टिले घोषलाई अघोष र अघोषलाई घोष बनाउने अल्प प्राणलाई महाप्राण र महाप्राणलाई अल्पप्राण बनाउने, 'ट' वर्णलाई 'त' अकारलाई आकार, शब्दको सुरुमा आउने 'स' का अगाडि 'इ' थप्ने 'य' बनाउने त्यसै गरी विदेशी भाषाको प्रभावमा

उच्चारण गर्ने, स्थानीय भाषा भाषिका प्रभावित उच्चारण गर्ने आदि । अनेकौं त्रुटि उच्चारणगत त्रुटि अन्तर्गत पर्दछन्; जस्तै : साँभ-साज, यसरी-एसरी, ऋण-रिन ।

२.५ उच्चारणमा पाइने प्रमुख त्रुटि क्षेत्रहरू

नेपाली भाषाको उच्चारणमा विभिन्न त्रुटिहरू देखा पर्दछन् । कुनै त्रुटि भाषाको स्थानीय तथा भौगोलिक विविधताबाट प्रभावित हुन सक्छन् भने कुनै मनोवैज्ञानिक कारणसँग सम्बन्धित हुन सक्छन् । त्यस्तै कुनै त्रुटि शारीरिक कारणसँग सम्बन्धित हुन्छन् भने दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली सिक्ने विद्यार्थीहरूका उच्चारणगत अशुद्धि वा त्रुटिहरू खासगरी आफ्नो मातृभाषाको विशेषताबाट प्रभावित हुने भएकाले पनि बढी त्रुटि हुने गरेको पाइन्छ । केही त्रुटिहरू व्यक्ति स्वयम्का हेलचेक्र्याइँ तथा प्रयत्न लाघव अथवा शब्द सङ्क्षेपण गर्ने प्रवृत्ति, छिटो-छिटो बोल्ने प्रवृत्तिहरूले पनि हुने गर्दछन् । खासगरी उच्चारणगत त्रुटिहरू वर्णोच्चारणसँगै बढी सम्बन्धित हुन्छन् र तिनलाई शब्दोच्चारणका आधारमा छुट्याउन सकिन्छ । शब्दका तहमा बाहेक यस्ता त्रुटिहरू वाक्यात्मक तहमा पनि विभिन्न किसिमले त्रुटिहरू हुने गर्दछन् । यस्ता त्रुटिका क्षेत्रहरू निम्नानुसार छन् :

१. सघोष ध्वनिलाई अघोष बनाएर उच्चारण गर्नु,
सबै > सप्पै, खुबै > खुपै, किताब > किताप, रगत > रकत
२. महाप्राण वर्णलाई अल्पप्राण बनाएर उच्चारण गर्नु,
साभा > साजा, गधा > गदा, धुलो > दुलो
३. 'त' वर्गका वर्णलाई 'ट' वर्ण बनाएर उच्चारण गर्नु,
पाथी > पाठी, थान > ठान, दमाहा > डमाहा, धक्कु > ढुक्कु
४. 'ट' वर्गका वर्णलाई 'त' वर्ग बनाएर उच्चारण गर्नु,
टपरी > तपरि, टालो > तालो, ठिमी > थिमी, ढोका > धोका
५. अकारलाई आकारमा परिणत गरेर उच्चारण गर्नु,
अर्को > आर्को, अब > आव, घर > घर, गर्देन > गादैना
६. 'ड', 'ढ' वर्णलाई 'र' मा परिणत गरेर उच्चारण गर्नु,
घोडा > घोरा, पहाड > पहार, पढ्नु > पर्नु, सडक > सरक

७. शब्दान्त अजन्तलाई हलन्त बनाएर उच्चारण गर्नु,
मूर्ख >मूर्ख, सन्त>सन्त, शुद्ध >शुद्ध, बुध >बुध
८. शब्दको सुरुका हलन्त 'स' अघि 'इ' वा 'अ' थपेर उच्चारण गर्नु,
स्कूल >इस्कूल, स्थान >इस्थान, स्मृति >इस्मृति, स्थायी> इस्थायी
९. च/द्य लाई 'ध्य', द्वे/द्दे लाई 'धे' र त्यसमा द् समेत जोडेर उच्चारण गर्नु,
उद्देश्य/उद्देश्य >उद्धेश्य, सद्दे>सद्धे, विद्या >विद्ध्या, विद्यालय >विद्ध्यालय
१०. नासिक्य स्वरलाई नासिक्य व्यञ्जन बनाएर उच्चारण गर्नु,
खसखसाउँछ >खसखसाउन्छ, छुँदैन >छुन्दैन, हुँदैन >हुन्दैन
११. 'उँ', 'ऊँ' लाई म बनाएर उच्चारण गर्नु,
पाऊँ >पाम, दिऊँ >दिम, गाउँ >गाम, तिरुँ >तिरम्
१२. अल्पप्राण वर्णलाई महाप्राण बनाएर
जाँतो >भाँतो, जोखिम >भोखिम
१३. 'य' वर्णलाई 'ज' बनाएर
कार्यक्रम >कार्जक्रम, कार्यालय >कार्जालय, यशोदा >जशोदा
१४. 'ण' वर्णलाई 'न' बनाएर
गणेश >गनेस, निर्माण >निर्मान, प्राण >प्रान, शरण>सरन
१५. 'य' लाई 'ए' बनाएर
कर्तव्य >कर्तव्वे, सय >सए, भविष्य> भविस्से
१६. 'ह' को लोप गराएर
महाराज >माराज, सहसचिव>ससचिव, सहायता>सायता
१७. ऋकार र रकारलाई रेफमा बदलेर
कृपया> किर्पया, कृषि> किर्सि, हृदय >हिर्दय
१८. 'क्ष' लाई 'छे' वा 'च्छे' बनाएर
पक्ष>पच्छे, क्षण>छेन, क्षमा>छेमा, क्षेत्री>छेत्री
१९. हि/ही लाई इ बनाएर
सही> सइ, केही> केइ, साहित्य>साइत्य, दही>दइ

२०. लेख्दा 'व' तर भन्दा 'ब' बोलिने वर्णलाई 'व' नै बनाएर

विशेष>विसेस, वातावरण>वातावरण

२१. विश्राम वा यतिको ख्याल नगरेर

चकटी>चक्टी, वीरता>बिर्ता, कपडा>कप्डा, खतरा>खत्रा

२२. भाषिकागत प्रभाव परेर

भनेर>भुनेर, पैसा>पुइँसा, भैंसी>भुइँसी, बेंसी>ब्याँसी

२३. अङ्ग्रेजी र हिन्दी आदि विदेशी भाषाको प्रभावमा परेर

वनोट>वनौट, प्याक >पैक, ब्याग >ब्यैग

यस प्रकारले उच्चारणका विभिन्न त्रुटिका क्षेत्रहरूलाई देखाउन सकिन्छ । कुनै पनि भाषाको उच्चारण गर्दा सिकारुको आफ्नो मातृभाषाको प्रभाव स्पष्ट रूपमा दोस्रो भाषा सिकाइमा पर्दछ ।

उपर्युक्त बुँदामा चर्चा गरिएका उच्चारण सम्बन्धी त्रुटिहरू खास गरी वर्ण र शब्दका तहमा हुने गर्दछन् । यस्ता त्रुटिहरू केही रूपमा वाक्यगत तथा वाक्यगत समूहगत दृष्टिले पनि छुट्याउन सकिन्छ । सिकारुले बोल्दा गति-यतिको सन्तुलन नमिलाउनु, अनुतान (सुर) वा आघात नमिलाउनु, स्वर प्रसारण, प्रयत्न लाघवता आदिका कारणले उच्चारणगत त्रुटि गर्ने गरेको पाइन्छ । अझ लक्ष्य भाषा सिकारुले पठन पाठनका क्रममा विभिन्न स्तरमा उच्चारणगत त्रुटि गर्ने गरेको पाइन्छ । यस्तो त्रुटि खासगरी विविध भाषिक पृष्ठभूमि भएका सिकारुमा देखा पर्ने गर्दछ । यस्ता त्रुटिहरू सस्वर पठनसँग सम्बन्धित हुन्छन् । यसर्थ ती त्रुटिहरू पहिल्याउन निम्नानुसारका उच्चारणगत त्रुटि क्षेत्रलाई पहिचान गरिनु पर्दछ :

(क) वाचन

वाचन मौखिक पक्षसँग सम्बन्धित कुरा हो । कुनै पाठ, लेख, रचना मुखबाट आवाज निकालेर श्रोताले सुन्ने गरी शुद्धसँग पढ्नु नै वाचन हो । यो वर्ण विन्यासका विभिन्न नियममा आधारित भएर अध्ययन गरिन्छ ।

(ख) गति यति

नरोक्कइकन लगातार कहाँसम्म पढ्ने भन्ने कुरा वा पढाइको वेग नै यति हो भने पढ्दा कहाँ कहाँ रोकिने वा विश्राम गर्ने भन्ने रोकावटलाई यति भनिन्छ । यसरी विश्राम गरेर पढ्नु पर्ने वा बोल्नु पर्नेमा विश्राम नगरेर अनि विश्राम गर्नु नपर्ने ठाउँमा विश्राम गरेर उच्चारण गर्दा यस्तो त्रुटि देखा पर्दछ ।

(ग) बलाघात/आघात

उच्चारण गर्दा कुनै वर्ण वा शब्दमा पर्ने विशेष जोड, आघात वा भोक्कालाई बलाघात भनिन्छ । उच्चारण गर्दा वा बोल्दा जोड दिइएर उच्चारण नगर्नु पर्ने ठाउँमा जोड दिएर उच्चारण गर्ने प्रवृत्तिले पनि उच्चारणगत त्रुटि देखा पर्दछ ।

(घ) आरोह-अवरोह

कुनै पाठ पढ्दा आवश्यकता अनुसार आवाजलाई कुन कुन ठाउँमा लय मिलाउने र आवश्यकता अनुसार स्वरमा घटी बढी गराएर कसरी माधुरता कायम गर्ने भन्नु नै आरोह अवरोह हो । यस पक्षलाई ख्याल नगरी सस्वर पठन गरेको खण्डमा वा बोल्दा उच्चारणगत त्रुटिहरू देखा पर्दछन् ।

(ङ) स्वर प्रसारण

स्वर प्रसारणगत त्रुटि खासगरी लेख्य चिह्नको प्रयोगलाई उल्टो पाल्टो गरी बोल्दा देखा पर्दछन्, जस्तै : सामान्य उच्चारणलाई प्रश्नोच्चारण गर्ने, प्रश्नोच्चारणलाई सामान्य वा विस्मयसूचक उच्चारणलाई प्रश्नात्मक वा सामान्य उच्चारण गरेर बोल्नु वा उच्चारणमा बदल्ने आदि यस प्रकारका त्रुटि अन्तर्गत पर्दछन् ।

(च) भावानुकूलता

कुनै पाठ पढ्दा वा सस्वर पठन गर्दा पाठ्य वस्तुको ख्याल गरी रस भाव अनुसार उपयुक्त भाषिक एवम् भाषेतर पक्षहरूको उपयुक्त सन्तुलन मिलाई प्रभावकारी ढङ्गले वाचन गर्नु वा पढ्न नै भावानुकूलता हो । भावानुकूलता विशेष गरी कविताको वाचनको लागि अति नै उपयोगी देखिन्छ ।

(छ) आवाजको स्वर

कुनै पाठ्य वस्तु पढ्दा वा वाचन गर्दा विद्यार्थी अनुसार उनीहरूको आवाजको स्तर पनि फरक हुने गर्दछ । पाठ पढ्दा वा वाचन गर्दा कुनै विद्यार्थीको चर्को/ठाडो आवाज निकाली वाचन गर्दछन् भने कसैले सुस्तरी/मधुरो आवाज निकाली वाचन गर्दछन् । यसरी आवाजको स्तरले पनि उच्चारणगत त्रुटिहरू देखा पर्दछन् ।

(ज) भाषेतर पक्ष

विद्यार्थीहरूले पाठ पढ्दा वा सस्वर पठन गर्दा खासगरी एकाइकी, संवाद जस्ता विधाको सस्वर स्वर वाचन गर्दा सस्वर पठन गरेर मात्र हुँदैन । पाठको भाव पक्षलाई ख्याल गरेर विभिन्न भाषेतर पक्ष जस्तै : हाउभाउ, मुख मुद्रा, अङ्ग सञ्चालन आदि पक्षलाई ख्याल गरी वाचन नगरेको खण्डमा पनि उच्चारणगत त्रुटि हुन्छन् ।

(झ) लेख्य चिह्न प्रयोगको ख्याल

सस्वर पठन वा वाचन गराउँदा पाठमा भएको लेख्य चिह्न वा विरामहरूको ख्याल राखी उपयुक्त ढङ्गले मुख मुद्रा र स्वर मिलाएर पढ्न नसकेको खण्डमा पनि उच्चारणगत त्रुटिहरू देखा पर्ने गर्दछन् । लेख्य चिह्नको ख्याल गरी शुद्ध र उपयुक्त ढङ्गले पाठ वाचन गर्ने ज्ञानको कमीले पनि यस्ता त्रुटिहरू देखा पर्दछन् ।

यहाँ थारूभाषी विद्यार्थीहरूले पनि स्तरीय नेपाली उच्चारण गर्दा विभिन्न क्षेत्रमा त्रुटि गर्दछन् । ती त्रुटिहरू कहाँ कहाँ गर्दछन् भन्ने बारेमा यो अध्ययन केन्द्रित रहेको छ । यस अनुसन्धानका लागि केही शब्दहरू तयार गरी छ जना थारू मातृभाषी विद्यार्थीहरूसँग प्रत्यक्ष रूपमा भेद गरेर उनीहरूले स्तरीय नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटिका बारेमा तथ्याङ्क सङ्कलन गरिएको छ ।

२.६ थारूभाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटिका क्षेत्रहरू

१. सघोष र अघोष सम्बन्धी त्रुटि,

- सबै > सप्पै, खुबै > खुपै, किटाब > किटाप, रगत > रकत
२. महाप्राण र अल्पप्राण सम्बन्धी त्रुटि,
घडी > घरी, खुकुरी > खुखुरी, टपरी > तपरी, दुध > डुढ
३. 'त' वर्ण र 'ट' वर्ण सम्बन्धी त्रुटि
तिमी > टिमी, टालो > तालो, कोट > कोत्, ढोका > धोक
टपरी > तपरि, जफत > जफट, ठिमी > थिमी, ढोका > धोका
४. अकार र आकार सम्बन्धी त्रुटि
अको > आको, असार > आसार, घर > घर, गर्देन > गार्देना
५. 'ड', 'ढ' वर्णलाई 'र' मा परिणत गरेर उच्चारण गर्नु
घोडा > घोरा, पहाड > पहार, पढ्नु > पर्नु, सडक > सरक
६. हलन्त र अजन्त सम्बन्धी त्रुटि,
कलम > कलम, घर > घर, जीवन > जीओन्, विगत > विगट्
७. शब्दको सुरुका हलन्त 'स' अघि 'इ' वा 'अ' थपेर उच्चारण,
स्कूल > इस्कूल, स्थान > इस्थान, स्मृति > इस्मृति
८. अनुस्वर र चन्द्रबिन्दु सम्बन्धी त्रुटि,
संसार > ससार, चाँद > चाड, वंश > बन्श, ठाउँ > ठाउ
९. च/द्य लाई 'ध्य', द्वे/द्दे लाई 'धे' र त्यसमा 'द्' समेत जोडेर उच्चारण,
उद्देश्य/उद्देश्य > उद्धेश्य, विद्या > विद्ध्या, विद्यालय > विद्ध्यालय
१०. 'ड' र 'ढ' तथा 'ढ' 'ध' वर्ण सम्बन्धी त्रुटि,
डर > दर, मठ मन्दिर > मठ मन्डिर, ढोका > धोका
११. एकाइ स्वयम् रेफ प्रयुक्त शब्दहरु,
राष्ट्र > राष्त्, प्रार्थना > प्ररथना, पर्वत > परवत
१२. छ, छे र क्ष वर्ण प्रयुक्त शब्दहरु सम्बन्धी
क्षमा > छमा, छेपारो > छेपारो, क्षति > क्षटि, छन्द > छन्द, क्षेत्र > छेट्र
१३. पदयोग/पद वियोग सम्बन्धी त्रुटिहरु,

गुरुदेव >गुरुडेव, द्रोणाचार्य >डोरनाचार्य, घोषणा पत्र >घोषना पत्र, जलविन्दु
>जलविन्दु, हेमराज >हेम राज

१४. य, ए वर्णमा देखा पर्ने त्रुटिहरु

यता > यटा, सय > सए, एउटा >एउटा, एकता > एकटा

१५. स/ष/श वर्णमा देखा पर्ने त्रुटिहरु,

शोषण>शोसन, सहिद > सहिड, षड्यन्त्र >खड्यन्ट्र, औषधी >औषढी

माथि उल्लिखित उच्चारणगत क्षेत्रका दोस्रो भाषी विद्यार्थीहरुले नेपाली भाषा सिकाइका क्रममा विभिन्न त्रुटिहरु गर्ने गर्दछन् । त्यसरी नै थारूभाषी विद्यार्थीहरुले पनि स्तरीय नेपाली उच्चारण गर्दा विभिन्न वर्ण, शब्द, पदयोग/वियोग अनुनासिक वर्ण, रेफ युक्त वर्ण, घोष/अघोष, हलन्त/अजन्तमा उच्चारणगत त्रुटि गर्ने गर्दछन् ।

अध्याय तिन

अध्ययन विधि र प्रक्रिया

३.१ अध्ययन विधि

कुनै पनि अनुसन्धानलाई प्रभावकारी रूपमा सम्पन्न गर्न योजनाबद्ध ढङ्गले सम्पन्न गर्नका लागि निश्चित विधि तथा प्रक्रिया अवलम्बन गर्नु पवर्दछ, जसले अनुसन्धानलाई निश्चित ढाँचा प्रदान गर्दछ ।

प्रस्तुत शोधका लागि द्वितीयक सामग्री सङ्कलनका रूपमा पुस्तकालयीय र प्राथमिक सामग्री सङ्कलनका रूपमा स्थलगत अध्ययन विधि तथा आवश्यकता अनुसार तुलनात्मक, व्याख्यात्मक र विश्लेषणात्मक विधिहरूलाई पनि आधार बनाई दाङ जिल्लाका कक्षा पाँचमा अध्ययनरत थारूभाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययनमा केन्द्रित रहेको छ ।

३.२ अध्ययन प्रक्रिया

प्रस्तुत शोधकार्यका लागि देहाय बमोजिमका प्रक्रियाहरू अपनाइएको छ :

३.२.१ जनसङ्ख्या तथा प्रतिनिधि नमुना छनोट

प्रस्तुत शोधकार्यका लागि दाङ जिल्लाको गढवा गाउँ पालिकाका १० वटा सामुदायिक र १० वटा संस्थागत विद्यालयलाई नमुना छनोटका रूपमा लिइएको छ । ती विद्यालयका कक्षा पाँचमा अध्ययनरत १०/१० जना गरी जम्मा १०० जना थारू भाषी विद्यार्थीहरूलाई जनसङ्ख्याका रूपमा छनोट गरिएको छ । विद्यार्थी छनोट गर्दा लैङ्गिक समानतालाई पनि ख्याल गरिएको छ भने प्रतिनिधि र उद्देश्यमूलक नमुना छनोटका आधारमा छात्र/छात्राको चयन गरिएको छ ।

३.२.२ सामग्री निर्माण, प्रयोग र सङ्कलन

यस अध्ययनका लागि सामग्री सङ्कलनका लागि कक्षा चार र पाँचको मेरो नेपाली किताबबाट उच्चारणगत कठिनाइ हुने वर्णहरू समावेश भएका २५ वटा शब्दको

छनोट गरिएको छ भने सोही किताबबाट संवाद, कविता र अनुच्छेद पनि समावेश गरिएको छ । त्यसका लागि सस्वरवाचन, स्वरप्रसारण, लयात्मता, गति-यति भाषेतर आदि पक्षमा रहेर आवश्यक सामग्री तयार गरिएको छ । उक्त सामग्रीहरू विद्यार्थीहरूमा प्रयोग गरी टेपबद्ध गरेर सुरक्षित गरिएको छ । द्वितीयक सामग्रीका रूपमा पूर्व शोधकार्य र सम्बद्ध पुस्तक, लेख रचनाहरूको पुस्तकालयीय अध्ययन र मननद्वारा आवश्यक विधि र प्रक्रियाका लागि अवलम्बन गरिएको छ ।

३.२.३ तथ्याङ्क सङ्कलनका साधनहरू

प्रस्तुत शोधकार्य सम्पन्न गर्नका लागि तथ्याङ्क सङ्कलन पद्धतिका दुई साधनहरू अवलम्बन गरिएका छन्, ती यस प्रकार छन् :

३.२.३.१ प्राथमिक सामग्री

प्राथमिक सामग्रीका रूपमा यस अध्ययन क्षेत्रमा प्रत्यक्ष रूपमा सहभागी वा उत्तरदाताहरूलाई लिइएको छ । यो अध्ययन दाङ जिल्लाका पाँचवटा सामुदायिक र पाँचवटा संस्थागत विद्यालयका कक्षा पाँचका १०० जना थारूभाषी विद्यार्थीहरूलाई नै प्राथमिक रूपमा लिइएको छ । उनीहरूलाई प्रत्यक्ष रूपमा सहभागी गराई शब्दोच्चराण, संवाद, कविता र अनुच्छेदको वाचन गर्न लगाई त्यो सामग्रीलाई टेपबद्ध गरी सामग्री सङ्कलन गरिएको छ ।

३.२.३.२ द्वितीयक सामग्री

प्रस्तुत शोधकार्यलाई प्रभावकारी बनाउन आवश्यक पर्ने क्षेत्रसँग सम्बन्धित क्षेत्र वा विषयसँग सम्बन्धित पुस्तक तथा पाठ्य पुस्तकहरू, पत्र-पत्रिका, शोधपत्र, शब्दकोश, विषय विशेषज्ञका राय, सुझाव तथा शोध निर्देशकको सल्लाह सुझावलाई द्वितीयक सामग्रीका रूपमा लिइएको छ ।

३.२.३.३ व्याख्या, विश्लेषण र प्रस्तुतीकरण

प्रस्तुत शोधकार्यका लागि तयार गरिएका सामग्रीहरूको प्रयोग र परीक्षणबाट आएका तथ्याङ्कलाई व्यवस्थित र सुसङ्गठित गर्नका लागि थारूभाषी विद्यार्थीहरूले गरेका वर्णगत, शब्दगत, संवाद, कविता र अनुच्छेद उच्चारणमा देखिएका त्रुटिहरूको टेपबद्ध गरिएका सामग्रीलाई पटक-पटक सुनेर कापीमा टिपोट गरी के कति त्रुटिहरू हुन्छन् ? त्यस्ता त्रुटिहरूको सङ्ख्या के कति छन् र कस्तो प्रकारको त्रुटि कति विद्यार्थीहरूले गरे ? तिनीहरूको सङ्ख्या र प्रतिशतलाई तालिकीकरण गरेर देखाइएको छ । साथै विद्यालय प्रकृतिका आधारमा कसले स्तरीय नेपाली उच्चारणमा त्रुटिहरू बढी गर्दछन् ? त्यसलाई पनि सङ्ख्या र प्रतिशतमा तालिकीकरण गरी स्तम्भ चित्रमा समेत देखाइएको छ । उच्चारणमा देखा परेका त्रुटिहरूका सम्भावित क्षेत्र पत्ता लगाई व्याख्या विश्लेषण तथा प्रस्तुतीकरण गरिएको छ भने त्रुटिका कारणहरू पनि पत्ता लगाएर प्रस्तुत गरिएको छ ।

३.३ शोधपत्रको रूपरेखा

शोधपत्रको संरचनालाई सङ्गठित र सुव्यवस्थित रूपमा प्रस्तुत गर्नका लागि आवश्यकता अनुसार विभिन्न परिच्छेद वा अध्याय र त्यस अन्तर्गत विभिन्न शीर्षक, उपशीर्षकमा विभाजन गरिएको छ । समग्रमा प्रस्तुत शोधकार्यका लागि निम्नानुसारका रूपरेखामा संरचित गरिएको छ :

अध्याय एक : शोध परिचय

यस अध्यायभित्र अध्ययनको पृष्ठभूमि, समस्या कथन, उद्देश्य, पूर्वकार्यको समीक्षा, शोधको औचित्य/सान्दर्भिकता र सीमाङ्कन आदिलाई समावेश गरिएको छ ।

अध्याय दुई : पूर्वकार्यको समीक्षा र त्रुटि विश्लेषणको सैद्धान्तिक अवधारणा

यस अध्याय अन्तर्गत पूर्वकार्यको समीक्षा (पुस्तक समीक्षा र शोध समीक्षा), पूर्व अध्ययनको महत्त्व, सैद्धान्तिक/धारणात्मक रूपरेखा, त्रुटिको व्याख्या, त्रुटिको अध्ययनको

क्षेत्र, उच्चारणमा पाइने प्रमुख त्रुटि क्षेत्र र निराकरणका उपाय आदि उपशीर्षकलाई समावेश गरिएको छ ।

अध्याय तिन : अध्ययन विधि र प्रक्रिया

यस अध्यायभित्र अनुसन्धान विधि, अध्ययन प्रक्रिया (जनसङ्ख्या तथा प्रतिनिधि नमुना छनोट, सामग्री निर्माण र सङ्कलन, तथ्याङ्क सङ्कलनका साधनहरु), व्याख्या, विश्लेषण र प्रस्तुतीकरण अध्ययनको रूपरेखा आदि उप शीर्षकलाई समावेश गरिएको छ ।

अध्याय चार : समग्रताका आधारमा उच्चारणगत त्रुटिको अध्ययन

यस अध्यायभित्र कक्षा पाँचमा अध्ययनरत थारूभाषी विद्यार्थीहरुले गर्ने उच्चारणगत त्रुटिहरुको सङ्कलन र वर्गीकरण, विद्यालय प्रकृतिका आधारमा उच्चारणगत त्रुटिहरु तालिकीकरण, संवाद, कविता र अनुच्छेद वाचनका क्रममा देखा परेका उच्चारणगत त्रुटिहरुलाई बुँदागत रूपमा व्याख्या, विश्लेषण गरिएको छ । आवश्यकता अनुसार स्तम्भ चित्र पनि समावेश गरिएको छ ।

अध्याय पाँच : विद्यालय प्रकृतिका आधारमा उच्चारणगत त्रुटिको तुलनात्मक अध्ययन

यस अध्यायभित्र विद्यालय प्रकृतिका आधारमा सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका कक्षा पाँचमा अध्ययनरत थारूभाषी विद्यार्थीहरुले उच्चारणगत रूपमा गरेका त्रुटिहरुको तुलनात्मक अध्ययन गरिएको छ ।

अध्याय छ : उच्चारणगत त्रुटिका कारण र निराकरणका उपायहरु

यस अध्यायमा थारूभाषी विद्यार्थीहरुले स्तरीय नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटिका कारणहरु र ती उच्चारणगत त्रुटि निराकरणका उपायहरुलाई आवश्यकता अनुसार बुँदागत रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

अध्याय सात : सारांश, निष्कर्ष र उपयोगिता

यस अध्यायमा सारांश, निष्कर्ष, उपयोगिता (नीतिगत तह र प्रयोगगत तह) आदि शीर्षकहरु समावेश गरिएको छ । यस बाहेक सन्दर्भ सूची र व्यक्तिवृत्तलाई पनि समावेश गरी शोधपत्रलाई अन्तिम रूप दिइएको छ ।

अध्याय चार

समग्रताका आधारमा उच्चारणगत त्रुटिको अध्ययन

थारू मातृभाषी विद्यार्थीहरूले उच्चारण गर्ने सम्भावित त्रुटिहरूका क्षेत्र समावेश गर्न कक्षा चार र पाँचको नेपाली किताबबाट निर्देशित एक/एकवटा संवाद, कविता र अनुच्छेद र विभिन्न उच्चारणका क्षेत्रबाट पच्चीस वटा शब्दहरू वाचन तथा उच्चारणका लागि छनोट गरी थारूभाषी विद्यार्थीहरूले उच्चारण गर्ने क्रममा गर्ने त्रुटि पत्ता लगाउन प्रयोगमा ल्याइएका शब्दहरू र प्राप्त तथ्याङ्कलाई समग्रताका आधारमा यस अध्यायमा चर्चा गरिएको छ ।

४.१ थारूभाषी विद्यार्थीलाई नेपाली उच्चारण गर्न दिइएका शब्दहरू

अध्ययनका क्रममा थारूभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली उच्चारण गर्दा गर्ने त्रुटिहरू पत्ता लगाउनका लागि प्रयोग गरिएका शब्दहरू र तिनका त्रुटि प्रतिशतलाई निम्नानुसार तालिकामा प्रस्तुत गर्न सकिन्छ :

तालिका नं. १

उच्चारणका लागि दिइएका शब्दहरू

क्र. सं.	दिइएका शब्द	सही उच्चारण गर्ने		गलत उच्चारण गर्ने		उच्चरित शब्दहरू
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
१.	औषधी	११	११	८९	८९	औषठी
२.	शब्द	१०	१०	९०	९०	शब्ड
३.	विष	९६	९६	४	४	विख
४.	शोषण	६८	६८	३२	३२	शोसन
५.	किताब	९	९	९१	९१	किटाब
६.	दण्ड	५	५	९५	९५	डण्ड
७.	सवै	७८	७८	२२	२२	सवै

क्र. सं.	दिइएका शब्द	सही उच्चारण गर्ने		गलत उच्चारण गर्ने		उच्चरित शब्दहरू
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
८.	ढोका	९६	९६	४	४	धोका
९.	बुद्धिमान	१२	१२	८८	८८	बुद्धिमान्
१०.	अधिकार	१२	१२	८८	८८	अढिकार्
११.	घरभिन्न	४०	४०	६०	६०	घरभिन्ट्र
१२.	हर बखत	६५	६५	३५	३५	हर बखत्
१३.	पर्वत	६३	६३	३७	३७	परवट
१४.	पटक	९०	९०	१०	१०	पटाक्
१५.	खतरा	८	८	९२	९२	खट्रा
१६.	मधुर	१०	१०	९०	९०	मढुर
१७.	आदर	१६	१६	८४	८४	आडर
१८.	अति	११	११	८९	८९	अटि
१९.	एकता	१६	१६	८४	८४	एकटा
२०.	इच्छा	९२	९२	८	८	इच्छा
२१.	रक्षक	७३	७३	२७	२७	रच्छक
२२.	संसार	८९	८९	११	११	ससार
२३.	आँखा	९६	९६	४	४	आख
२४.	गाउँ	९१	९१	९	९	गउँ
२५.	अनार	९७	९७	३	३	आनार

दिइएको तालिकामा प्रयुक्त शब्दहरूको उच्चारण गरेको आधारमा विश्लेषण गर्दा 'औषधी' शब्दको सही उच्चारण गर्ने विद्यार्थी ११ प्रतिशत रहेका छन् भने गलत उच्चारण गर्ने विद्यार्थी ८९ प्रतिशत रहेका देखिन्छन् । 'शब्द' शब्दको सही उच्चारण गर्ने विद्यार्थी १० प्रतिशत रहेका छन् भने 'शब्द' शब्दको गलत उच्चारण गर्ने विद्यार्थी ९० प्रतिशत रहेका देखिन्छन् । त्यसै गरी 'विष' शब्दको सही उच्चारण गर्ने विद्यार्थी ९६

शब्दको सही उच्चारण गर्ने ९६ प्रतिशत रहेका छन् भने गलत उच्चारण गर्ने ४ प्रतिशत रहेका देखिन्छन् । 'गाउँ' शब्दको सही उच्चारण गर्ने ९१ प्रतिशत रहेका छन् भने गलत उच्चारण गर्ने ९ प्रतिशत रहेका देखिन्छन् । 'अनार' शब्दको सही उच्चारण गर्ने ९७ प्रतिशत रहेका छन् भने गलत उच्चारण गर्ने ३ प्रतिशत रहेका देखिन्छन् ।

तालिका अनुसार थारू मातृभाषी विद्यार्थीहरूले खास गरी 'किताब', 'दण्ड', 'खतरा' शब्द, 'औषधी' शब्दहरूमा ९० प्रतिशत भन्दा बढी उच्चारणगत त्रुटि गरेका देखिन्छन् भने 'अनार', 'आँखा', 'इच्छा', 'ढोका', 'विष', 'संसार' शब्दहरूमा कमै मात्रामा १० प्रतिशत मात्र उच्चारणगत त्रुटि गरेको देखिन्छन् भने अन्य शब्दहरूमा २० देखि ७०/८० प्रतिशत उच्चारणगत त्रुटि गरेका देखिन्छन् ।

४.३ संवाद वाचनमा देखिएका त्रुटिहरूको अध्ययन

विद्यार्थीहरूलाई कक्षा चारको नेपाली किताबभित्रको 'बिहेको निम्तो' शीर्षकको संवादलाई वाचन गर्न लगाइएको थियो । उक्त शीर्षकको संवाद वाचन गर्दा देखा परेको उच्चारणको स्थिति विद्यार्थी सङ्ख्या र प्रतिशतलाई तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

तालिकानं. २

संवाद वाचनमा देखिएका त्रुटिहरू

क्र. सं.	त्रुटिपूर्ण उच्चारणका पक्षहरू	सही गर्ने		गलत गर्ने	
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
१.	स्वर प्रसारण	८४	८४	१६	१६
२.	बलाघात	६५	६५	३५	३५
३.	चिह्न प्रयोगको ख्याल	७२	७२	२८	२८
४.	भावानुकूलता	८३	८३	१७	१७
५.	भाषेतर पक्षको ख्याल	२५	२५	७५	७५
६.	गति-यति	६३	६३	३७	३७
७.	आरोह-अवरोह	७२	७२	२८	२८
८.	आवाजको स्तर	९५	९५	५	५

उच्चारणका दृष्टिले कक्षा चारको नेपाली किताबबाट 'बिहेको निम्तो' शीर्षकको संवाद वाचन गराइएको थियो । उक्त तालिका अनुसार थारूभाषी विद्यार्थीहरूले गति-यति, आरोह-अवरोह, स्वर प्रसारण, आवाजको स्तर, भाषेतर पक्ष, भावानुकूलता र चिह्न प्रयोगको ख्याल जस्ता पक्षमा के कस्ता त्रुटि गर्दछन् भनी अध्ययन गरिएको थियो । उक्त विवरणलाई निम्नानुसार बुँदागत रूपमा विश्लेषण गर्न सकिन्छ :

४.३.१ स्वर प्रसारण

थारूभाषी विद्यार्थीले 'बिहेको निम्तो' शीर्षकको संवाद वाचन गर्दा स्वर प्रसारणको ख्याल गरी ८४ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले सही उच्चारण गरे भने १६ प्रतिशत थारूभाषी विद्यार्थीहरूले त्रुटिपूर्ण उच्चारण गरेको पाइन्छ ।

४.३.२ बलाघात

थारूभाषी विद्यार्थीहरूले निर्देशित संवाद वाचन गर्दा ६५ प्रतिशतले सही उच्चारण गरेका र ३५ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले त्रुटिपूर्ण उच्चारण गरेको देखियो ।

खासगरी यस प्रकारको त्रुटि हुनुमा बलाघात सम्बन्ध ज्ञानको कमीले भएको अनुमान गर्न सकिन्छ ।

४.३.३ चिह्न प्रयोगको ख्याल

निर्देशित संवाद वाचन गर्दा थारूभाषी विद्यार्थीहरूले विभिन्न चिह्नहरूको ख्याल नगरी वाचन गरेको पाइन्छ । यस पक्षमा ७२ प्रतिशतले सही वाचन गरेको र २८ प्रतिशत विद्यार्थीले गलत वाचन गरेको पाइन्छ । जस्तै : नमस्कार काका म उहाँकी छोरी अन्जना । (नमस्कार काका ! म उहाँकी छोरी अन्जना ।)

४.३.५ भावानुकूलता

थारूभाषी विद्यार्थीहरूले निर्देशित संवाद वाचन गर्दा संवादको भाव पक्षलाई ख्याल गरी मिठासपूर्ण तरिकाले वाचन गर्ने सङ्ख्यामा कमी रहेको पाइयो । करिब ८३ प्रतिशत विद्यार्थीले मात्र भावानुकूल रूपमा संवादको वाचन गरेको पाइयो भने १७ प्रतिशतले भाव पक्षको ख्याल गरी वाचन गरेको देखिन्छ ।

४.३.५ भाषेतर पक्षको ख्याल

संवादको वाचन गर्दा विशेष गरी भाषेतर पक्षको ख्याल गरिनु पर्दछ । निर्देशित संवाद वाचन गर्दा निकै कम विद्यार्थी २५ प्रतिशतले मात्र मुख मुद्राको ख्याल गरी वाचन गरे भने ७५ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले भाषेतर पक्षको ख्यालै नगरी वाचन गरेको पाइन्छ ।

४.३.६ गति-यति

यहाँ थारूभाषी विद्यार्थीले 'बिहेको निम्तो' संवाद वाचन गर्दा गति-यतिको ख्याल गरी ६६ प्रतिशतले मात्र शुद्ध उच्चारण गरेको पाइयो भने ३४ प्रतिशत विद्यार्थीले गलत उच्चारण गरेको पाइन्छ ।

४.३.७ आरोह अवरोह

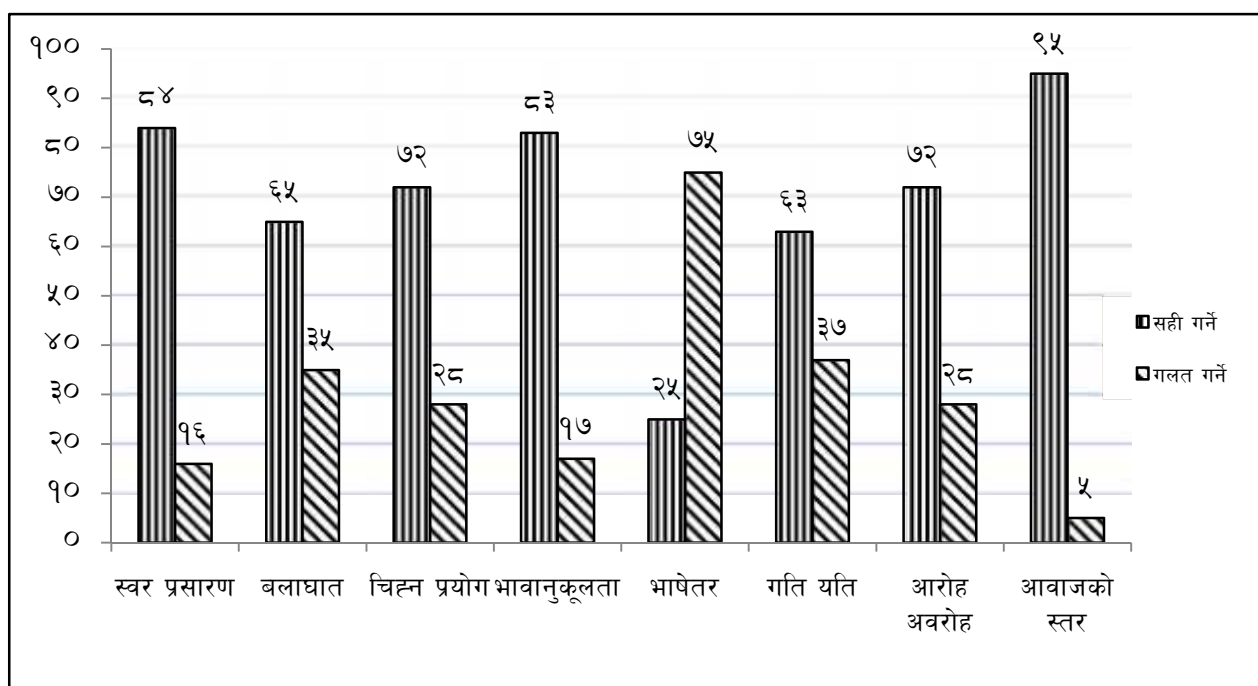
यहाँ थारूभाषी विद्यार्थीले निर्देशित संवाद वाचन गर्दा आरोह अवरोहको ख्याल नगरी वाचन गरेकाले यस्तो त्रुटि २८ प्रतिशतले गरेको पाइयो भने ७२ प्रतिशतले शुद्ध उच्चारण गरेको पाइन्छ । जस्तै : नानी यो महेशजीको घर हो । (नानी, यो महेशजीको घर हो ?)

४.३.८ आवाजको स्तर

थारूभाषी विद्यार्थीहरूले संवादको वाचन गर्दा आवश्यकता अनुसार टाठो आवाज निकालेर ७५ प्रतिशतले विद्यार्थीले वाचन गरेको देखिन्छ भने २५ प्रतिशत विद्यार्थीले कमसल खालको आवाज निकालेर वाचन गरेका देखिन्छन् ।

स्तम्भ चित्र नं. १

संवाद वाचनमा देखिएका त्रुटिहरू

४.४ कविता उच्चारणमा देखिएका त्रुटिहरूको अध्ययन

थारूभाषी विद्यार्थीहरूका लागि कक्षा पाँचको नेपाली किताबबाट 'नैतिक दृष्टांश' कविता विद्यार्थीहरूलाई वाचन गर्न दिइएको थियो । सो कविताको वाचन गर्दा थारूभाषी विद्यार्थीहरूले गरेका त्रुटिको प्रतिशत तथा विद्यार्थी सङ्ख्या तालिकामा निम्नानुसार प्रस्तुत गरिएको छ :

तालिकानं. ३

कविता वाचनमा भेटिएका त्रुटिहरू

क्र. सं.	त्रुटिपूर्ण उच्चारणका पक्षहरू	सही गर्ने		गलत गर्ने	
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
१.	लयात्मकता	३४	३४	६६	६६
२.	गति-यति	६२	६२	३८	३८
३.	बलाघात	६७	६७	३३	३३
४.	भावानुकूलता	९०	९०	१०	१०
५.	स्वरको सन्तुलन	८१	८१	१९	१९
६.	आरोह-अवरोह	७५	७५	२५	२५
७.	उच्चारण (वर्ण तथा शब्दको तहमा)	१९	१९	८१	८१

दिइएको तालिका अनुसार विद्यार्थीहरूले गरेको त्रुटिपूर्ण उच्चारणलाई बुँदागत रूपमा व्याख्या गरिएको छ ।

४.४.१ लयात्मकता

कविता वाचनका लागि अति आवश्यक पर्ने पक्ष लयात्मकता पनि हो । थारूभाषी विद्यार्थीहरूलाई वाचन गर्न दिइएको कवितामा ६६ प्रतिशत विद्यार्थीले लय पक्षलाई

ख्याल नगरी वाचन गरेको पाइन्छ भने ३४ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले मात्र कविताको लय पक्षलाई ख्याल गरी मिठासपूर्ण रूपमा वाचन गरेको पाइएको छ ।

४.४.२ गति-यति

कविता वाचनको अर्को महत्त्वपूर्ण पक्ष भनेका गति-यति पनि हो । कवितामा मिठास र ग्राह्यता ल्याउन गति-यतिले महत्त्वपूर्ण स्थान रहेको हुन्छ । यहाँ निर्देशित कविताको वाचन गर्दा ३८ प्रतिशत विद्यार्थीले गति-यति नमिलाई वाचन गरेको पाइन्छ भने ६७ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले मात्र गति-यतिको ख्याल गरी वाचन गरेको पाइएको छ । यस्तो गल्ती पाइनुमा शिक्षकले विद्यार्थीलाई सही रूपमा कविताको वाचन नगराएको भन्ने कुरा पुष्टि हुन्छ ।

४.४.३ बलाघात

कविता वाचनका लागि बलाघातको त्यति ख्याल नगरे तापनि कवितामा मिठास र माधुर्य ल्याउन यसले पनि केही मात्रामा भूमिका निर्वाह गर्दछ । यहाँ थारू मातृभाषी विद्यार्थीहरूले निर्देशित कविताको वाचन गर्दा बलाघातको ख्याल नगरी वाचन गरेको हुनाले ३३ प्रतिशत त्रुटिपूर्ण उच्चारण भएको पाइयो भने ६७ प्रतिशतले सही उच्चारण गरेको देखिन्छ ।

४.४.४ भावानुकूलता

भावानुकूलता कविता वाचनको लागि विशेष ख्याल गरिनु पर्ने पक्ष हो । यसको कविता वाचनमा विशेषमहत्त्व रहेको पाइन्छ । कविताको भाव पक्ष कस्तो छ, सोही अनुरूपकविता वाचन गरियो भने कविताको मर्म र उद्देश्यलाई पहिचान गर्न सकिन्छ । यहाँ थारूभाषी विद्यार्थीहरूले निर्देशित कविता वाचन गर्दा प्राय सबैले भाव अनुसार वाचन गरेको पाइएको छ । यहाँ १० प्रतिशत विद्यार्थीहरूले कविताको भाव पक्षलाई ख्याल नगरी वाचन गरेको पाइन्छ भने ९० प्रतिशत विद्यार्थीहरूले कविताको मर्म र भाव पक्षलाई ख्याल गरी कविता वाचन गरेको पाइएको छ ।

४.४.५ स्वरको सन्तुलन

यहाँ थारू मातृभाषी विद्यार्थीहरूले निर्देशित कविता वाचन गर्दा १९ प्रतिशतले आवश्यकता अनुसार आवाज निकालेर वाचन गरेको पाइएन भने ८१ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले आवश्यकता अनुसार आवाज निकालेर कविता वाचन गरेको पाइएको छ । त्यसैले त्रुटिपूर्ण उच्चारण १९ प्रतिशत र शुद्ध उच्चारण प्रतिशत ८१ प्रतिशत रहेको छ ।

४.४.६ आरोह-अवरोह

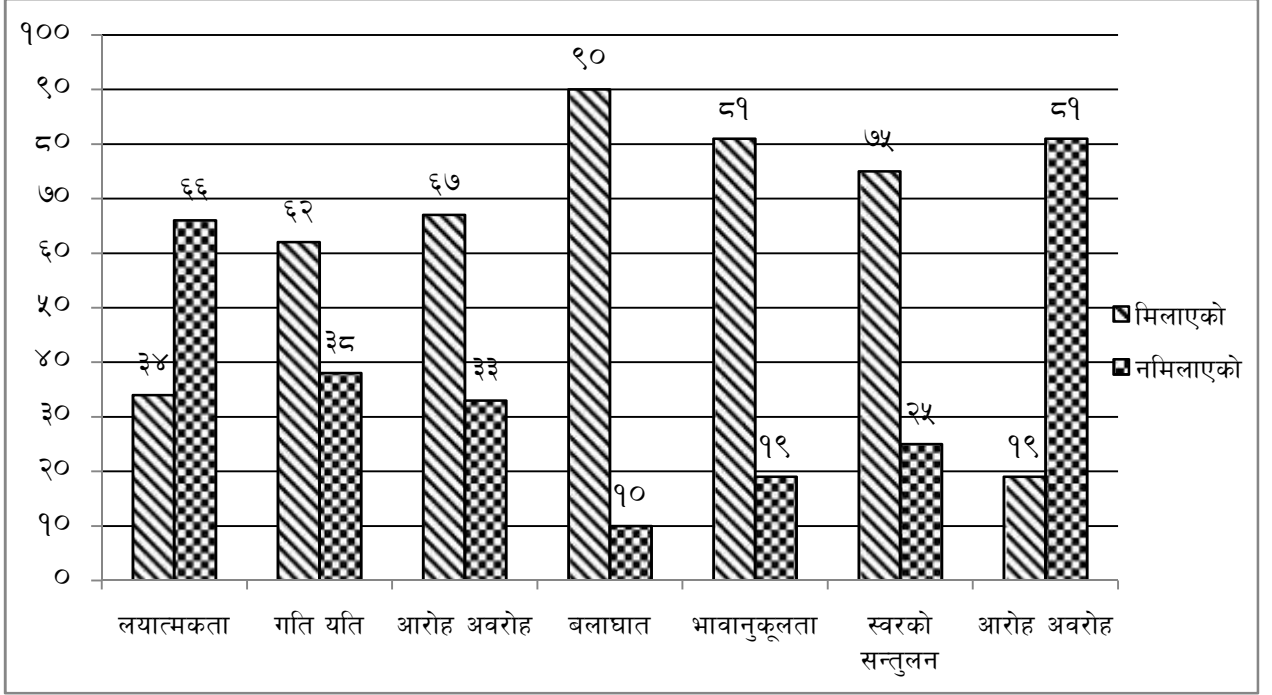
कविता वाचनको महत्त्वपूर्ण पक्षहरू मध्ये आरोह-अवरोह पनि एक हो । कविता वाचन गर्दा गति-यति, आरोह-अवरोह आदि पक्षलाई ख्याल गरी वाचन गरेमा कविताको भाव पक्षलाई पहिल्याउन मद्दत गर्दछ । यहाँ निर्देशित कविता वाचन गर्दा २५ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले आरोह-अवरोहलाई ख्याल नगरी वाचन गरेको पाइन्छ भने ७५ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले आरोह-अवरोहलाई ख्याल गरी वाचन गरेको पाइएको छ ।

४.४.७ उच्चारण (वर्ण र शब्द)

समग्र कविताको वाचन गर्दा ८१ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले 'त' र 'ड' वर्णमा तथा 'चन्द्रमा' 'रश्मि', 'वृक्ष' जस्ता शब्दमा त्रुटिपूर्ण उच्चारण गरेको पाइन्छ भने १९ प्रतिशत विद्यार्थीले मात्र 'त' र 'ड' वर्ण बाहेक सबै कविता सही उच्चारण गरेको पाइएको छ ।

स्तम्भ चित्र नं. २

कविता वाचनमा भेटिएका त्रुटिहरू

४.५ अनुच्छेदको उच्चारणमा देखिएका त्रुटिहरूको अध्ययन

थारू मातृभाषी विद्यार्थीहरूका लागि नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरू के कस्ता छन् भनी कक्षा पाँचको नेपाली किताबबाट लिइएको 'आँखाको ज्योति' कथाबाट एउटा निर्देशित अनुच्छेद पनि समावेश गरी विद्यार्थीहरूलाई वाचन गर्न दिइएको थियो । सो अनुच्छेदमा विद्यार्थीहरूले गरेका उच्चारणगत त्रुटिलाई सङ्ख्या र प्रतिशतमा निम्नानुसार प्रस्तुत गरी व्याख्या गरिएको छ :

तालिकानं. ४

अनुच्छेदको वाचनमा भेटिएका त्रुटिहरू

क्र. सं.	त्रुटिपूर्ण उच्चारणका पक्षहरू	सही गर्ने		गलत गर्ने	
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
१.	भावानुकूलता	८०	८०	२०	२०
२.	चिह्न प्रयोगको ख्याल	५१	५१	४९	४९
३.	आरोह अवरोह	६८	६८	३२	३२
४.	गति यति	७०	७०	३०	३०
५.	बलाघात	६०	६०	४०	४०
६.	स्वरको स्तर	८६	८६	१४	१४
७.	स्वर प्रसारण	८५	८५	१५	१५
८.	वाचन	५०	५०	५०	५०

तालिकामा दिइएको तथ्याङ्कलाई बुँदागत रूपमा निम्नानुसार व्याख्या गरिएको छ :

४.५.१ भावानुकूलता

यहाँ थारू मातृभाषी विद्यार्थीहरूले कक्षा पाँचको कथाबाट लिइएको अनुच्छेद वाचन गर्दा २० प्रतिशतले गलत वाचन गरे भने ६० प्रतिशतले शुद्ध वाचन गरेको देखिन्छ ।

४.५.२ चिह्न प्रयोगको ख्याल

निर्देशित अनुच्छेदमा प्रयोग भएका विभिन्न लेख्य चिह्नहरूको प्रयोग गरी ५१ प्रतिशत थारूभाषी विद्यार्थीहरूले वाचन गरेको पाइन्छ भने ४९ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले लेख्य चिह्नको ख्याल नगरी अनुच्छेद वाचन गरेको पाइएको छ । यसरी त्रुटि हुनुमा लेख्य चिह्नको अज्ञानता तथा सही निर्देशनको कमीले भएको हुन सक्ने देखिन्छ ।

४.५.३ आरोह-अवरोह

यहाँ थारू मातृभाषी विद्यार्थीहरूले अनुच्छेदको वाचन गर्दा आरोह-अवरोहको ख्याल नगरी वाचन गरेकाले त्रुटि ३२ प्रतिशत भएको देखिन्छ भने शुद्ध उच्चारण गर्ने विद्यार्थी ६८ प्रतिशत रहेको देखिन्छ ।

४.५.४ गति-यति

निर्देशित अनुच्छेद वाचन गर्दा थारूभाषी विद्यार्थीहरू मध्ये ७० प्रतिशतले गति-यतिको ख्याल गरी शुद्ध उच्चारण गरेको पाइन्छ भने त्यसै गरी ३० प्रतिशत थारूभाषी विद्यार्थीहरूले गति-यतिको ख्याल नगरी अनुच्छेद वाचन गरेकाले त्रुटिपूर्ण उच्चारण ३० प्रतिशत पाइएको छ ।

४.५.५ बलाघात

यहाँ वाचन गर्दा ६० प्रतिशत विद्यार्थीहरूले बलाघातको ख्याल गरी शुद्ध उच्चारण गरेको पाइयो भने ४० प्रतिशत विद्यार्थीले अनुच्छेद वाचन गर्दा बलाघात पक्षको ख्याल नगरी वाचन गरेको पाइएको छ ।

४.५.६ स्वरको स्तर

थारू मातृभाषी विद्यार्थीहरूले निर्देशित अनुच्छेद वाचन गर्दा आवश्यकता अनुसार स्वर निकालेर ८६ प्रतिशतले वाचन गरे भने १४ प्रतिशतले मात्र आवश्यकता अनुसार स्वर निकाली वाचन गरेको देखिन्छ ।

४.६.७ स्वर प्रसारण

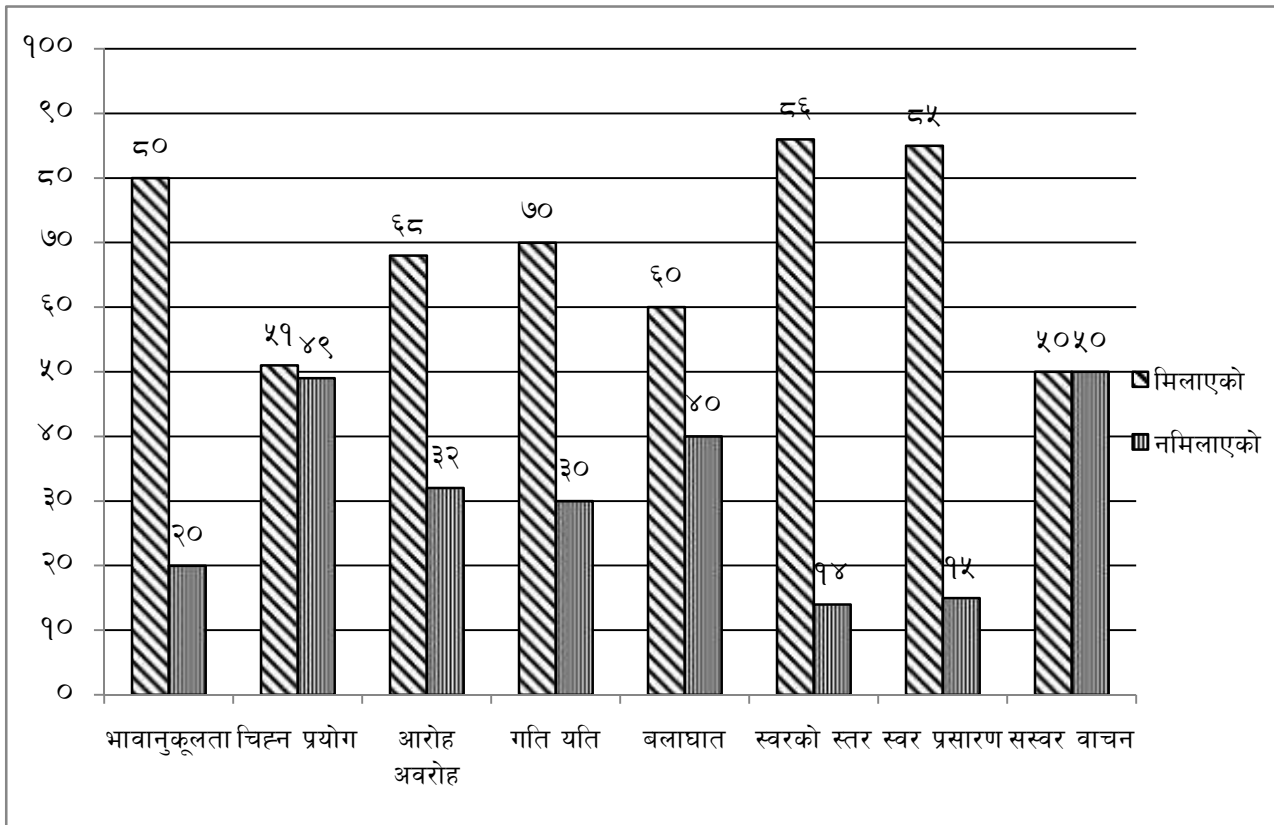
यहाँ विद्यार्थीहरूले चिह्नको ख्याल नगरी वाचन गरेकाले त्रुटि गर्ने विद्यार्थीको सङ्ख्या १५ प्रतिशत मात्र देखिन्छ भने ८५ प्रतिशतले सही रूपमा अनुच्छेदको वाचन गरेको देखिन्छ ।

४.५.८ वाचन

यहाँ थारूभाषी विद्यार्थीहरूले 'आँखाको ज्योति' कथाको अनुच्छेद वाचन गर्दा ६० प्रतिशतले सही गरेको पाइयो भने ४० प्रतिशतले गलत वाचन गरेको देखिन्छ ।

स्तम्भ चित्र नं. ३

अनुच्छेद वाचनमा देखिएका त्रुटिहरू

अध्याय पाँच

विद्यालय प्रकृतिका आधारमा विद्यार्थीहरूको तुलनात्मक अध्ययन

विद्यालय प्रकृतिका आधारमा पनि विद्यार्थीहरूको उच्चारणगत त्रुटिको तुलनात्मक अध्ययन गर्नु आवश्यक छ । अतः यस अध्यायमा सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको उच्चारणगत त्रुटिहरूको तुलनात्मक अध्ययन गरिएको छ ।

५.१ विद्यालय प्रकृतिका आधारमा उच्चारणगत त्रुटिको तुलना

प्रस्तुत अध्ययनमा थारू मातृभाषी विद्यार्थीहरूको स्तरीय नेपाली उच्चारणका क्रममा गर्ने त्रुटिको अध्ययनका लागि पाँचवटा सामुदायिक र पाँचवटा संस्थागत विद्यालयका कक्षा पाँचमा अध्ययनरत थारूभाषी विद्यार्थीहरूलाई विभिन्न उच्चारणगत त्रुटिका क्षेत्रबाट पर्ने गरी २५ वटा शब्द, एक/एक वटा संवाद, कविता र अनुच्छेद समावेश गरी वाचन गर्न लगाइएको थियो । यहाँ विभिन्न शब्दहरूमा सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका थारूभाषी विद्यार्थीहरूले गर्ने उच्चारणगत त्रुटिलाई निम्नानुसार तालिकाद्वारा प्रस्ट पारिएको छ ।

तालिका नं. ५

सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको उच्चारणगत त्रुटि

क्र. सं.	दिइएका शब्द	संस्थागत विद्यालय				सामुदायिक विद्यालय				उच्चरित शब्दहरू
		सही गर्ने		गलत गर्ने		सही गर्ने		गलत गर्ने		
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
१.	औषधी	५	१०	४५	९०	६	१२	४४	८८	औषठी
२.	शब्द	४	८	४६	९२	६	१२	४४	८८	शब्ड
३.	विष	४९	९८	१	२	४७	९४	३	६	विख
४.	शोषण	३२	६४	१८	३६	३६	७२	१४	२८	शोसन
५.	किताब	२	४	४८	९६	७	१४	४३	८६	किटाब
६.	दण्ड	१	२	४९	९८	४	८	४६	९२	डण्ड
७.	सबै	३५	७०	१५	३०	४३	८६	७	१४	सवै
८.	ढोका	५०	१००	—	—	४	८	४६	९६	धोका
९.	बुद्धिमान	२	४	४८	९६	१०	२०	४०	८०	बुद्धिमान्

क्र. सं.	दिइएका शब्द	संस्थागत विद्यालय				सामुदायिक विद्यालय				उच्चरित शब्दहरु
		सही गर्ने		गलत गर्ने		सही गर्ने		गलत गर्ने		
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
१०.	अधिकार	२	४	४८	१६	१०	२०	४०	८०	अढिकार्
११.	घरभिन्न	१७	३४	३३	६६	३०	६०	२७	५४	घरभिट्ट
१२.	हर बखत	३६	७२	२८	५६	२१	५८	२१	४२	हर बखत्
१३.	पर्वत	१५	३०	३५	७०	४८	१६	२	४	परवट
१४.	पटक	४४	८८	६	१२	४६	१२	४	८	पटाक
१५.	खतरा	३	६	४७	१४	५	१०	४५	१०	खट्टरा
१६.	मधुर	७	१४	४३	८६	३	६	४७	१४	मदुर
१७.	आदर	८	१६	४२	८४	८	१६	४२	८४	आडर
१८.	अति	२	४	४८	१६	१	१८	४१	८२	अटि
१९.	एकता	६	१२	४४	८८	१०	२०	४०	८०	एकटा
२०.	इच्छा	४७	१४	३	६	४५	१०	५	१०	इछ्छा

क्र. सं.	दिइएका शब्द	संस्थागत विद्यालय				सामुदायिक विद्यालय				उच्चरित शब्दहरु
		सही गर्ने		गलत गर्ने		सही गर्ने		गलत गर्ने		
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	
२१.	रक्षक	४०	८०	१०	२०	३३	६६	१७	३४	रच्छक
२२.	संसार	४९	९८	१	२	४०	८०	१०	२०	ससार
२३.	आँखा	४९	९८	१	२	४७	९४	३	६	आख
२४.	गाउँ	४४	८८	६	१२	४७	९४	३	६	गउँ
२५.	अनार	४८	९६	२	४	४९	९८	१	२	आनार

माथिको तालिका अनुसार सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको उच्चारणगत त्रुटिहरूको तुलना गर्दा 'औषधी' शब्द सामुदायिक विद्यालयका १२ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले शुद्ध उच्चारण र ८८ प्रतिशतले त्रुटिपूर्ण गरेको पाइन्छ भने सोही शब्द संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरू १० प्रतिशतले शुद्ध उच्चारण गरेको पाइन्छ भने ९० प्रतिशतले त्रुटिपूर्ण उच्चारण गरेको पाइएको छ ।

त्यसैगरी सामुदायिक विद्यालयका १२ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले 'शब्द' शब्दको उच्चारण शुद्ध गरेको पाइन्छ भने ८८ प्रतिशतले त्रुटिपूर्ण उच्चारण गरेको पाइन्छ । संस्थागतका विद्यार्थीहरूले सोही शब्द ८ प्रतिशतले सही उच्चारण गरे भने ९२ प्रतिशतले गलत उच्चारण गरेको पाइएको छ ।

त्यस्तै गरी 'विष' शब्द सामुदायिकका ९४ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले शुद्ध उच्चारण गरे भने ६ प्रतिशतले त्रुटिपूर्ण उच्चारण गरेको पाइन्छ । सोही शब्दलाई संस्थागतका ९८ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले शुद्ध उच्चारण गरे भने २ प्रतिशतले मात्र त्रुटिपूर्ण उच्चारण गरेको पाइन्छ ।

त्यसै गरी 'शोषण' शब्दको उच्चारणमा सामुदायिकका ७२ प्रतिशतले शुद्ध उच्चारण गरेको पाइयो भने २८ प्रतिशतले त्रुटिपूर्ण उच्चारण गरेको पाइन्छ । सोही शब्दलाई संस्थागतका ६४ प्रतिशतले शुद्ध उच्चारण गरेको पाइयो भने ३६ प्रतिशतले त्रुटिपूर्ण उच्चारण गरेको पाइन्छ ।

'किताब' शब्दलाई सामुदायिक विद्यालयका १४ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले शुद्ध उच्चारण गरेको पाइन्छ भने ८६ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले गलत उच्चारण गरेको पाइन्छ । सोही शब्दलाई संस्थागतका ४ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले मात्र शुद्ध उच्चारण गरे भने ९६ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले त्रुटिपूर्ण उच्चारण गरेको देखिन्छ ।

त्यस्तै 'दण्ड' शब्द सामुदायिक विद्यालयका ८ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले मात्र शुद्ध उच्चारण गरेको पाइन्छ भने ९२ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले त्रुटिपूर्ण उच्चारण गरेको

पाइन्छ । सोही शब्दलाई संस्थागत विद्यालयका २ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले मात्र शुद्ध उच्चारण गरे भने ९८ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले त्रुटिपूर्ण उच्चारण गरेको पाइन्छ ।

त्यसै गरी 'सबै' शब्द सामुदायिक विद्यालयका ८६ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले शुद्ध उच्चारण गरे भने १४ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले त्रुटिपूर्ण उच्चारण गरेको पाइएको छ । सोही शब्द संस्थागत विद्यालयका ७० प्रतिशत विद्यार्थीहरूले शुद्ध उच्चारण गरेको देखिन्छ भने ३० प्रतिशत विद्यार्थीहरूले त्रुटिपूर्ण उच्चारण गरेको देखिन्छ । 'ढोका' शब्द सामुदायिक विद्यालयका ८ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले शुद्ध उच्चारण गरेको पाइन्छ भने ९२ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले त्रुटिपूर्ण उच्चारण गरेको पाइन्छ । सोही शब्द संस्थागत विद्यालयका १०० प्रतिशत विद्यार्थीहरूले शुद्ध उच्चारण गरेको पाइन्छ । 'बुद्धिमान' 'अधिकार' शब्द सामुदायिक विद्यालयका २०/२० प्रतिशत विद्यार्थीहरूले शुद्ध उच्चारण गरेको पाइन्छ भने ८०/८० प्रतिशत विद्यार्थीहरूले त्रुटिपूर्ण उच्चारण गरेको पाइन्छ । सोही शब्दहरू संस्थागत विद्यालयका ४/४ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले शुद्ध उच्चारण गरेको पाइन्छ भने ९६/९६ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले त्रुटिपूर्ण उच्चारण गरेको पाइन्छ । 'घरभिन्न' शब्द सामुदायिक विद्यालयका ४६ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले शुद्ध उच्चारण गरे भने ५४ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले त्रुटिपूर्ण उच्चारण गरेको पाइन्छ । सोही शब्द संस्थागत विद्यालयका ३४ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले शुद्ध उच्चारण गरेको पाइन्छ भने ६६ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले त्रुटिपूर्ण उच्चारण गरेको पाइन्छ । त्यस्तै 'हर बखत' शब्द सामुदायिक विद्यालयका ५८ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले शुद्ध उच्चारण गरेको देखिन्छ भने ४२ प्रतिशतले त्रुटिपूर्ण उच्चारण गरेको देखिन्छ । सोही शब्द ७२ प्रतिशत शब्द संस्थागत विद्यालयका ७२ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले शुद्ध उच्चारण गरेको देखिन्छ भने २८ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले त्रुटिपूर्ण उच्चारण गरेको देखिन्छ ।

त्यसै गरी 'पर्वत' शब्द सामुदायिक विद्यालयका ९६ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले शुद्ध उच्चारण गरेको पाइन्छ भने ४ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले मात्र त्रुटिपूर्ण उच्चारण गरेको पाइन्छ । सोही शब्द संस्थागत विद्यालयका ३० प्रतिशत विद्यार्थीहरूले शुद्ध उच्चारण गरेको पाइन्छ भने ७० प्रतिशत विद्यार्थीहरूले त्रुटिपूर्ण उच्चारण गरेको

उच्चारण गरेको पाइन्छ भने २० प्रतिशत विद्यार्थीहरूले त्रुटिपूर्ण उच्चारण गरेको पाइन्छ । 'संसार' शब्द सामुदायिक विद्यालयका ८० प्रतिशत विद्यार्थीहरूले शुद्ध उच्चारण गरेको पाइन्छ भने २० प्रतिशत विद्यार्थीहरूले त्रुटिपूर्ण उच्चारण गरेको पाइन्छ । सोही शब्द संस्थागत विद्यालयका ९८ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले शुद्ध उच्चारण गरेको देखिन्छ भने २ प्रतिशतले मात्र त्रुटिपूर्ण उच्चारण गरेको देखिन्छ ।

त्यसै गरी 'आँखा' शब्दको सामुदायिक विद्यालयका ९४ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले शुद्ध उच्चारण गरेको देखिन्छ भने ६ प्रतिशत त्रुटिपूर्ण उच्चारण गरेको देखिन्छ । सोही शब्द संस्थागत विद्यालयका ९८ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले शुद्ध उच्चारण गरेको पाइन्छ भने २ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले मात्र त्रुटिपूर्ण उच्चारण गरेको पाइन्छ । 'गाउँ' शब्द सामुदायिक विद्यालयका ९४ प्रतिशतले शुद्ध उच्चारण गरेको देखिन्छ भने ६ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले मात्र त्रुटिपूर्ण उच्चारण गरेको देखिन्छ । सोही शब्द संस्थागत विद्यालयका ८४ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले शुद्ध उच्चारण गरेको पाइन्छ भने १२ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले त्रुटिपूर्ण उच्चारण गरेको पाइन्छ । त्यसै गरी 'अनार' शब्द सामुदायिक विद्यालयका ९८ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले शुद्ध उच्चारण गरेको देखिन्छ भने २ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले मात्र त्रुटिपूर्ण उच्चारण गरेको देखिन्छ । सोही शब्द संस्थागत विद्यालयका ९६ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले शुद्ध उच्चारण गरेको पाइन्छ भने ४ प्रतिशतले मात्रै त्रुटिपूर्ण उच्चारण गरेको पाइन्छ ।

समग्रमा सामुदायिक तथा संस्थागत विद्यालयका धारू मातृभाषी विद्यार्थीहरूले गरेको उच्चारणगत त्रुटिको अवस्थालाई तुलनात्मक रूपमा व्याख्या तथा विश्लेषणबाट के भन्न सकिन्छ भने केही शब्द जस्तै 'किताब', 'दण्ड', 'बुद्धिमान', 'अधिकार', 'खतरा', 'अति', 'शब्द' र 'औषधी' शब्दहरूमा सामुदायिक भन्दा संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूले ९० प्रतिशत भन्दा बढी त्रुटि गरेको पाइन्छ । 'रक्षक', 'संसार', 'मधुर', 'हर बखत' शब्दहरूमा संस्थागत भन्दा सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूले बढी त्रुटिपूर्ण उच्चारण गरेको पाइयो र 'अति', 'खतरा', 'पटक', 'पर्वत', 'घरभिन्न', 'सबै', 'दण्ड',

‘किताब’ र ‘शोषण’ जस्ता शब्दहरूमा सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरू भन्दा संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूले बढी त्रुटिपूर्ण उच्चारण गरेको पाइन्छ ।

५.२ विद्यालय प्रकृतिका आधारमा संवादको उच्चारण सम्बन्धी त्रुटि

थारू मातृभाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली उच्चारण गर्दा गर्ने त्रुटिको अध्ययनका लागि कक्षा चारको मेरो नेपाली किताबको एउटा संवाद पनि छनोट गरी वाचन गराइएको थियो । सो संवाद वाचन गर्ने क्रममा सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको उच्चारणगत त्रुटिको नतिजालाई निम्नानुसार तालिकीकरण गरी व्याख्या तथा विश्लेषण गरिएको छ :

तालिका नं. ६

विद्यालयका प्रकृतिका आधारमा विद्यार्थीहरूको संवाद सम्बन्धी उच्चारण त्रुटि

क्र. सं.	दिइएका शब्द	सामुदायिक विद्यालय				संस्थागत विद्यालय			
		सही गर्ने		गलत गर्ने		सही गर्ने		गलत गर्ने	
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
१.	स्वर प्रसारण	४३	८६	७	१४	४१	८२	९	१८
२.	बलाघात	३५	७०	१५	३०	३०	६०	२०	४०
३.	चिह्न प्रयोगको ख्याल	३५	७०	१५	३०	३७	७४	१३	२६
४.	भावानुकूलता	४६	९२	४	८	३७	७४	१३	२६
५.	भाषेतर पक्षको ख्याल	१६	३२	३४	६८	९	१८	४१	८२
६.	गति यति	३६	७२	१४	२८	३०	६०	२०	४०
७.	आरोह अवरोह	३८	७६	१२	२४	३४	६८	१६	३२
८.	आवाजको स्तर	४७	९४	३	६	४८	९६	२	४

तालिकामा दिइएको तथ्याङ्कलाई बुँदागत रूपमा निम्नानुसार व्याख्या गरिएको छ :

५.२.१ स्वर प्रसारण

कक्षा चारको हाम्रो नेपाली किताबबाट लिइएको 'बिहेको निम्तो' संवाद वाचन गर्दा सामुदायिक विद्यालयका ८६ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले स्वर प्रसारणको ख्याल गरे भने प्रतिशत विद्यार्थीहरूले स्वर प्रसारणको ख्याल गरे भने १४ प्रतिशतले स्वर प्रसारणलाई ख्याल नगरी वाचन गरेको पाइन्छ भने सोही पक्षमा संस्थागत विद्यालयका ८२ प्रतिशतले ख्याल गरी वाचन गरे भने १८ प्रतिशतले मात्र स्वर प्रसारणको ख्याल नगरी वाचन गरेको देखिन्छ । यसरी हेर्दा स्वर प्रसारणमा सामुदायिक भन्दा संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूले त्रुटिपूर्ण उच्चारण गरेको देखिन्छ ।

५.२.२ बलाघात

यहाँ सामुदायिक विद्यालयका ७० प्रतिशत विद्यार्थीहरूले बलाघात पक्षलाई ख्याल गरेर निर्देशित संवाद वाचन गरे भने ३० प्रतिशत विद्यार्थीहरू त्रुटिपूर्ण उच्चारण गरेको पाइयो भने सोही पक्षलाई संस्थागत विद्यालय तर्फका ६० प्रतिशत विद्यार्थीहरूले वाचन गरे भने ४० प्रतिशत विद्यार्थीहरूले त्रुटिपूर्ण उच्चारण गरेको देखिन्छ । यसरी हेर्दा यहाँ पनि सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूले भन्दा संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूले बढी त्रुटिपूर्ण उच्चारण गरेको देखिन्छ ।

५.२.३ चिह्न प्रयोगको ख्याल

चिह्न प्रयोगको ख्याल गरी वाचन गर्ने सम्बन्धमा सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका थारूभाषी विद्यार्थीहरूको त्रुटिको तुलनात्मक रूपमा हेर्दा सामुदायिक विद्यालयका ७० प्रतिशत विद्यार्थीहरूले संवाद वाचन गर्दा विभिन्न लेख्य चिह्न प्रयोगको ख्याल गरे भने ३० प्रतिशत विद्यार्थीहरूले ख्याल नगरेको पाइन्छ भने संस्थागत विद्यालयका ६० प्रतिशत विद्यार्थीहरूले लेख्य चिह्नको प्रयोगको ख्याल गरी वाचन

गरेको पाइन्छ भने ४० प्रतिशत विद्यार्थीहरूले लेख्य चिह्नको ख्याल गरी वाचन गरेको पाइन्छ ।

५.२.४ भावानुकूलता

सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका थारूभाषी विद्यार्थीहरूले 'बिहेको निम्तो' शीर्षकको संवाद वाचन गर्दा सामुदायिक विद्यालयका ३२ प्रतिशतले भावानुकूलता अनुसार गरे भने ८ प्रतिशतले मात्र भावानुकूलताको ख्याल नगरेको पाइन्छ । त्यस्तै गरी संस्थागत विद्यालयका ७४ प्रतिशत विद्यार्थीले भाव पक्षलाई ख्याल गरी वाचन गरेको पाइन्छ भने २६ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले भाव पक्षलाई ख्याल नगरी वाचन गरेको पाइन्छ ।

५.२.५ भाषेतर पक्षको ख्याल

संवाद वाचन गर्दा विभिन्न पक्षहरूको ख्याल गरी वाचन गरेको खण्डमा संवादको मर्म र उद्देश्य बुझ्न सहयोग गर्दछ । संवाद विधा समावेश गर्नुको औचित्य पुरा हुने गर्दछ । संवाद वाचन गर्दा भाषेतर पक्ष, आरोह, अवरोह, लेख्य चिह्न जस्ता भिन्न पक्षहरूलाई ख्याल गरिनु पर्दछ । यहाँ सामुदायिक विद्यालयका ३२ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले मात्र भाषेतर पक्षको ख्यालै नगरी वाचन गरेको पाइन्छ । ६८ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले भाषेतर पक्षको ख्याल गरेको पाइन्छ भने संस्थागत विद्यालयका जम्मा १८ प्रतिशतले मात्र भाषेतर पक्षको ख्याल गरी संवाद वाचन गरेको पाइन्छ भने ८२ प्रतिशतले भाषेतर पक्षको ख्याल नगरी संवाद वाचन गरेको पाइन्छ ।

५.२.६ गति यति

विद्यालय प्रकृतिका आधारमा थारूभाषी विद्यार्थीहरूले गर्ने उच्चारणगत त्रुटिका लागि कक्षा चारको 'बिहेको निम्तो' शीर्षकको एउटा संवाद ससवर वाचन गर्न लगाइएको थियो । सो संवाद वाचन गर्दा सामुदायिक विद्यालयका ७२ प्रतिशत विद्यार्थीहरूको गति यति मिलाएको पाइन्छ भने २८ प्रतिशतले मात्र गति यति नमिलाई सस्वर वाचन गरेको पाइन्छ भने सामुदायिक विद्यालयतर्फ ६० प्रतिशत विद्यार्थीहरूले गति यतिको ख्याल

गरी उच्चारण गरे भने ४० प्रतिशतले गति यति नमिलाई संवाद वाचन गरेको पाइन्छ । यसरी हेर्दा सामुदायिक विद्यालय भन्दा संस्थागत विद्यालयका थारूभाषी विद्यार्थीहरूले बढी त्रुटि गरेको देखिन्छ ।

५.२.७ आरोह अवरोह

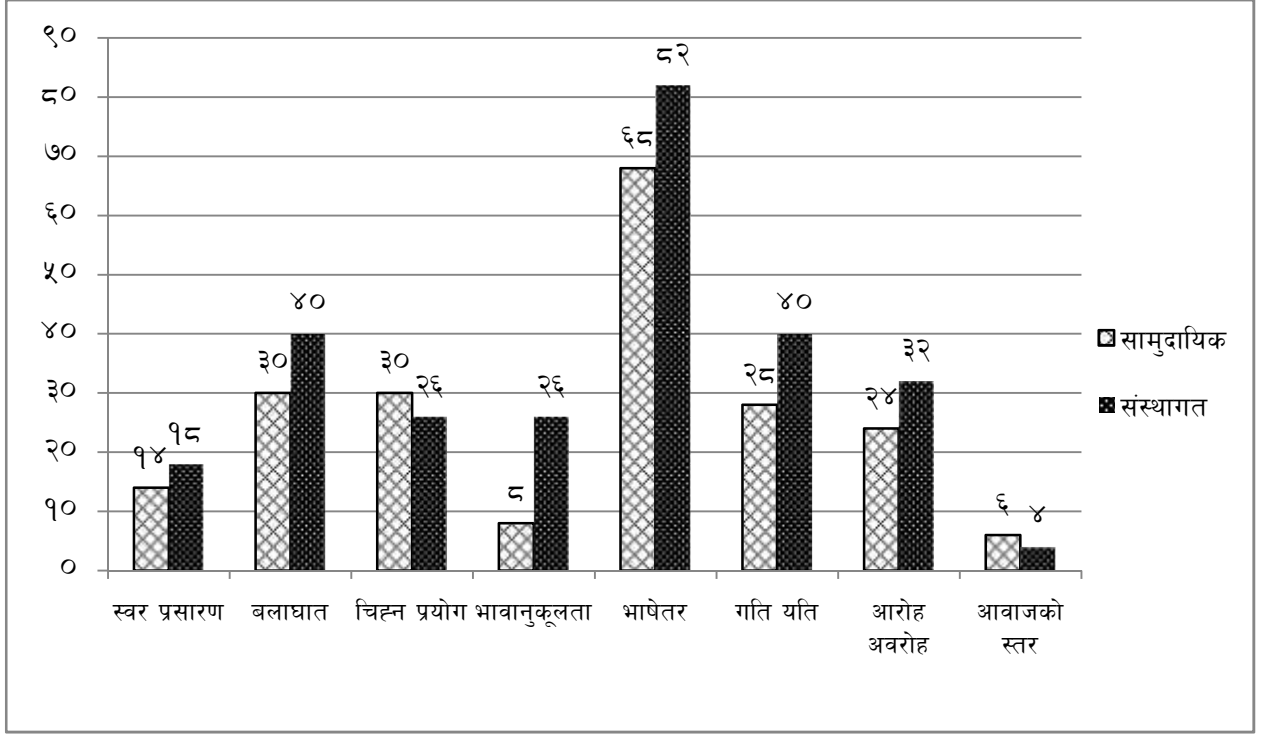
सामुदायिक विद्यालयका ७६ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले निर्देशित संवाद वाचन गर्दा आरोह अवरोह मिलाएर वाचन गरेको पाइन्छ भने २४ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले नमिलाई वाचन गरेको पाइन्छ । सोही पक्षमा संस्थागत विद्यालयतर्फ ६८ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले मिलाएर वाचन गरेको पाइन्छ भने ३२ प्रतिशतले आरोह अवरोह नमिलाई वाचन गरेको पाइन्छ ।

५.२.८ आवाजको स्तर

यहाँ थारू मातृभाषी विद्यार्थीहरूले निर्देशित संवाद वाचन गर्दा सामुदायिक विद्यालयका ९४ प्रतिशतले आवश्यकता अनुसार आवाज निकालेर वाचन गरेको पाइन्छ भने ६ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले मात्र आवश्यकता अनुसार आवाज ननिकाली संवाद वाचन नगरेको पाइन्छ । सोही पक्षमा संस्थागत विद्यालयका ९६ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले आवश्यकता अनुसार आवाज निकालेर संवाद वाचन गरेको पाइन्छ भने ४ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले मात्र आवश्यकता अनुसार आवाज ननिकालेर वाचन गरेको पाइन्छ । यसरी हेर्दा सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका थारूभाषी विद्यार्थीहरूको नेपाली उच्चारण गर्दा स्वरको स्तरमा त्रुटिपूर्ण उच्चारण गर्ने प्रतिशतको अन्तर खासै पाइएन ।

स्तम्भ चित्र नं. ४

विद्यालय प्रकृतिका आधारमा विद्यार्थीहरूको संवाद उच्चारण सम्बन्धी त्रुटि

५.३ विद्यालय प्रकृतिका आधारमा कविताको उच्चारण सम्बन्धी त्रुटिको तुलना

उच्चारणका दृष्टिले कक्षा पाँचको नेपाली किताबबाट 'नैतिक दृष्टांश' कविता पनि समावेश गरिएको थियो । उक्त कवितालाई सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका थारू मातृभाषी विद्यार्थीहरूलाई वाचन गर्दा सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका कति प्रतिशत विद्यार्थीहरूले शुद्ध उच्चारण गरे, कति प्रतिशत विद्यार्थीहरूले त्रुटिपूर्ण उच्चारण गरे भनी सो तथ्याङ्कलाई निम्नानुसार तालिकीकरण गरी व्याख्या तथा विश्लेषण गरिएको छ :

तालिका नं. ७

विद्यालय प्रकृतिका आधारमा विद्यार्थीहरूको कविता उच्चारणगत त्रुटि

क्र. सं.	दिइएका शब्द	सामुदायिक विद्यालय				संस्थागत विद्यालय			
		सही गर्ने		गलत गर्ने		सही गर्ने		गलत गर्ने	
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
१.	लयात्मकता	३२	६४	१८	३६	२	४	४८	९६
२.	गति-यति	३९	७८	११	२२	२३	४६	२७	५४
३.	बलाघात	३८	७६	१२	२४	२९	५८	२१	४२
४.	भावानुकूलता	४६	९२	४	८	४४	८८	६	१२
५.	स्वरको सन्तुलन	४८	९६	२	४	३९	७८	११	२२
६.	आरोह-अवरोह	३८	७६	१२	२४	३७	७४	१३	२६
७.	उच्चारण (वर्ण तथा शब्दको तहमा)	१७	३४	३३	६६	२	४	४८	९६

तालिकामा दिइएको तथ्याङ्कलाई बुँदागत रूपमा निम्नानुसार व्याख्या गरिएको छ :

५.३.१ लयात्मकता

उच्चारणगत त्रुटिका लागि कक्षा पाँचको नेपाली किताबबाट 'नैतिक दृष्टांश' कविता वाचन गर्दा सामुदायिक विद्यालयका ६४ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले लय पक्षमा ख्याल गरी लयात्मक रूपमा वाचन गरे भने ३६ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले लय पक्षलाई ख्याल नगरी वाचन गरेको देखिन्छ, भने संस्थागत विद्यालयका ४ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले मात्र लयात्मक रूपमा कविता वाचन गरे भने ९६ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले लय पक्षलाई ख्याल गरी वाचन गरेकाले त्रुटिपूर्ण उच्चारण ९६ प्रतिशत रहेको छ । यसरी हेर्दा संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीले भन्दा सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूले लयात्मक रूपमा कविता वाचन गरेको देखिन्छ ।

५.३.२ गति यति

कविताको वाचन गर्दा सामुदायिक विद्यालयका ७८ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले गति यतिलाई ख्याल गरी वाचन गरे भने २४ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले त्रुटिपूर्ण उच्चारण अर्थात् गति यतिलाई बेवास्ता गरी कविता वाचन गरेको पाइन्छ भने संस्थागत विद्यालयतर्फ ४६ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले गति यतिलाई ख्याल गरी वाचन गरे भने ५४ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले गति यतिको ख्याल नगरी वाचन गरेको पाइन्छ ।

५.३.३ बलाघात

बलाघात पक्षलाई ख्याल नगरी सामुदायिक विद्यालयका ७६ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले कविता वाचन गरेको पाइन्छ भने २४ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले त्रुटिपूर्ण उच्चारण गरेको पाइन्छ भने सही पक्षमा संस्थागत विद्यालयका ५८ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले शुद्ध तथा बलाघात पक्षलाई ख्याल गरी वाचन गरेको पाइन्छ भने ४२ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले बलाघात पक्षलाई ख्याल नगरी कविता वाचन गरेको पाइन्छ ।

५.३.४ भावानुकूलता

कविता वाचनका लागि भावानुकूलता अनुसार वाचन गर्नु पर्दछ । यो एउटा महत्त्वपूर्ण पक्ष पनि हो । यहाँ सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका थारूभाषी विद्यार्थीहरूले गरेको त्रुटिपूर्ण उच्चारणको तुलना गर्दा सामुदायिक विद्यालयका ९२ प्रतिशतले भाव अनुसार कविताको वाचन गरेको पाइन्छ भने ८ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले भाव पक्षलाई अर्थात् भावानुकूलतालाई ख्याल नगरी वाचन गरेको पाइन्छ । संस्थागत विद्यालयतर्फ ८८ प्रतिशतले भावानुकूल वाचन गरेको पाइन्छ भने १२ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले भावानुकूलतालाई ख्याल नगरी कविताको वाचन गरेको पाइन्छ । यसरी हेर्दा करिब ७-१० प्रतिशतले सामुदायिक विद्यालय भन्दा संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूले त्रुटिपूर्ण उच्चारण गरेका देखिन्छन् ।

५.३.५ स्वरको सन्तुलन

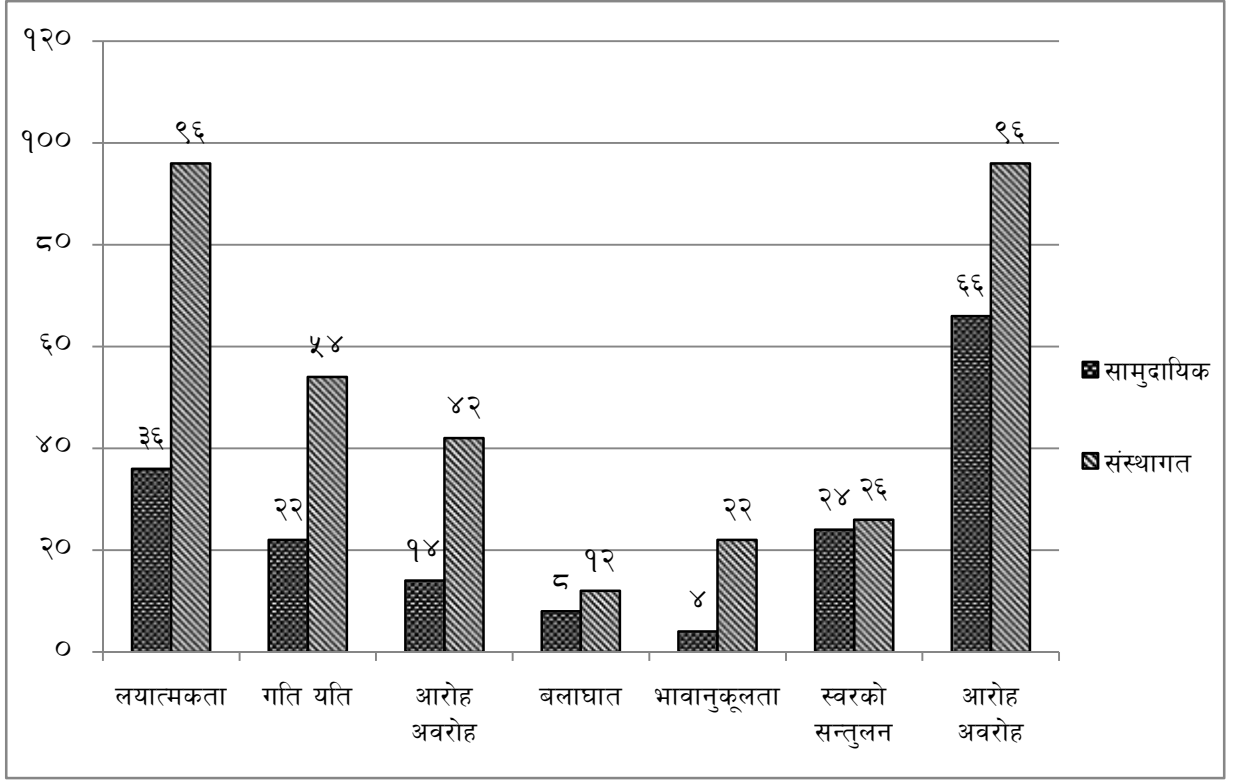
सामुदायिक विद्यालयका ९६ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले कविता वाचन गर्दा स्वर सुरुदेखि अन्तसम्म स्वर निकालेर एकैनास रूपमा वाचन गरेको पाइन्छ भने ४ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले मात्र वाचन गर्दा स्वर सन्तुलन नगरेको पाइन्छ । संस्थागत विद्यालयतर्फ ७ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले स्वरको सन्तुलन मिलाएको पाइन्छ भने २२ प्रतिशतले आवश्यकता अनुसार एकैनासरूपमा मिलाएर वाचन गरेको पाइएन । यसरी हेर्दा सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूले भन्दा संस्थागत विद्यालयका १८ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले बढी त्रुटिपूर्ण उच्चारण गरेको पाइन्छ ।

५.३.६ आरोह अवरोह

आरोह अवरोहका सम्बन्धमा सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका थारू मातृभाषी विद्यार्थीहरूको उच्चारणगत त्रुटिको तुलनात्मक अवस्थालाई हेर्दा दिइएको कविता उच्चारण गर्दा सामुदायिक विद्यालयका ६ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले आरोह अवरोहलाई ख्याल गरी वाचन गरे भने २४ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले आरोह अवरोहलाई ख्याल नगरी वाचन गरेको पाइन्छ । सोही पक्षमा संस्थागत विद्यालयका ७४ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले आरोह अवरोहलाई ख्याल गरी उच्चारण गरेको पाइन्छ भने २६ प्रतिशत विद्यार्थीले बेवास्ता गरी वाचन गरेकाले त्रुटिपूर्ण उच्चारण गरेको देखिन्छ । यहाँ तुलनात्मक रूपमा सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका त्रुटिपूर्ण उच्चारणको अन्तर २ प्रतिशतले संस्थागत विद्यालयले त्रुटि गरेको पाइन्छ ।

स्तम्भ चित्र नं. ५

विद्यालय प्रकृतिका आधारमा कविताको उच्चारण सम्बन्धी त्रुटि

५.४ विद्यालय प्रकृतिका आधारमा नियोजित अनुच्छेद वाचन सम्बन्धी त्रुटिको तुलना

कक्षा चारको मेरो नेपाली किताबको 'आँखाको ज्योति' शीर्षकको कथा उच्चारणगत त्रुटिका लागि एउटा अनुच्छेद समावेश गरिएको थियो । उक्त अनुच्छेद सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका थारूभाषी विद्यार्थीहरूलाई वाचन गर्न लगाइ उनीहरूले गर्ने उच्चारणगत त्रुटिलाई सामुदायिक र संस्थागत विद्यालय गरी तुलनात्मक रूपमा तालिकीकरण गरी व्याख्या तथा विश्लेषण गरिएको छ ।

तालिका नं. ८

विद्यालय प्रकृतिका आधारमा अनुच्छेद वाचन सम्बन्धी त्रुटि

क्र. सं.	दिइएका शब्द	सामुदायिक विद्यालय				संस्थागत विद्यालय			
		सही गर्ने		गलत गर्ने		सही गर्ने		गलत गर्ने	
		सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत	सङ्ख्या	प्रतिशत
१.	भावानुकूलता	३८	७६	१२	२४	४२	८४	८	१६
२.	चिह्न प्रयोगको ख्याल	२९	५८	२१	४२	२२	४४	२८	५६
३.	आरोह अवरोह	३२	६४	१८	३६	३६	७२	१४	२८
४.	गति यति	३५	७०	१५	३०	३६	७२	१४	२८
५.	बलाघात	२९	५८	२१	४२	३१	६२	१९	३८
६.	स्वरको स्तर	४२	८४	८	१६	४४	८८	६	१२
७.	स्वर प्रसारण	४४	८८	६	१२	४१	८२	९	१८
८.	वाचन	३४	६८	१६	३२	३७	७४	१३	२६

तालिकामा दिइएको तथ्याङ्कलाई बुँदागत रूपमा निम्नानुसार व्याख्या गरिएको

छ :

५.४.१ भावानुकूलता

थारू मातृभाषी विद्यार्थीहरूलाई उच्चारणगत त्रुटिका लागि दिइएको अनुच्छेद वाचन गर्न लगाउँदा सामुदायिक विद्यालयका ७६ प्रतिशत विद्यार्थीले भाव पक्षलाई विशेष ख्याल गरी वाचन गरेको देखिन्छ भने २४ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले भावानुकूल वाचन गरेको पाइएन । संस्थागत विद्यालयतर्फ ८४ प्रतिशत विद्यार्थीले भावानुकूल मिलाएर वाचन गरेको पाइन्छ भने १६ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले मात्र भाव पक्षलाई ख्याल नगरी वाचन गरेको पाइन्छ ।

५.४.२ चिह्न प्रयोगको ख्याल

सामुदायिक विद्यालयका ५८ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले अनुच्छेद वाचन गर्दा चिह्न प्रयोगको ख्याल नगरी वाचन गरेको पाइन्छ भने ४२ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले चिह्न प्रयोगको ख्याल नगरी वाचन गरेको पाइन्छ । संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूले अनुच्छेदको वाचन गर्दा चिह्न प्रयोगको ख्याल नगरी वाचन गरेकाले उच्चारणगत त्रुटि ५७ प्रतिशत रहेको पाइन्छ भने शुद्ध उच्चारण गर्ने ४४ प्रतिशत विद्यार्थी रहेको पाइन्छ । यसरी सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयको चिह्न प्रयोगको पक्षमा तुलनात्मक विश्लेषण गर्दा सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूले भन्दा संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूले बढी उच्चारणगत त्रुटि गरेको पाइयो ।

५.४.३ आरोह अवरोह

सामुदायिक विद्यालयको तुलनामा संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूले अनुच्छेदको वाचन गर्दा कम त्रुटिपूर्ण उच्चारण गरेको पाइन्छ । यहाँ सामुदायिक विद्यालयका ६४ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले अनुच्छेद वाचन गर्दा आरोह अवरोहको ख्याल गरी वाचन गरेको पाइन्छ भने ३६ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले आरोह अवरोहको ख्याल नगरी अनुच्छेद वाचन गरेको पाइन्छ । त्यस्तै संस्थागत विद्यालयतर्फ ७२ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले आरोह अवरोहको ख्याल गरी वाचन गरेको पाइन्छ भने २८ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले आरोह अवरोहको ख्याल नगरी वाचन गरेको पाइन्छ । यसरी हेर्दा संस्थागततर्फका विद्यार्थीहरू भन्दा सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको आरोह अवरोहको ख्याल नगरी वाचन गरेको पाइन्छ ।

५.४.४ गति यति

विद्यालय प्रकृतिका आधारमा उच्चारणगत त्रुटिलाई तुलनात्मक रूपमा विश्लेषण गर्दा तालिका अनुसार सामुदायिक विद्यालयका ७० प्रतिशत विद्यार्थीहरूले गति यति मिलाई अनुच्छेद वाचन गरेको देखिन्छ भने ३० प्रतिशत विद्यार्थीहरूले गति यतिको

ख्याल नगरेर वाचन गरेको पाइन्छ भने संस्थागत विद्यालयतर्फ ७२ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले गति यतिको ख्याल गरेको देखिन्छ भने २८ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले गति यतिको ख्याल नगरी वाचन गरेका पाइन्छन् ।

५.४.५ बलाघात

सामुदायिक विद्यालयका ५८ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले बलाघात पक्षलाई ख्याल गरी अनुच्छेद वाचन गरेका देखिन्छन् भने ४२ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले ख्याल नगरी वाचन गरेको पाइन्छ । संस्थागत विद्यालयतर्फका ६२ प्रतिशत विद्यार्थीहरू ख्याल गरेर वाचन गरेको पाइन्छ । यसरी हेर्दा संस्थागत भन्दा सामुदायिक विद्यालयका ४ प्रतिशत विद्यार्थी बढी बलाघातमा त्रुटिपूर्ण उच्चारण गरेको पाइन्छ ।

५.४.६ आवाजको स्तर

सामुदायिक विद्यालयका ८४ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले आवश्यकता अनुसार आवाज निकालेर अनुच्छेद वाचन गरेको पाइन्छ भने १६ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले आवश्यकता अनुसार आवाज निकालेर वाचन गरेको पाइन्छ । संस्थागतर्फ विद्यार्थीहरूले ८८ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले आवश्यकता अनुसार आवाज निकालेर अनुच्छेद वाचन गरेको पाइन्छ भने १२ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले आवश्यकता अनुसार आवाज निकालेर वाचन गरेको पाइन्छ । यसरी हेर्दा संस्थागत भन्दा सामुदायिक विद्यालयका ४ प्रतिशत थारूभाषी विद्यार्थीहरूले आवश्यकता अनुसार आवाज निकालेर वाचन गरेको पाइएन ।

५.४.७ स्वर प्रसारण

सामुदायिक विद्यालयका ८८ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले स्वर प्रसारणलाई ख्याल गरेर अनुच्छेदको वाचन गरे भने १२ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले मात्र स्वर प्रसारण पक्षको ख्याल नगरी अनुच्छेद वाचन गरेको पाइन्छ भने संस्थागत विद्यालयतर्फ ८२ प्रतिशतले स्वर प्रसारण पक्षलाई ख्याल गरेर वाचन गरेको पाइन्छ भने १८ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले

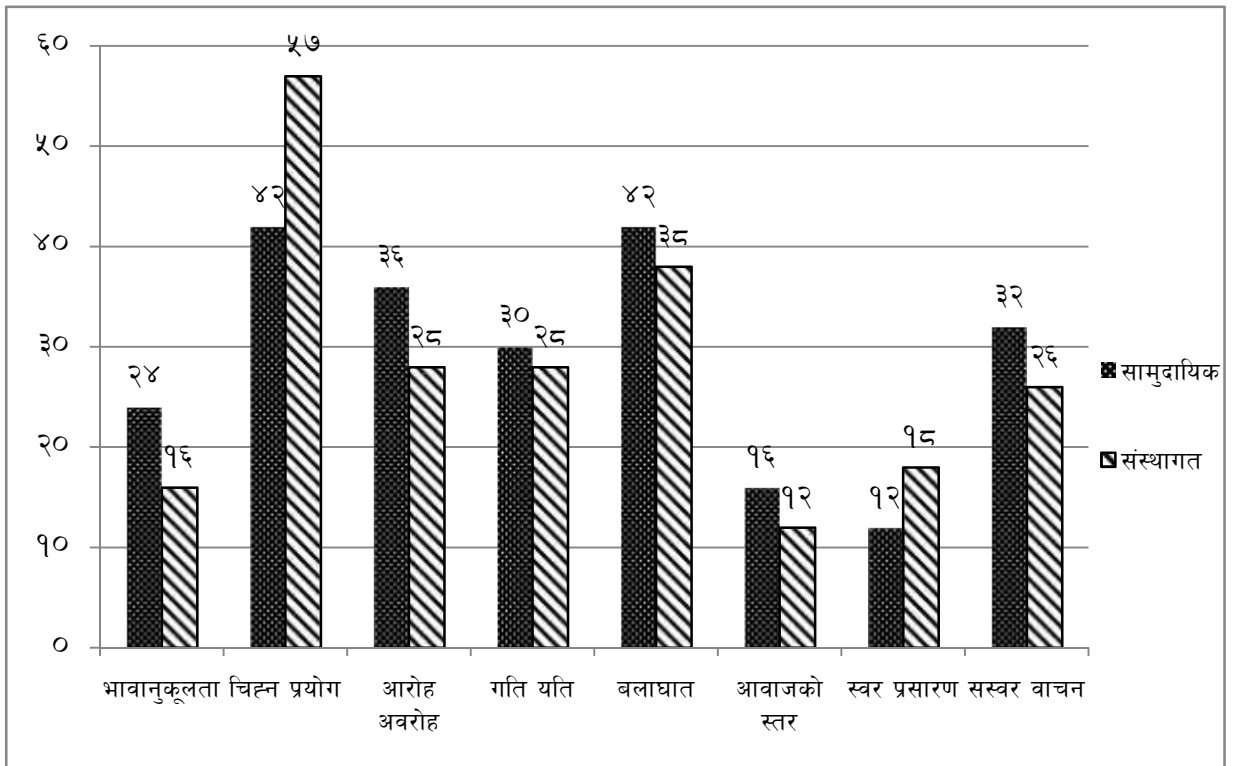
मात्र आवश्यकता अनुसार त्रुटि गरेको पाइन्छ । यहाँ पनि सामुदायिक विद्यालय भन्दा संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूले पनि त्रुटि गरेको पाइन्छ ।

५.४.८ सस्वरवाचन

यहाँ थारूभाषी विद्यार्थीहरूले 'आँखाको ज्योति' पाठको एक अनुच्छेद वाचन गर्दा सामुदायिक विद्यालयका ६८ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले शुद्ध वाचन गरे भने ३२ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले गलत वाचन गरेको पाइन्छ भने संस्थागत विद्यालयतर्फ ७४ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले शुद्ध वाचन गरेको पाइन्छ । यहाँ सामुदायिक र संस्थागत विद्यालय बिच तुलना गर्दा सामुदायिक विद्यालयका भन्दा संस्थागत विद्यालयका थारूभाषी विद्यार्थीहरूले कम त्रुटि गरेको पाइन्छ ।

स्तम्भ चित्र नं. ६

विद्यालय प्रकृतिका आधारमा अनुच्छेद वाचन सम्बन्धी त्रुटिहरू

अध्याय छ

थारूभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली उच्चारणमा त्रुटि गर्नाका कारणहरू

कुनै पनि भाषा सिकारुले दोस्रो भाषा सिकाइ तथा लक्ष्य भाषा सिकाइका क्रममा विभिन्न त्रुटिहरू देखा पर्दछन् । ती त्रुटिहरू विभिन्न कारणले देखा पर्दछन् । भाषा सिकारु स्वयम्, वातावरण, भौगोलिक परिवेश, अज्ञानता जस्ता विभिन्न कारणले दोस्रोभाषा सिकाइमा त्रुटिहरू देखा पर्दछन् । यहाँ थारूभाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली भाषाको सिकाइमा देखा पर्ने त्रुटिहरूका कारणहरू र ती त्रुटि निराकरणका उपायहरूलाई बुँदागत रूपमा यस अध्यायमा प्रस्ट पार्न खोजिएको छ ।

६.१ उच्चारणगत त्रुटिका कारणहरू

कुनै पनि मातृभाषी सिकारुले जुनसुकै दोस्रो भाषा सिक्दा भाषा परिवार र प्रकृति अनुसार विभिन्न स्थानमा त्रुटि गर्दछन् । त्यस्तै स्तरीय नेपाली भाषाको उच्चारण गर्दा थारू मातृभाषी विद्यार्थीहरूले पनि थुप्रै त्रुटिहरू गर्दछन् । उच्चारणगत अशुद्धिहरू निराकरण गर्न अशुद्ध उच्चारण हुने कारणहरू पत्ता लगाउनु महत्त्वपूर्ण हुन्छ । थारूभाषी विद्यार्थीहरूले उच्चारण गरेका शब्दहरूलाई आधार मानेर स्तरीय नेपाली भाषाको मानक उच्चारणमा देखा परेका त्रुटिका प्रमुख कारणहरू निम्न लिखित रहेका छन् :

१. मातृभाषाको प्रभाव

थारूभाषी विद्यार्थीहरूको उच्चारणमा समस्या देखा पर्नुको प्रमुख कारण मातृभाषाको प्रभाव पनि एक हो । भाषा सिकाइका क्रममा मातृभाषाको प्रभावका कारण उनीहरूले बढी त्रुटि गर्दछन् । मातृभाषाको भाषिक संरचना र लक्ष्य भाषाको भाषिक संरचना फरक फरक भएको हुँदा थारू विद्यार्थीहरूलाई उच्चारणका क्रममा समस्या देखा परेको हो; जस्तै : टपरीलाई तपरी, क्षेत्रलाई क्षेत्र उच्चारण गर्नु ।

२. अपूर्ण सिकाइ र अपरिपक्वता

थारूभाषी विद्यार्थीहरूले केही त्रुटिहरू भाषासम्बन्धी अपूर्ण सिकाइ र अपरिपक्वताका कारणले पनि गर्दछन् । अपूर्ण सिकाइका कारण सिकारू अन्यौलमा परी विभिन्न भाषिक स्थानमा गल्तीहरू वा कमी कमजोरीहरू देखा पर्दछन् । तसर्थ मातृभाषी थारू विद्यार्थीहरूले पनि स्तरीय नेपाली उच्चारणमा त्रुटि गरेको पाइन्छ, जस्तै : तिमी-टिमी, छाता-छाटा आदि ।

३. व्यक्तिगत कमजोरी वा समस्या

कुनै पनि मातृभाषी विद्यार्थीका लागि दोस्रो भाषा सिकाइ त्यति सहज कार्य होइन । त्यसका लागि निरन्तर अभ्यास र सजगताको आवश्यकता पर्दछ । दोस्रो भाषा सिक्ने इच्छा र क्षमता नै नभएको विद्यार्थीहरूलाई जतिसुकै कोशिस गर्दा पनि सिकाउन सक्दैन बरु समस्या माथि समस्या थपिन्छ । तर कतिपय विद्यार्थीहरूमा दोस्रो भाषा सिक्ने क्षमता पनि निकै कम हुन्छ, जसका कारण जति कोशिस गरे तापनि दोस्रो भाषा सिक्न सक्दैन, जस्तै : कोदालो – कोडालो, बिरालो-बिलारो आदि ।

४. शिक्षकद्वारा उपयुक्त निर्देशन र अभ्यासको कमी

पहिलो भाषा पढ्छको जुनसुकै भाषा तथा सिकाइमा उपयुक्त निर्देशन तथा प्रशस्त अभ्यासको आवश्यकता अपरिहार्य हुन्छ । त्यसैले भाषा सिकाइका सन्दर्भमा अभिव्यक्तिको कथ्य रूपलाई प्रभावकारी तुल्याउन शिक्षकले उपयुक्त निर्देशन र अभ्यास गराउनु पर्दछ । कक्षामा पर्याप्त अभ्यास नगराउनाले पनि विद्यार्थीहरूमा उच्चारण त्रुटि कायम रहन सक्छ तर कतिपय ठाउँमा थारू मातृभाषी विद्यार्थीले नेपाली विषय कक्षामा शिक्षकको अगाडि मात्र पढ्ने र शिक्षकले पनि विद्यार्थीहरूलाई पढ्ने अभ्यास नगराई आफैँ पढेर व्याख्या गर्ने गरेको पाइन्छ । जसका कारण विद्यार्थीहरूले पर्याप्त अभ्यास गर्ने अवसर पाउँदैनन् । त्यसैले थारू मातृभाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली भाषाका कतिपय शब्दको उच्चारणमा गरेको त्रुटि हेर्दा अभ्यासको कमीले गर्दा त्रुटि भएको हो भन्न सकिन्छ ।

५. विषयगत शिक्षकको अभाव

नेपालका अधिकांश विद्यालयहरूमा नेपाली भाषा सम्बन्धी दृष्टिकोण स्पष्ट देखिँदैन । त्यसैले नेपाली विषय जुनसुकै विषयका शिक्षकले पढाए पनि हुन्छ भन्ने धारणाले जरो गाडेकाले नेपाली विषय विशेषज्ञले नभई अन्य शिक्षकले अध्यापन गराउँदै आएको पाइन्छ । कतिपय ठाउँमा स्तरीय नेपाली बोल्न नआउने थारू मातृभाषी शिक्षकले नेपाली शिक्षण गर्दा पनि थारूभाषी विद्यार्थीहरूले त्रुटि गरेको पाइन्छ ।

६. प्रभावकारी शिक्षणको अभाव

शिक्षणप्रति शिक्षक पनि सचेत नभएमा विद्यार्थीहरूले विभिन्न स्थानमा त्रुटि गर्दछन् । शिक्षकले उच्चारणमा ध्यान नदिई शिक्षण गरेमा र विद्यार्थीको उच्चारणलाई ध्यान दिएर सुनी सच्याइ दिने र यही निर्देशन दिने गरेमा उच्चारणगत त्रुटिमा कमी आउन सक्छन् । कतिपय त्रुटिहरू शिक्षकको अप्रभावकारी शिक्षण तथा बेवास्ताका कारणले पनि हुने गरेको पाइन्छ । त्यस कारण शिक्षाको अप्रभावकारी तथा असचेत शिक्षणले गर्दा थारू मातृभाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली भाषाको उच्चारणमा त्रुटि गरेको पाइन्छ ।

माथिका यी कारणहरू लगायत अर्थमा भिन्नता नआउने ठान्नु, उच्चारणमा कठिनाई हुनु, नेपाली भाषाप्रतिको उदासिनता, नेपाली भाषाको संरचनागत जटिलता, स्तरीय शैक्षिक व्याकरणको कमी आदि कारणले पनि थारूभाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली उच्चारणमा त्रुटि गर्दछन् ।

६.२ उच्चारणगत त्रुटि निराकरणका उपायहरू

दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली भाषा प्रयोग गर्ने थारू मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषालाई स्तरीय र शुद्ध प्रयोग गर्ने क्रममा प्रशस्त मात्रामा त्रुटि गर्ने भएकाले यस्ता त्रुटिहरूलाई समयमै समाधान गरी शुद्ध र स्तरीय नेपाली भाषा सिकाउनु आजको आवश्यकता हो र त्यसका लागि उनीहरूको उच्चारण लगायत अन्य पक्षहरूमा विशेष सचेतता अपनाउनु पर्दछ । थारू मातृभाषी विद्यार्थीहरूले विशेषतः उच्चारण, सस्वर पठन लगायत अन्य क्षेत्रमा हुने अत्यधिक त्रुटिलाई कम गर्ने र तुलनात्मक रूपमा नेपाली

भाषी सरह स्तरीय उच्चारण गर्ने बनाउनका लागि विभिन्न उपायहरूको अवलम्बन गर्नु पर्दछ, ती उपायहरूलाई बुँदागत रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ :

- १) थारूभाषी वक्ता जनसङ्ख्या अत्यधिक रहेका क्षेत्र विशेषतः बाँके, बर्दिया, कैलाली, कञ्चनपुर, दाङ आदिका विद्यार्थीहरूका लागि उपयुक्त र विशेष किसिमको पाठ्यक्रमको व्यवस्था गरी विशेष ध्यान दिएर बढी भन्दा बढी समय उपलब्ध गराएर बढी अभ्यास गराएर, विशेष विधि तथा सामग्रीको प्रयोग गरेर शिक्षण गराउनु पर्दछ र परिवेश वा वातावरण अनुकूल बनाउनु पर्दछ ।
- २) थारूभाषी विद्यार्थीका लागि उच्चारणका दृष्टिले समस्यापूर्ण वर्ण, शब्द र अन्य क्षेत्र पहिल्याई तिनको सूची बनाएर त्रुटि क्षेत्रअनुसारको समूह विभाजन गरी अभ्यास गराउनु पर्छ ।
- ३) आवश्यकता खास त्रुटि क्षेत्रका वर्णलाई वर्ण, अक्षर, शब्द, वाक्य र अनुच्छेद तहमा दोहोरिने गरी पाठ्य सामग्री निर्माण गरेर वाचनद्वारा बारम्बार उच्चारण अभ्यास गराउनु पर्छ ।
- ४) उच्चारण अभ्यास गराउँदा विशेष गरी शब्द तहमा जोड दिनुपर्छ ।
- ५) समान जस्ता तर असमान वर्ण भएका सार्थक/सार्थक, सार्थक/निरर्थक आदि प्रशस्त शब्द युग्म खोजेर शब्द, पदावली र वाक्यात्मक तहमा प्रशस्त उच्चारण अभ्यास गराउने, विद्यार्थीले गरेका त्रुटिलाई भित्ते पाटीमा दुरुस्त लेखेर प्रदर्शन गरी सचेत गराउने, आवृत्ति गराउने, पुनर्बलन गर्नु पर्दछ ।
- ६) भाषामा सतर्कता अपनाई सिकारुलाई भाषाको बढी भन्दा बढी प्रयोग गर्ने वातावरण शिक्षकले विद्यालयमा बनाउनु पर्ने र विद्यार्थीलाई सुनाइ, बोलाइ, पढाइ र लेखाइ जस्ता भाषिक सिपमा दक्ष बनाउन, शिक्षकलाई समय समयमा गोष्ठी, भाषिक कार्यक्रमको आयोजना गरी तालिम व्यवस्था गर्नु पर्दछ ।
- ७) थारूभाषी विद्यार्थीलाई स्तरीय नेपाली भाषाको उच्चारण गराउँदा टुक्रे र प्रारम्भिक सामग्रीका आधारमा आघात, अनुतान, दीर्घता, नासिक्यता आदि

खण्डेत्तर वर्णहरूको उपयुक्त ख्याल राखी उच्चारण गर्ने अभ्यास गराउने र मौखिक अभिव्यक्तिलाई प्रभावकारी बनाउन सचेत गराउनु पर्दछ ।

। उच्चारणमा कठिन हुने संयुक्त र मिश्र अक्षरलाई टुक्र्याएर प्रदर्शन गरी छुट्टा छुट्टै उच्चारण गराउने र छुट्टा छुट्टै र एकैचोटि उच्चारण गर्दाको फरक स्पष्ट पारी सतर्क र सचेत गराउनु पर्दछ ।

। उच्चारण शुद्धता र स्पष्टताका लागि गति र यतिको प्रमुख स्थान हुने भएकाले विभिन्न लिखित सामग्रीलाई ससवर पठन गर्न लगाई गति र यति मिलाउनु पर्ने ठाउँमा विद्यार्थीहरूलाई सचेत गराएर अक्षर भन्दा शब्द, शब्द भन्दा पदावली, पदावली भन्दा वाक्य र वाक्य भन्दा अनुच्छेद स्तरमा यतिको मात्रा बढाउने अभ्यास गराउनु पर्छ ।

। भाषालाई केन्द्रमा राखेर विभिन्न अतिरिक्त क्रिया कलाप सञ्चालन सहित थारू भाषी विद्यार्थीको अधिकतम सहभागिता गराई भाषा सिकाउँदा त्रुटि न्यूनीकरण गर्न सकिन्छ ।

। विद्यालयमा अङ्ग्रेजी विषय बाहेक अन्य विषय शिक्षण शुद्ध नेपाली भाषाको प्रयोग गर्न लगाउँदा भाषिक त्रुटिमा कमी ल्याउन सकिन्छ ।

। भाषाका शिक्षणमा एकल तथा सामूहिक उच्चारणको अभ्यास गराउने र पहिला नेपाली भाषाका वर्ण, पद र पदावलीमा अभ्यास गराएपछि अनुच्छेद वा पाठ सम्बन्धी शिक्षण गराएर पनि उच्चारणगत त्रुटिमा सुधार ल्याउन सकिन्छ ।

। थारूभाषी विद्यार्थीहरूलाई दोस्रो भाषाको औचित्य र त्यसबाट भविष्यमा रहेका सम्भावनाहरूका बारेमा स्पष्ट पारेर सिकाउँदा अझ प्रभावकारी हुन्छ ।

। सुरुदेखि नै विद्यार्थीलाई भाषाका चारै सिपहरूको विकासका लागि बढी भन्दा बढी अभ्यास गराउनु पर्छ ।

भाषा विचार विनिमयको सर्वश्रेष्ठ माध्यम हो । भाषाका कथ्य रूप र लेख्य रूप हुन्छन् । भाषाको कथ्य रूपको अभिव्यक्ति पक्षसँग उच्चारण सम्बन्धित हुन्छ । कथ्य

रूपलाई लेख्य रूपमा मान्यता नदिइने हुँदा उच्चारणका क्रममा विभिन्न त्रुटिहरू हुने गर्दछन् । भाषाको कथ्य अभिव्यक्तिको बृहत्तर अभ्यासका लागि आधार र पृष्ठभूमि तयार गर्नका लागि उच्चारण शिक्षणको आवश्यकता पर्दछ । तर पनि विभिन्न कारणले सिकारुले दोस्रो भाषा सिक्ने क्रममा विभिन्न त्रुटिहरू देखा पर्दछन् । भाषा जस्तो बोलिन्छ, त्यस्तो नलेखिने र जस्तो लेखिन्छ, त्यस्तो नबोलिने हुँदा पनि भाषामा विभिन्न त्रुटिहरू हुने गर्दछन् । दोस्रो भाषाको संरचना र मातृभाषाको भाषिक संरचना पृथक हुने भएकाले पनि भाषा सिकाइमा विभिन्न त्रुटिहरू देखा पर्दछन् । त्यस्तै थारूभाषी विद्यार्थीहरूले दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली भाषा सिक्दा विभिन्न त्रुटिहरू पर्दछन् । जस्तै : अघोष र सघोष, अल्प प्राण, महाप्राण र त/ट, श/ष/स, ड/द, चन्द्रबिन्दु/शिरबिन्दु प्रयोग सम्बन्धी, शिरबिन्दु र नासिक्य वर्णको उच्चारण सम्बन्धी, ण/न वर्ण प्रयोग सम्बन्धी, छ/छे/क्ष वर्ण प्रयोग जस्ता पक्षमा त्रुटि गरेको पाइन्छ । यी त्रुटिका कारण र निराकरणका उपायहरू पत्ता लगाई थारूभाषी विद्यार्थीलाई पनि नेपाली मातृभाषी सरह नेपाली भाषाका स्पष्ट वक्ताका रूपमा ल्याउन सकिन्छ ।

अध्याय सात

सारांश, निष्कर्ष र उपयोगिता

७.१ सारांश

प्रस्तुत शोधमा 'दाङ जिल्लाका कक्षा पाँचमा अध्ययनरत थारूभाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन' शीर्षकमा केन्द्रित रही दाङ जिल्लाका पाँचवटा सामुदायिक र पाँचवटा संस्थागत विद्यालयका १०० जना विद्यार्थीहरूलाई नमुना मानेर उनीहरूले उच्चारणका क्रममा गरेका त्रुटिहरूको व्याख्या, विश्लेषण र पहिचान गरिएको छ । त्यस्तै त्रुटिका कारण र निराकरणका उपायहरू समेत सुझाइएको छ ।

मुख्यतः प्रस्तुत अध्ययनको दोस्रो भाषा सिकाइमा विद्यार्थीहरूले गर्ने त्रुटिहरूको बारेमा अध्ययन गर्नु हो । त्यसमा पनि प्रस्तुत अध्ययन थारूभाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको पहिचान गर्नुमा केन्द्रित रहेको छ । यस अध्ययनका क्रममा अध्याय एकदेखि अध्याय सातसम्म विभिन्न शीर्षक उपशीर्षक राखेर अध्ययन गरिएको छ । मुख्यतः दाङ जिल्लाका कक्षा पाँचमा अध्ययनरत थारूभाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटि पहिल्याउनु, उक्त जिल्लाका सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका कक्षा पाँचमा अध्ययनरत थारूभाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटिको तुलनात्मक अध्ययन गर्नु र ती त्रुटि हुनुका कारणहरू पहिल्याउनु जस्ता उद्देश्यमा केन्द्रित रहेको छ ।

प्रस्तुत अध्ययनको उद्देश्य दाङ जिल्लाका कक्षा पाँचमा अध्ययनरत १०० जना थारूभाषी विद्यार्थीहरूको उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरू पहिल्याउनु हो । विद्यार्थीहरूले विभिन्न भाषिक पृष्ठभूमिबाट विद्यालय आउने भएकाले मातृभाषा नेपाली हुने र नहुने विद्यार्थीहरूको सिकाइ प्रक्रियामा भिन्न-भिन्न भाषिक समस्या देखा पर्दछन् । त्यसैले त्यस्ता समस्यालाई समाधान गरी नेपाली भाषाको शुद्ध एवम् स्तरीय प्रयोगमा जोड

दिनु पर्दछ । यस अध्ययनमा कक्षा चार र पाँचको पाठ्य पुस्तकमा भएका शब्दहरु, कविता, संवाद र अनुच्छेदलाई नमुना मानेर उच्चारण गर्न लगाई त्रुटि पहिल्याइएको छ ।

अतः यस शोधपत्रमा अध्याय एकदेखि अध्याय छसम्म विभिन्न शीर्षक उपशीर्षकहरु समावेश गरिएको छ । अध्याय एकमा शोधको परिचय अन्तर्गत शोधको पृष्ठभूमि, शोध समस्या, उद्देश्य निर्धारण, सान्दर्भिकता, सीमाङ्कन जस्ता उप शीर्षकहरु रहेका छन् ।

अध्याय दुईमा पूर्वकार्यको समीक्षा रहेको छ, जस अन्तर्गत पुस्तक समीक्षा र शोध समीक्षाका बारेमा विभिन्न उपशीर्षकहरु तयार गरिएको छ । त्रुटि विश्लेषणको सैद्धान्तिक अवधारणामा आधारित रहेर शोधपत्र तयार गर्न विभिन्न पाठ्य पुस्तक र शोधपत्रहरुको अध्ययन विश्लेषण गरिएको छ ।

अध्याय तिनमा अध्ययन विधि र प्रक्रिया उल्लेख गरिएको छ । जसमा दाङ जिल्लाका पाँच वटा सामुदायिक र पाँच वटा संस्थागत गरी १० वटा विद्यालयका जम्मा १०० जना छात्र छात्राहरुलाई नमुना छनोट सामग्रीको रूपमा लिइएको छ । त्यस्तै गरी सस्वर पठन, शब्दोच्चारण तथा पाठ्य पुस्तक (कक्षा ४ र ५ को मेरो नेपाली किताब) बाट एक/एक वटा संवाद, कविता, अनुच्छेद आदिलाई सामग्रीका रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

अध्याय चारमा थारूभाषी विद्यार्थीहरुले गर्ने त्रुटिहरुको व्याख्या विश्लेषण गरिएको छ । दाङ जिल्लाका कक्षा पाँचमा अध्ययनरत थारूभाषी विद्यार्थीहरुले नेपाली भाषाको उच्चारण गर्दा प्रशस्त मात्रामा त्रुटि गरेको पाइएको छ । खासगरी 'त', 'ट', 'ड', 'ढ' वर्णको प्रयोग गरिएका शब्द, पदयोग/पद वियोग, अनुनासिक, शिरबिन्दु, चन्द्रबिन्दु, रेफ लागेका शब्द 'क्ष' र 'छे' वर्ण प्रयोग गरिएका शब्दमा कक्षा चार र पाँचको पाठ्य पुस्तकबाट लिइएको संवाद, कविता र अनुच्छेदको वाचन गराउँदा भाषेतर पक्ष, लेख्य चिह्न, गति यति, लय पक्षमा बढी त्रुटि गरेको पाइयो । यी तथ्याङ्कलाई तालिकीकरण गरी प्रतिशत निकालेर स्तम्भचित्रमा पनि प्रस्तुत गरिएको छ ।

अध्याय पाँचमा विद्यालय प्रकृतिका आधारमा दाङ जिल्लाका कक्षा पाँचमा अध्ययनरत थारूभाषी विद्यार्थीहरूको उच्चारणगत त्रुटिलाई तुलनात्मक रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

अध्याय छमा थारूभाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली उच्चारण गर्दा गर्ने त्रुटिका कारण र निराकरणका उपायहरूका बारेमा बुँदागत रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

७.२ निष्कर्ष

भाषा विचार विनिमयको सर्वश्रेष्ठ माध्यम हो । भाषाका कथ्य र लेख्य रूप हुन्छन् । कथ्य भाषालाई लेख्य रूपमा मान्यता नदिइने हुँदा उच्चारणका क्रममा विभिन्न त्रुटि हुने गर्दछन् । अझ थारूभाषी विद्यार्थीहरूले त भन्ने नेपाली भाषाको उच्चारण गर्दा बढी त्रुटि गर्ने गर्दछन् । भाषा जस्तो बोलिन्छ, त्यस्तै नलेखिने र जस्तो लेखिन्छ, त्यस्तो नबोलिने भएकाले भाषामा त्रुटि हुने गर्दछ । स्तरीय नेपाली उच्चारण गर्दा विभिन्न त्रुटिहरू हुने गर्दछ र त्यस्ता कमजोरी वा त्रुटि पत्ता लगाई निराकरण गर्नु अत्यन्त जटिल कार्य पनि हो । दोस्रो भाषा वा लक्ष्य भाषाका रूपमा नेपाली भाषा सिक्ने थारूभाषी विद्यार्थीहरूले शब्द र सस्वर पठनमा गरेका त्रुटिको व्याख्या विश्लेषणका आधारमा प्राप्त निष्कर्षलाई निम्नानुसार बुँदागत रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ :

Z ट र त वर्णबाट निर्मित शब्दहरूको उच्चारणमा 'त' को ठाउँमा 'ट' र 'ट'को ठाउँमा 'त' उच्चारण गरेको पाइयो ।

Z अनुनासिक वर्णहरूको उच्चारणमा बढी मात्रामा त्रुटि गरेको पाइयो ।

Z 'अ' वर्णको उच्चारणमा 'आ' वर्णको प्रयोग गरी त्रुटि गरेको पाइयो ।

Z थारूभाषी विद्यार्थीहरूले 'ण' वर्णको ठाउँमा 'न' वर्णको उच्चारण गरेको पाइयो ।

Z रेफ वा रकार लागेका ठाउँमा बढी त्रुटि गरेको पाइयो, जस्तै : पर्वत = परवट

Z 'श', 'ष' वर्ण निहित शब्दमा धेरै जस्तो 'स' कै उच्चारण र कहीं कतै भने 'ष' वर्णको ठाउँमा 'ख' को उच्चारण गर्ने गरेको पाइयो ।

- Z 'ट' र 'थ' वर्ण प्रयुक्त शब्दको उच्चारणमा ६० प्रतिशतभन्दा बढीले 'थ' को ठाउँमा 'ठ' वर्णको उच्चारण गरेको पाइयो, जस्तै : थियो; ठियो ।
- Z 'द' र 'ड' वर्ण प्रयुक्त शब्दका ठाउँमा पनि अधिकांश विद्यार्थीहरूले 'द' वर्णको सट्टामा 'ड' वर्णको सट्टामा 'ड' वर्णको प्रयोग गरेको पाइयो ।
- Z पदयोग र पद वियोग प्रयुक्त शब्दहरूमा पनि ५० प्रतिशत जति विद्यार्थीहरूले पदयोगलाई पद वियोग गरी उच्चारण गरेको पाइयो, जस्तै : घरभिन्न = घर भित्र, हरबखत = हर बखत ।
- Z कविता वाचन गराउँदा ८० प्रतिशतभन्दा बढी विद्यार्थीहरूले लय पक्षलाई बेवास्ता गरी गति-यति पनि नमिलाई वाचन गरेको पाइयो ।
- Z संवादको वाचन गराउँदा भाषेतर पक्ष ७५%, चिह्न प्रयोगको ख्याल ३०%, आरोह अवरोह २८%, बलाघात ३५% ले त्रुटि गरेको पाइयो ।
- Z कतिपय विद्यार्थीहरूले संसार शब्दलाई सन्सार, ससार गराई पढेको भेटियो ।
- Z धेरै जस्तो थारूभाषी विद्यार्थीहरूले लेख्य चिह्नको ख्यालै नगरी संवाद र अनुच्छेद वाचन गरेको भेटियो ।
- Z अधिकांश विद्यार्थीहरूले कविता वाचन गर्दा लय, गति-यति, आरोह-अवरोहलाई ख्यालै नगरी वाचन गरेको पाइयो ।

यसरी माथि उल्लेख गरिएका पक्षलाई हेर्दा समग्रमा थारूभाषी विद्यार्थीहरूले अनुनासिक शब्दमा अनुनासिकको प्रयोग नगरी शब्द उच्चारण गरेको पाइयो । कहीं कतै थारूभाषी विद्यार्थीहरूले बलाघात पक्षलाई ख्याल नगरी अक्मकाएर एउटै वर्णलाई दुई तिन पटक पढेको भेटियो । त्यस्तै बढी मात्रामा औषधी-औषठी, शब्द-शब्ड, किताब-किटाब, खतरा-खट्टा गरी उच्चारणगत त्रुटि गरेको पाइयो भने त्यसै गरी कविताको वाचन गराउँदा सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूले भन्दा संस्थागत विद्यालयका थारूभाषी विद्यार्थीहरूले लयात्मक रूपमा कविताको वाचनमा बढी त्रुटि गरेको पाइयो ।

७.३ उपयोगिता

प्रस्तुत शोध शैक्षणिक प्रयोगको दृष्टिले उपयुक्त हुने हिसाबले तयार पारिएको छ । यस अध्ययनबाट शिक्षकले शिक्षार्थीको रुचि, चाहना, स्तर र आवश्यकतालाई मध्य नजर गरी शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापमा परिवर्तन गरी विद्यार्थी केन्द्रित विधि अपनाउन सक्ने हुँदा प्रस्तुत अध्ययन प्रतिवेदन महत्त्वपूर्ण रहेको छ । यस शोधकार्यका शैक्षणिक उपयोगितालाई निम्नानुसार प्रस्तुत गर्न सकिन्छ :

७.३.१ नीतिगत तह

१. प्रस्तुत शोधले दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली भाषा सिकने विद्यार्थीलाई निर्माण गरिने पाठ्यक्रम, पाठ्य पुस्तक तथा पाठ्य सामग्री निर्माण गर्न सहयोग गर्न सक्छ ।
२. भाषा पाठ्यक्रममा समावेश गरिएका भाषिक सिपका उद्देश्य प्राप्त हुने गरी पाठ्यवस्तु छनोट र स्तरण गर्न सहयोग गर्न सक्छ ।
३. त्रुटि विश्लेषण सम्बन्धी खोज अनुसन्धान गर्नका लागि यस अध्ययनले आधार प्रदान गर्दछ ।
४. दोस्रो भाषाका शैक्षणिक रणनीति तथा विधिहरु चयन गर्न सहयोग गर्न सक्छ ।
५. शैक्षिक नीति निर्माताहरुलाई शैक्षिक नीति निर्माणका क्रममा सम्बन्धित विषयमा उपयुक्त आधार प्रदान गर्न सक्छ ।

७.३.२ प्रयोगगत तह

१. प्रस्तुत शोधपत्रमा थारूभाषी विद्यार्थीहरुले उच्चारणमा के कस्ता त्रुटिहरु गर्दा रहेछन् भन्ने कुराको जानकारी प्राप्त गर्न सहयोग मिल्ने छ ।
२. दोस्रो भाषी विद्यार्थीलाई आवश्यक शिक्षक सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गर्न आवश्यक पर्ने शैक्षिक सामग्री निर्माता शिक्षण विधि र प्रविधि छनोट गर्नमा सहयोग गर्ने छ ।

३. थारूभाषी विद्यार्थीहरूलाई नेपाली भाषा शिक्षण गर्दा विषय शिक्षकलाई भाषिक सचेतताका लागि थप सहयोग पुऱ्याउने छ ।
४. दोस्रो भाषी विद्यार्थीले गर्ने त्रुटिका क्षेत्र सहज रूपमा पहिचान गरी त्रुटि निराकरण गर्ने विषय शिक्षकलाई सहज गराउनुका साथै स्तरीय उच्चारण गराउन सहयोग पुऱ्याउने छ ।
५. स्तरीय र भाषामा एकरूपता ल्याउन पनि सहयोग पुऱ्याउने छ ।

सन्दर्भ सामग्री सूची

- अधिकारी, हेमाङ्ग राज (२०६७), भाषा शिक्षणका केही परिप्रेक्ष्य तथा पद्धति, काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।
- अधिकारी, हेमाङ्ग राज (२०६९), नेपाली भाषा शिक्षण, काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।
- अधिकारी, हेमाङ्ग राज र भट्टराई, बद्री विशाल (२०७१), प्रयोगात्मक नेपाली शब्दकोश, (तेस्रो संस्करण) काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।
- ओझा, लीलाधर (२०७०), कञ्चन पुर जिल्लाका विद्यार्थीहरूले मानक नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन, स्नातकोत्तर शोधपत्र, त्रिभुवन विश्व विद्यालय, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, कीर्तिपुर ।
- चौधरी, प्रचण्ड देव (२०७२), दाङ जिल्लाका कक्षा आठमा अध्ययनरत थारूभाषी विद्यार्थीहरूले उच्चारणका क्रममा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन, स्नातकोत्तर शोधपत्र, त्रिभुवन विश्व विद्यालय, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, कीर्तिपुर ।
- चौधरी, राम नारायण (२०६९), सिरहा जिल्लाको कक्षा आठमा अध्ययनरत थारू मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषा सिकाइमा गर्ने त्रुटिहरूको विश्लेषणात्मक अध्ययन, स्नातकोत्तर शोधपत्र, त्रिभुवन विश्व विद्यालय, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, कीर्तिपुर ।
- चौधरी, सुधा (२०७३), बर्दिया जिल्लाका कक्षा दसमा अध्ययनरत थारूभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन, स्नातकोत्तर शोधपत्र, त्रिभुवन विश्व विद्यालय, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, कीर्तिपुर ।
- तिम्सिना, पद्मा (२०६९), तनहुँ जिल्लाका कक्षा नौमा अध्ययनरत मगर भाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन, स्नातकोत्तर शोधपत्र, त्रिभुवन विश्व विद्यालय, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, कीर्तिपुर ।
- निङ्लेकु, एकु कुमारी (२०७२), लिम्बु भाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषा प्रयोगमा गर्ने उच्चारणगत त्रुटिहरूको अध्ययन, स्नातकोत्तर शोधपत्र, त्रिभुवन विश्व विद्यालय, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, कीर्तिपुर ।

- पौडेल, गायत्री (२०७३), चितवन जिल्लाका कक्षा आठमा अध्ययनरत थारूभाषी विद्यार्थीले नेपाली भाषाको उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन, स्नातकोत्तर शोधपत्र, त्रिभुवन विश्व विद्यालय, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, कीर्तिपुर ।
- पौडेल, माधव प्रसाद (२०७०), नेपाली भाषा शिक्षण, काठमाडौँ : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।
- पौडेल, सरस्वती (२०७३), तामाङ मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन, स्नातकोत्तर शोधपत्र, त्रिभुवन विश्व विद्यालय, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, कीर्तिपुर ।
- बन्धु, चूडामणि (२०७०), अनुसन्धान तथा प्रतिवेदन लेखन, काठमाडौँ : रत्न पुस्तक भण्डार ।
- भण्डारी, पारस मणि र अन्य (२०६८), नेपाली भाषा शिक्षण, काठमाडौँ : पिनाकल पब्लिकेसन प्रा.लि. ।
- भण्डारी, बेलसरा (२०७३), रोल्पा जिल्लाका कक्षा पाँचमा अध्ययनरत मगर भाषी विद्यार्थीहरूले उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन, स्नातकोत्तर शोधपत्र, त्रिभुवन विश्व विद्यालय, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, कीर्तिपुर ।
- राई, प्रकाश (२०७३), छिन्ताडे राई भाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन, स्नातकोत्तर शोधपत्र, त्रिभुवन विश्व विद्यालय, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, कीर्तिपुर ।
- लामिछाने, यादव प्रकाश (२०७०), प्रायोगिक भाषा विज्ञानका प्रमुख आयाम, काठमाडौँ : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।
- शर्मा, केदार प्रसाद र पौडेल, माधव प्रसाद (२०६८), नेपाली भाषा शिक्षणका सन्दर्भहरू, काठमाडौँ : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।
- शर्मा, गोविन्द (२०७१), बर्दिया जिल्लाका कक्षा आठमा अध्ययनरत थारूभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषा उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन, स्नातकोत्तर शोधपत्र, त्रिभुवन विश्व विद्यालय, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, कीर्तिपुर ।

परिशिष्ट 'क'

अध्ययनका क्रममा नमुना छनोटमा परेका सामुदायिक विद्यालय र
विद्यार्थीको नामावली

श्री सरस्वती मा.वि. गोवरडिहा-९, दाङ			
क्र.सं.	विद्यार्थीको नामावली	क्र.सं.	विद्यार्थीको नामावली
१=	सुदिप चौधरी	६=	अंकिसु चौधरी
२=	सोनिका चौधरी	७=	कञ्चन चौधरी
३=	बिना चौधरी	८=	रोकश चौधरी
४=	अन्जना चौधरी	९=	रविन चौधरी
५=	साधना चौधरी	१०=	सागर चौधरी
श्री दिपेन्द्र आधारभूत विद्यालय देउखुरी, दाङ			
१=	मनोज चौधरी	६=	रेखा चौधरी
२=	रोशन चौधरी	७=	ममताकुमारी चौधरी
३=	रोहन चौधरी	८=	सचिना चौधरी
४=	सुदन चौधरी	९=	अमृता चौधरी
५=	रामु चौधरी	१०=	पूजा चौधरी
श्री प्राथमिक महदेवा विद्यालय देउखुरी, दाङ			
१=	गिरीराज चौधरी	६=	सुलोचना चौधरी
२=	चिरञ्जीवी चौधरी	७=	सञ्जिता चौधरी
३=	विक्रम चौधरी	८=	सन्दिप चौधरी
४=	योगेश चौधरी	९=	सुशन चौधरी
५=	अभिषेक चौधरी	१०=	कृति चौधरी
श्री जनता मा.वि. देउखुरी, दाङ			
१=	मनोज चौधरी	६=	अंकितकुमार चौधरी
२=	अमृत चौधरी	७=	मनोज चौधरी
३=	उषा चौधरी	८=	दिपक चौधरी
४=	शर्मिला चौधरी	९=	नम्रता चौधरी

5=	गौतम चौधरी	10=	पुनम चौधरी
श्री माध्यमिक विद्यालय देउखुरी, दाङ			
1=	रमा चौधरी	6=	निर्मल चौधरी
2=	मनिष चौधरी	7=	बुधराम चौधरी
3=	विपना चौधरी	8=	मनोज चौधरी
4=	विनिता चौधरी	9=	किरण चौधरी
5=	गरिमा चौधरी	10=	सुरेश चौधरी
राप्ती साउथर्न इङ्ग्लिस बोर्डिङ स्कूल देउखुरी, दाङ			
1=	एन्जल चौधरी	6=	निशान चौधरी
2=	गरिमा चौधरी	7=	मोनिका चौधरी
3=	सदीक्षा चौधरी	8=	आयुष चौधरी
4=	नितेश चौधरी	9=	सुशिल चौधरी
5=	सुशिला चौधरी	10=	अनुजा चौधरी
नेपाल इङ्ग्लिस बोर्डिङ स्कूल देउखुरी, दाङ			
1=	लिला चौधरी	6=	एञ्जला चौधरी
2=	हिमाल्ती चौधरी	7=	एलिना चौधरी
3=	अशिना चौधरी	8=	अर्जुन चौधरी
4=	देवराज चौधरी	9=	निश्चल चौधरी
5=	अर्जित चौधरी	10=	सुदर्शन चौधरी
शुभतारा इङ्ग्लिस बोर्डिङ स्कूल देउखुरी, दाङ			
1=	आकाश चौधरी	6=	निरा चौधरी
2=	अर्जुन चौधरी	7=	रविना चौधरी
3=	प्रवेश चौधरी	8=	सुस्मिता चौधरी
4=	उज्ज्वल चौधरी	9=	रमिता चौधरी
5=	अंकित चौधरी	10=	रुनता चौधरी
कोसेली इङ्ग्लिस बोर्डिङ स्कूल देउखुरी, दाङ			
1=	वासुदेव चौधरी	6=	इच्छा चौधरी

२=	रुविना चौधरी	७=	काली चौधरी
३=	शिल्पा चौधरी	८=	कौशल चौधरी
४=	प्रमेश्वर चौधरी	९=	नरेश चौधरी
५=	सनिसन चौधरी	१०=	कल्पना चौधरी
मुना मिलन इङ्ग्लिस बोर्डिङ स्कूल देउखुरी, दाङ			
१=	चन्द्रदेव चौधरी	६=	रोशन चौधरी
२=	दिपिका चौधरी	७=	सुस्मिता चौधरी
३=	सोनाम चौधरी	८=	निराज चौधरी
४=	लक्ष्मी चौधरी	९=	समीक्षा चौधरी
५=	प्रकाश चौधरी	१०=	समीक्षा चौधरी

परिशिष्ट 'ख'

अध्ययनका क्रममा प्रयोगमा ल्याइएको प्रश्नावली

(क) कक्षा चार र पाँचको मेरो नेपाली किताबबाट उच्चारणका लागि लिइएका शब्दहरू २५

औषधी, शब्द, विष, शोषण, किताब, दण्ड, सबै, ढोका, बुद्धिमान, अधिकार, घरभित्र, हरबखत, पर्वत, पटक, खतरा, मधुर, अनार, आदर, अति, एकता, इच्छा, रक्षक, संसार, आँखा, गाउँ ।

उच्चारणका लागि प्रयोग गरिएको संवाद

२५

बिहेको निम्तो (संवाद) : कक्षा चार

रमेश : नानी, यो महेशजीको घर हो ?

अन्जना : हो, के कामले सोध्नु भएको होला ?

रमेश : ए, ठीकै ठाउँमा पो आइएछ । म महेशजीको साथी रमेश, पल्लो गाउँबाट आएको हुँ ।

अन्जना : नमस्कार काका ! म उहाँकी छोरी अन्जना । माफ गर्नुहोस् है काका, मैले तपाईंलाई चिन्नै सकिनँ । बुबा बरोबर तपाईंको नाम लिइरहन हुन्थ्यो ।

रमेश : कसरी चिन्नु त तिमीले ! म यता नआएको धेरै भयो । म आउँदा तिमी साह्रै सानी थियौ । अनि बुबा खोइ त ?

अन्जना : बुबा बजार जानु भएको छ । आइपुग्ने बेला भयो । काका यतै बस्दै गरौं न ।

(ख) उच्चारणका लागि प्रयोग गरिएको कविता

२५

नैतिक दृष्टान्त (कविता) : कक्षा पाँच

उपकारी गुणी व्यक्ति निहुरन्छ निरन्तर

फलेको वृक्षको हाँगो नभुकेको कहाँ छ र ॥

दबिन्छ गुणको दोष गुणका हासमा परी

रश्मिले चन्द्रको दाग दबाएकै छ बेसरी ॥

आँखाको ज्योति (कथा) : कक्षा पाँच

मेरो कुकुर खै त ? सन्तुले आत्तिदैँ सोध्यो । 'मैले तिम्रो कुकुरलाई बग्न नदिन धेरै कोसिस गरे तर सकिनेँ ।' त्यस मानिसले भन्यो । सन्तु धेरै दुःखी भयो । ऊ रुन थाल्यो, "हरे म अब कसरी बाँच्नु ? यस संसारमा अब मेरो भन्नु कोही छैन ।" त्यस मानिसले सन्तुको स्वर चिने जस्तो लाग्यो । उसले सन्तुका आँखामा हेर्दैँ उसका वारेमा राम्ररी सोधपुछ गयो ।

व्यक्तित्व

नाम : कृष्णा कुमारी राउत
बाबुको नाम : तेज बहादुर राउत
आमाको नाम : यम कुमारी राउत
ठेगाना : गढवा गाउँपालिका-४, देउखुरी, दाङ्
लिङ्ग : महिला
भाषा : नेपाली
धर्म : हिन्दु

शैक्षिक योग्यता

क्र.सं.	शिक्षा	विद्यालय/ विश्व विद्यालय	उत्तीर्ण साल
१	एस.एल.सी.	श्री सरस्वती उ.मा.वि. गोवरडिहा देउखुरी, दाङ	२०६४
२	प्रमाणपत्र तह	श्री सरस्वती उ.मा.वि. गोवरडिहा देउखुरी, दाङ	२०६७
३	स्नातक तह	देउखुरी बहुमुखी क्याम्पस देउखुरी, दाङ	२०७०
४.	स्नातकोत्तर	त्रिभुवन विश्व विद्यालय क्याम्पस कीर्तिपुर	